YILMAZ ÖNER

Din-Üretim Biçimleri Üstüne

A.GRAMSCI • L.LONGO • P.TOGLIATTI
A.NATTA • P.INGRAO • E.-BERLINGUER
L.LOMBARDO-RADICE • G.AMENDOLA

Tarihsel Uzlaşma

İletişim Yayınları

Yılmaz Öner

DİN - ÜRETİM BİÇİMLERİ

A. Gramsci, L. Longo, P. Togliatti
A. Natta, P. Ingrao, E. Berlinguer
L. Lombardo-Radice, G. Amendola

TARİHSEL UZLAŞMA

Çev. : Yılmaz Öner

İletişim Yayınları / 28
1. Baskı: İletişim Yayınları İst. 1984

Kapak Grafiği: Mehmet Ulusel
Kapak Baskısı: Mas Matbaacılık
İç Baskı: Gözlem Matbaacılık

Yılmaz Öner

Din-Üretim Biçimleri Üstüne

*

Antonio Gramsci
Luigi Longo - Palmiro Togliatti
Alessandro Natta - Pietro Ingrao
Enrico Berlinguer
Lucio Lombardo - Radice
Giorgio Amendola

Tarihsel Uzlaşma

Çeviren:
Yılmaz Öner

- «Din - Üretim Biçimleri Üstüne» bölümü Yılmaz Öner'in özgün incelemesi.
- «Tarihsel Uzlaşma» bölümünü Yılmaz Öner İtalyanca «Il Compresso storico» aslının Almanca çevirisi «Der Historische Kompromiss, NSA Verlag West Berlin, 1976»nden Türkçeleştirdi.
- «İtalyan Komünist Partisi'nin Sosyalizm Yolu» başlıklı Giorgio Amendola ile yapılan söyleşi Birikim Dergisi'nin 40 - 41. sayısından alındı. Haziran - Temmuz 1978.

İÇİNDEKİLER

1 — DİN - ÜRETİM BİÇİMLERİ ÜSTÜNE 9

2 — TARİHSEL UZLAŞMA 53

SUNUŞ 55

ÖNSÖZ 57

☐ Pietro Valenza

TARİHİ UZLAŞMA ÜSTÜNE 61
☐ Murat Belge

ANTONIO GRAMSCI 63
☐ Blognalı Bir Arkadaş
☐ Popolari

LUIGI LONGO 89
☐ Katolikler ve DC ile İlişkiler Üstüne
☐ Ne Din Devleti Ne de Devletçi Allahsızlık

PALMIRO TOGLIATTI 99
☐ Uygarlığı Kurtarma Yolunda Komünistlerle Katolikler'in Anlaşması

ALESSANDRO NATTA 103
☐ Yeni Birleşme Sürecini İlerletmek İçin Kalıpçı ve Sekter Analizlere ve Tutumlara Reddiye

PIETRO INGRAO 109
☐ İtalyan Bunalımında DC ve Interklassist Blok

ENRICO BERLINGUER 127

- ☐ Büyük Halk Güçlerinin Anlaşması İçin
- ☐ Katolik Dünyasıyla İlişkiler ve Democrazia Cristiana'nın Bunalımı
- ☐ Liberal - Demokratik Ögelerin Rolü
- ☐ İşçi Sınıfının Ara - Tabakalarla Büyük Ulusal Sorunlar Açısından Geniş İttifaklara
- ☐ PCI'nın Kimi Tarihsel Momentlerini Derinlemesine Değerlendirmek Gerek
- ☐ Tarihsel Uzlaşma, DC İçindeki Bunalım Sendikaların Partilerle ve Hükümetle İlişkileri

LUCIO LOMBARDO - RADICE 155

GIORGIO AMENDOLA 161

- ☐ Sosyalizmin İtalya'daki Güncelliği
- ☐ Tagliatti Öğretisinin Güncelliği

İKP'nin SOSYALİZM YOLU 173

- ☐ Giorgio Amendola ile Mülakat

15.6.1975 SEÇİM BAŞARISI ÜSTÜNE 195

- ☐ Enrico Berlinguer ile Mülakat

YAZARLAR HAKKINDA BİLGİ 203

1 DİN - ÜRETİM BİÇİMLERİ ÜSTÜNE

Yılmaz Öner

DİN-ÜRETİM BİÇİMLERİ ÜSTÜNE

Yılmaz Öner

Arius'ü, özellikle bir İslâm toplumunda herkes tanımayabilir. Arius[1] ya da onun öğretisi İsa'yı tek-tanrı, yani tanrı-baba ile tanrı-oğul'un birliği olarak kabul etmez. İsa'ya «tanrı-baba» gibi bir soyutlama yakıştırmaz! Ya ne yapar? İsa'yı böyle soyut bir tanrının yalnızca somut bir yaratığı, kısacası **insan** olarak görür. Başka bir deyişle, İsa'yı, yaşadığı köleci düzenin baskı ve bunalımından kurtulmak ve de kitleleri kurtarmak için kendisine sonsuz sayıda insan-üstü değerler yakıştırılan, bu değerlere ihtiyaç duyan biri olmaktan çıkarır. Bu yakıştırma tanrısal değerleri sınırlandırarak onu büyük ölçüde «insanlaştırır.» Ariusculuk, İsa ile tanrı'nın nitelik veya öz açısından birliğine karşı çıkarken, İsa denen insana yakıştırılan tanrısal, tanrıyı andırıcı veya yalnızca tanrıya özgü olduğu varsayılan, dolayısıyla insanı «kurtaracak» olan veya kısaca ahlaki dediğimiz değerleri, hem sayıca azaltmış hem de tanrısallık niteliğini zayıflatmış oluyordu. İsa böylece İsa-tanrı birliğinin parçalanması sonucu «insanlaştı.» Batı Hıristiyanlığı (İsacılığı) İsa-tanrı ikilemi yanında, bu ikisinin öz-birliğini

1) Arius (260-336) İskenderiye'li tanrıbilimcisi ve protestocu bir düşünür. Sonradan Ariuscülük (Arianizm) diye anılacak olan öğretisinden ve bu öğretinin, kilise çevrelerinde yarattığı toplumsal ve siyasal kuşkulardan dolayı İznik (Nikaia) kilise konsülünce afaroz edildi.

benimseyecek, Ariusculuğa karşı çıkacaktı. Ancak 5. yüzyıldan başlayarak Doğu Avrupa'dan akan Gotlar/Cermenler çökmekte olan köleci üretim tarzının yerini alan ve köleciliğe oranla, bireyin eylem ve emeğini somut olarak daha iyi değerlendiren, daha çok hak ve özgürlük tanıyan veya saygı duyan erken-feodal (yani kolon denilen yarı-özgür üretici güçlere dayalı) üretim tarzına geçiyorlardı.

Köleci düzeni nesnel koşullarıyla değiştirdiğine tanık olan insanın, değişmez sanılan o düzeni değiştirdiğine, üzerine sinen umarsızlıktan kendini bir ölçüde kurtardığına (B. Brecht'in çok sonraları proletarya için vurguladığı gibi; seni senden başka kimse kurtaramaz) tanık olan insan kuşağının bir «kurtarıcı»ya ihtiyacı azalmış, kendine güveni artmıştı. Böylece kendisine, dışardan kurtarıcı, yani ahlaki değerler yakıştırılmasına ihtiyacı zayıflamıştı[2]

Arius'un ülkesi olan Mısır o dönemde henüz Doğu Roma İmparatorluğunun siyasal sınırları içindeydi ve köleci üretim tarzı, yerini, giderek latifundia denen uçsuz bucaksız çiftliklerde değişik rant biçimleri ödeyerek çalışmaya başlayan kolon ya da yarı-özgür işgüçlerine dayalı bir düzene bırakıyordu. İnsanın kendi eylem ve emeği üzerindeki kontrolünü belirleyen o siyasal özgürlüğü giderek doğuyordu.

2) Oysa İslâmlığın doğduğu aynı yıllarda, Doğu Akdenizin ardındaki verimsiz topraklardaki üretim koşulları, gerek doğal kaynaklar gerekse ticaret ve ulaşım olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle çok gerideydi. Bu doğal nedenlere geniş ölçüde bağımlı koşullar, belirli bir toplumsal-artığın her yıl düzenli veya sürekli olarak yeniden-üretilmesine olanak vermiyordu. Herhangi bir üretim tarzı süreklilik kazanamıyordu. Bu süreklilikten yoksunluk, bölgenin gerek din gerekse siyaset ideolojisini de belirleyecekti.

Bu üretim koşullarında insanı bu koşullardan alıp çıkaracak bir kurtarıcıya ihtiyaç var mıydı? Vardı ve bu kurtarıcı her şeyden önce insan-üstü değil, ancak bir insan olabilirdi. Çünkü insan, insanı kurtaracak gücün, kendi eylem ve emeği dışında değil, kendinde olduğunu biraz olsun sezinlemeye başlamıştı. Ardında bir yığın köle isyanları vardı, İ.Ö. 130 yıllarının Bergama Devleti'nin yıkılış öncesindeki ünlü Foça isyanları vardı v.b.

İşte Arius'un «kurtarıcı»sı böyleydi, bir insandı ve bu öğretinin doğruları, siyasallaşan kilisenin kuşku ve baskılarına rağmen yüzyıllar boyu tazeliğini korudu. Etkisi büyüktü, artık gerisin geriye, yani insan-üstü bir «kurtarıcı»ya, bir tanrı-peygambere geri dönülemezdi. İslâm'ın doğumu öncesinde Hıristiyanlığın gerek nesnel gerekse öznel koşullar çerçevesinde ulaştığı durum buydu. Arius'un sapkınlığı, artık «rüştünü» ispatlamış İsa rolündeki insanı tanrıdan ayırmak istemeyen bağnaz Hıristiyanlığa karşı başkaldırısı buradan ileri geliyordu. Arius'un, tanrı-insan İsa'yı göklerden yere indirip insana indirgemesi, İsa'yı böyle göksel geçmişe sahip de olsa **somut** bir yaratık olarak göstermesi, insanı, onun emek ve eylemini yüceltiyor ve bu da, Hıristiyanlaşmış olsun veya olmasın, bütün büyük arazi sahiplerini ürkütüyordu. Ve onların baskısıyladır ki Arius afaroz edilecekti.

Ariusculuk ve kadar afaroz edilirse edilsin, Arius'un çağın nesnel koşullarından esinlenerek insanın özellik bilincinde yarattığı dönüşüm, insana, köle-bireye oranla ahlaki değerlerin hem sayıca daha az, hem içerik açısından **daha az tanrısal** biçimde yakıştırılmasına yol açtı. Çünkü insan, kendi emeğini, değişmez nedenlere hacet kalmadan ve nesnel koşulları değiştirecek biçimde biraz daha kontrol edebiliyordu ve ahlaki değerler, insanı düzenin değişmezliği yüzünden düştüğü bunalımdan kurtaracağı söylenen nesnellik-dışı değerlerden başkası de-

ğildi ve değildir. Aynı yüzyıllarda Hıristiyanlaşan Gotların (özellikle önderleri Wulfila zamanına doğru), insana, Ariusculuğun yaptığı gibi, ilk Hıristiyan öğretisinin «tanrıdan ödünç aldığı» değerlerden, çok daha azını yakıştırmaları, yani ilk Hıristiyanlığı insancıllaştırmaları, Hıristiyanlık içindeki böyle bir öğretiyi yeğlemeleri, hiç kuşkusuz ki, bin yıl sonrasının o biçimci Luther protestosundan çok daha ileriye yönelik bir inanç devrimi sayılabilir.[3]

Cermen topluluklarını, daha batıdaki Kelt-Latin topluluklarından, öznellik bilinci düzeyinde ayıran bu inanç devrimi ve onun yarattığı gelenek, Luther ve T. Münzer dönemindeki isyanlara kadar yansıdı. Oysa bunun dışında Ariusculuğu, sadece Doğu Roma İmparatoru Konstantin (IV. yüzyıl), devletin doğrudan ideolojik aygıtı olarak harekete geçerek, kilisenin büyüyen siyasal otoritesini ve onun ardına aldığı büyük arazi sahiplerinin sınıflaşma eğilimini kırma amacıyla kullanacaktı.

Özetlersek diyebiliriz ki: İsacılık, bireysel eylem ve davranış gücü olarak insana, insanı yaşadığı toplumsal-siyasal bunalımdan kurtarması ve buna katlanmasını sağlayan ya da sağlaması beklenen soyut değerler yakıştırmaktan kaçınan bir öğretiyi, Ariusculuğu bağrından çıkarabilmiştir. Bu olay insanlık tarihinde soyut değerlerin kullanımı açısından çığır açıcı niteliktedir. Her şeyi içeren, dolayısıyla «benzeri olmayan»ın, yani «bütün» denen kategorinin tersine, insana, «tikel»in, yani «benzeri olan»ın, benzerlerine karşı yalnız-bırakılmışlığını ve bu bırakılmışlık pahasına kendi başına diren-

3) Hıristiyanlıkta, inanç dönüşümlerinin üretim biçimindeki dönüşümlere paralel yürüdüğünü göstermek ve bu paralel süreçlerin, İslâm dünyasında da olup olmadığını, hattâ olamamışsa niçin olamadığını göstermek, Türk-İslâm toplumunun siyasal evrimi açısından çok önemli olsa gerekir.

menin değerini ve kendine güvenmekte haklı olduğunu **çok daha az soyut** biçimde ilan etmektedir Arius. Ve bu «çok daha az soyutluk»da, Arius'un yaşadığı çağın insanını daha somut biçimde tanımış olmasından ileri gelmektedir.

Ariusculuk, insan denen «tikel»in, bulunduğu üretim ilişki ve koşulları ne olursa olsun, içinde yer aldığı ve içinde yalnız bırakıldığı «bütün»e karşı bireysel üretici gücünün ya da üretkenliğinin değerini **daha somut** olarak öğrendiğini varsayar. O nedenle de, ilk Hıristiyanlığın düzene karşı **soyut** direnme ve tahammül ve kendine güvenme öğretisini daha **somuta** indirger. İnsan-üstü değerlerin çoğunu olumsuzlayıp somut gerçeğe oturtmaya çalışır.

İsacılıktaki direnme neden soyuttur? Çünkü İsa yaşadığı dönemdeki üretim ilişkilerinin değiştirilebileceğine akıl erdiremedi. İ.Ö. 133 yıllarında Bergama Devleti'nin tüccar toplumunda patlak veren Fokaia (Foça) isyanlarından İ.Ö. 80 yıllarının Batı Anadolu'suna yerleşen köleci Roma tüccar sınıfıyla İç ve Kuzey Anadolu'daki (Pontus Devleti-Büyük Mitridates döneminin) tarımsal üretici güçler arasındaki kanlı ve sürekli çatışmalardan haberi olsa bile, İsa, bu ve buna benzer toplumsal hareketlerin köleci Romalılarca durmadan bastırılması nedeniyle karamsardır. Ve yine İ.Ö. 71 yılının Güney İtalya'sında Trakyalı Spartaküs'ün başlattığı köle-gladyatörlerin ezilen isyanları nedeniyle umarsızdır! İsa, yaşadığı dönemdeki üretim biçiminin, yani Roma İmparatorluğu'nun giderek pahalılaşan köle emeğine dayandırdığı ekonomik-siyasal düzenin hiç değişmeyeceğinden emindir! Onun açısından bu üretim biçimi kalıcıdır, yani tarihsel değişmezliği temsil eder. Kölelik değişmeyen bir kaderdir, dolayısıyla ona sadece tahammül etmek gerekir.

Biliyoruz ki bir «bütün»ün içinde belli bir tarihsel dönem veya süreç boyunca yeniden-üretilen her olay, ister fiziksel ister biyolojik ya da toplumsal nitelikli olsun, bize daima belli bir determinizmi yansıtır. Ya da şöyle diyelim, böyle bir olay, içinde yer aldığı «bütün»ün yaşadığı döneme özgü bir yasayı açıklar. Ama biz tutup da, «bütün»ün kendisini, tarih içinde içerdiği tüm olaylarla birlikte **hiç değişmiyor ya da değişmeyecek** diye varsayarsak, o zaman yeniden-üretilen bu dönemsel olayları «bütün»ün kendisi veya doğasıyla ya da yasasıyla özdeş tutmuş oluruz.

Yine biliyoruz ki İsa da kendi çağında «bütün» kategorisi (ki burada yalnızca toplumsal düzeyde bir bütün kavramı sözkonusudur), yani toplumun evrensel kategorisi olarak **yalnızca** Akdeniz uygarlık ve toplumunu, dolayısıyla bu toplumdaki üretim tarzını tanıyordu. Onun için tek ve evrensel üretim tarzı Akdeniz bölgesinin yaşadığı biçimdi! Ne var ki bu bölgede —ki bu bölge «dünya»nın kendisiydi— üretimin biçimlediği olayların **yüzyıllardır hiç değişmeden tekrarlanageldiği** biliniyordu. Öyleyse tüm dünyanın, tüm insanlığın ya da «bütün» kategorisinin yaşadığı üretim tarzı —ki o köleci biçimdi— hiç değişmiyordu. Başka bir deyişle, toplum denen «bütün» kategorisi **hiç değişmeyen** koşullara dayanıyordu.

Ya da şöyle diyelim: «Bütün» denen evrensel kategori ya da onun dayandığı üretim tarzı veya üretim tarzı dediğimiz organik doğası, hep köleci üretim tarzı olarak sonsuza dek sürüp gidecekti!

«Sonsuza kadar hiç değişmeden sürgitmek», işte bu soyutlama nedeniyledir ki insan, bu yaşanan köleci düzenden sonsuza dek hiç kurtulamayacaktı.

İnsanın, Doğası «Değişmez veya Kalıcı» Varsayılan, Daha Doğrusu Varsaydırılan Bütün Kategorisi Karşısında Yenik Durumuna Çare: Umarsızlık-Umut Çelişkisi

İşte insanları, bir yandan, evrensel kategorinin, nesnel koşullara ve bunların değişmesine bağlı olmadığı, dolayısıyla değişmez/sabit bir yapısı olduğu varsayımı altında ve de insanın bu değişmezliği zorlayıp değiştiremeyeceği, değiştiremeyecek kadar yalnız bırakıldığı, «bütün» kategorisindeki bu değişmezlik niteliği yüzünden insanın **nesnel kurtuluşunun** olanaksız olduğu varsayımı altındadır ki DİN sahte bir bilinçlendirmeye girişir. Her dinsel öğretinin temelinde bu varsayım yatar ve din, insanı «bilinçlendirmeye» buradan başlar.

Öte yandan da din, insanları, düştükleri veya düşürüldükleri bu sonsuz umarsızlıktan kurtarma operasyonuna girişir. Elindeki insan malzemesi artık yoğrulmaya hazır duruma gelmiştir ve bunu, insana manevi değerler ve bu değerlerle örülmüş sahte bilinç aşılayarak yapmak ister.

İşte dinin insanları düşürdüğü umarsızlık ve kazandırmak istediği umut arasındaki çelişki budur. Öyle ya, insanlara herhangi bir düzenin nesnel koşullarından kurtulamayacağı ya da böyle bir varsayım durmadan anlatılır veya böyle bir ideoloji sahte bir bilinç olarak durmadan aşılanırsa, köle-insan kitlelerinin —sonradan «umutlandırılmak» üzere— umutsuzluğa kapılmaları doğaldır.

Dinin Diyalektiği mi Yoksa Paradoks mu?

Peki, insanların düştükleri ekonomik-siyasal bunalım sonucu kapıldıkları umarsızlığı pekiştirip vurgulayan din onları bu umarsızlıktan nasıl kurtarmaya çalışır? Onlara manevi değerler ve bu değerlerle örülmüş

sahte bilinç aşılayarak.. Ve bunu yaparken din; insana, nesnel düzeyde **değişmeyen** şu dünyaya karşı **direnme gücü** aşılama çabası içindedir. (Topluluğun kendini yeniden-üretmesi için gereken, toplumsal —artığa paralel olarak, öznel-artı bilinç, yani dayanışma bilinci de böyle oluşur). İnsana, nesnel-olmayan değerlerin yakıştırılması ya da manevi güçlendirici nitelikte ilaçların verilmesi gerekmektedir. Nesnel dünya değil, insanın kendisi hastadır! İnsanın, bu sonu gelmez doğası ya da dayandığı töz gereği değişmez (sanılan) düzenden kurtulması sözkonusudur. Bu düzeni değiştirmesi değil, ona ancak **katlanması** mümkündür ve bu imkân da, yalnız manevi değerler, hattâ ona tanrısal değerleri andıran değerler yakıştırmakla gerçekleşebilir. (Marks açısından bu kurtarma operasyonu «afyon verme» anlamına mı gelmektedir?! Dinin «doğum koşulları» açısından, kesinlikle hayır! Ama yeniden-üretildiği geri koşullarda, evet).

Peki, evrensel kategorinin, değişmez olduğu söylenen, varsayılan ya da varsaydırılan nesnel koşulları, kısaca üretim biçimi hiç değişmez mi? Değişir, ama bunu değiştirecek olan da yine evrensel nitelikte bir şeydir. Çünkü hem evrensel hem de doğası gereği sonsuza kadar değişmez olduğu varsayılan, kısacası şu neredeyse «töz» nitelikli üretim tarzıyla ancak ve ancak, yine evrensel ve değişmez/ölümsüz nitelikli, töz nitelikli bir şey başa çıkabilir ki bu da tanrının ta kendisidir anlaşılan!

Öyle sanıyoruz ki, soyut tanrı düşüncesini yaratan gerekçe, sonsuza dek değişmez varsayılan/varsaydırılan bir «bütün» kategorisine, yine aynı, yani yine «bütün» kategorisinden sayılan başka bir «bütün»ün (tanrı'nın) müdahale edip değiştirebileceği, «bütün»e ancak ve ancak «bütün»le karşı konabileceği düşüncesidir. Böyle olunca, bilgi teorisi açısından bakarken, tanrıbilimdeki

«tanrı» kavramını, toplumbilimdeki «bütün» kategorisine tekabül ettirmek mümkündür. Kısacası, **tanrıyı**, üretim tarzı ve onun nesnel koşullarının (yüzyıllardır değişmediği gerekçesiyle), bundan sonra da değişmeyeceği ve de değiştirilemeyeceği, bilgi-oluşturucu özne rolündeki peygamber tarafından varsayılan **«bütün kategorisi'ne** (yani sonsuza kadar **aynı** kalan bir bütüne) karşılık tutmak mümkündür. Ve bu mantıksal «tekabül ilişkisi»ni kuranlar da, o çağların toplumsal bilgisi düzeyinde peygamber rolünü benimseyen «bilgi-teoricileri» dir. Oysa gerek toplum gerekse doğa bilimlerinde, böyle **ebedi** ya da kendini sonsuza kadar aynen-yeniden-üreten sistem ya da «bütün»ler çoktan öldü, tanrı da öldü.

Evet, ne yazık ki bilgi teorileri, klasik üretim biçimlerinden (ki bunlar birbirlerini, ömürleri gittikçe kısalarak izliyorlar) daha uzun ömürlü oluyor. Başka bir deyişle, üretim tarzlarındaki tarihsel değişmenin gerisinde kalıyor bilgi teorileri. Örneğin yeninin yenisi pozitivizmler bile, doğa bilimlerinde, özellikle Kuanta fiziğinin saplandığı çıkmaza rağmen, bilginin kendisini aynen-yeniden-üretmesi geleneğinden kurtulamıyor.

Konumuza dönelim ve evrensel bütün denen kategorinin nesnel koşullarının değişmezliğini varsayan peygamberlerin, bu varsayımdan yola çıkarak giriştikleri eylemlere gelelim. İşte burada, sözkonusu varsayımı insan kitlelerine de varsaydıran eylemlerle karşılaşıyoruz.

Bu eylemlere toplumsal sınıflaşmanın giderek hızlandığı dönemlerde elbette daha sık raslanıyor. Aslında büyük insan kitlelerinin, herhangi bir düzenin nesnel koşullarının değişmediği bilincine ermesi olanaksızdır. Tam tersine, insan, bu koşulların, sınıflaşmanın hızlandığı dönemlerde elle tutulur gözle görülür biçimde değiştiğini «başkalarında», yani bu koşullardan özel çıkarları

olanlarda, ama kendisi de yabancılaşarak, görmektedir. Ne var ki insanın kendi başına eremediği bu «değişmezlik bilinci», yukarki varsayımı yapan peygamberler veya yapmakta çıkarları olan egemenler tarafından, insana «sahte bilinç» olarak dışardan aşılanır. Toplum denen ve organik yapısı belli bir üretim tarzı tarafından oluşturulan «bütün»deki siyasal eylem de böyle başlar, yani siyaset ilkin egemenler tarafından keşfedilir ve de uygulanır. Kısacası peygamberin kendi varsayımından yola çıkarak başlattığı eyleme egemenler bir süre sonra sahip çıkar.

Dinin İdeolojileşmesi

Dinin, ister utangaç devrimci ister konformist adaletçi nitelikte olsun, başlarda oynadığı «düzenleyici» rol, **bir süre sonra** çalışan kitlelerin karşısında yer alır. Çünkü, yaşanan düzenin nesnel koşullarının, toplum/bütün kategorisi için, zamanla değişmez/kalıcı olduğu varsayımı, düzenin **egemen** (yani düzeni aynen-yeniden-üretmek isteyen) kesimlerince, bireylere, tıpkı peygamberlerin gönüllü olarak yaptıkları üzere, «bu bir yasadır» diye anlatılır! İnsanlar, koşulların değişmediğine, bu koşulların değişmesinde bireyin hiç katkısı ve çıkarı olmadığına, hattâ olamayacağına, eğer katkısı olan faktörler varsa bunların da çalışan bireyler olmadığına inandırılır. O faktörler ekonomi açısından bakarsak; maddi sermaye (doğal kaynaklar, üretim araçları) gibi birtakım üretim faktörleridir ya da ideoloji açısından bakarsak; manevi sermaye gibi metafiziksel faktörlerdir.

Ve bu durumda, işte denir, madem ki nesnel koşullar değişmiyor, insan emeğinin nesnel değeri, işgücünün mübadele değeri kendini yeniden-üretmeye yetmiyor ve de insan bu düzeni madem ki kaldıramıyor, öyleyse;

(1) İnsanların, maddi işgüçlerini yeniden-üretmek, mübadele değerinin yetersizliğini gidermek için, kendilerine bu yetersiz nesnel değerlerin yerine, başka, yani artık nesnel-olmayan değerler aramaya hak ve özgürlükleri vardır (kısaca din özgürlüğü vardır). Hattâ insanların başka değerleri kendilerinin aramasına bile hacet yoktur, çünkü bu değerleri onlara hazır-hap gibi veririz. İdeolojik aygıtlar bireye işte bu iyiliği de yapmaktadır.

(2) İnsanların nesnel koşulları değiştirmeye güçleri yoktur. O halde kendilerini değiştirmek zorundadırlar. Öyle ya, insanın yeni nesnel değerler yerine, manevi değerler aramaya hak ve özgürlükleri vardır. İşte bu hak ve özgürlüklerini şimdi kullanabilirler. Nasıl kullanırlar? Kendilerini mevcut üretim tarzına uydurmaya, uydurarak değişmeye **zorlama** biçiminde kullanırlar. Gerçekten de toplum denen ve üretim tarzıyla organik olarak yaşayan «bütün»ün nesnel koşulları **sabit bir veri** değil miydi? Başka bir deyişle, bu üretim tarzı **kendini aynen yeniden-üretiyor**, hiç değişime uğramıyor, değil miydi? Egemenler ya da yöneticiler, bu yeniden-üretimin hiçbir değişikliğe, arızaya uğratılmadan gerçekleştirilmesi peşinde değiller miydi? O halde yönetilmekte olan çalışan kitlelerin, bu nesnel koşulları yine nesnel biçimde, yani eylemle tersine çevirip kendilerine yararlı kılmaları mümkün müydü? Hayır! Çünkü egemen sınıflar öylesine gaddar ve baskıcıydı ki... Öyleyse çalışan kitleler kendilerini, nesnel olarak değişmeyen/değiştirilemeyeceği söylenen koşullara uydurmak (intibak sağlamak) zorundaydılar. **Evet, Darwincilik, dinsel her ideolojinin temelinde vardır.**

Üstelik insan «verilen» nesnel düzene lâyık olmaya, değişmez ve kalıcı yapısıyla (yani yukarlarda belirttiği-

miz kategorik yapısıyla) **tanrıyı andıran** bu somut üretim tarzına saygı göstermeye çalışmalıydı.

Nesnellik Bilinci - Öznellik Bilinci

Nedir ki bir koşulu nesnel düzeyde yeniden-üretmek, insanı bu koşulları zihnî (öznel) düzeyde de aynen bellemeye (yeniden-üretmeye) zorlamakta, insanı şartlandırmaktadır, bilincine işlemektedir. Oysa nesnel koşulların değişmediğini yaşamak, bilmek ve bu bilginin zihinde durmadan yeniden-üretilmesi, eğer bu koşullar üstelik ezici ise, insanı umarsızlığa, öznel bir bunalıma sürüklemez miydi?

Biliyoruz ki, nesnel koşullardan edinilen veya bunlara özgü bilgiyi yeniden-üretmek nesnelliğin bilincidir, gerçek bilinçliliktir. Nesnelliğin bilinci, nesnele bağlı somut değerlere (emek karşılığı mübadele edilen şeylere) özgü fonksiyonlardır, bu fonksiyonlarla çalışır ve böylece yeni nesnel bilgiler üretir, onları somuta uygulayarak nesnel dünyayı değiştirir.

Ama nesnel koşullara özgü bilgi, eğer bu koşulların hiç değişmediği, değiştirilemediği bilgisi ise, bu değişmezlik bilgisini yeniden-üretmek de, nesnel'in değişmezliği denen bilinçlilik anlamına gelir. İşte bu bilinç değil midir insanı, işgücünü aynen-yeniden-üretememe kaygısına, bunalımına, umarsızlığa sürükleyen? Ve aynı zamanda, insanı, bilincine işleyen bu nesnel değişmezlik karşısında, nesnelliğe küserek, nesnel olan hemen her şeye yabancı, yani hemen tamamiyle öznel, hattâ metafizik bir takım imgeler tasarlamaya iten?

Evet, birbirlerine ahlaki dediğimiz öznel birtakım fonksiyonlarla bağlı, birbirlerine öznel bazı görevler yükleyen imgelerden bir doku örmek... İşte nesnel ko-

şullarla ezilen ve yenik düşen insanın, nesnelliğin bilincini yadsıyıp, onun yerine koyduğu öznel dünya budur. Ve bu dünya, ona **kurtarıcı** tarafından sunulmaktadır. Öznel dünyadaki imgelerin yüklendiği öznel işlev ve görevlerin her biri birer değer fonksiyonudur. Nesnelliğin bilinci nesnele bağlı somut değer fonksiyonlarıyla çalışırken, burada öznelliğin bilinci, **nesnel olandan soyutlanmış** değer fonksiyonlarıyla çalışmaktadır.

İşte, denilmektedir: Bu tanrısal ya da değişmez (sanılan) nesnel düzene ayak uyduramayanlar, **Darwinci eleme**'den kurtulamayanlar, kendilerini bu umarsız **nesnel dünyadan soyutlamadıkça** elenip gideceklerdir. Onun için, diyorlardı: Bırakınız insanları ne yaparlarsa yapsınlar, (kendilerini düzene uydurmakta) özgür olsunlar! Nesnel dizginler elimizde olduktan sonra, nesneldeki bunalımlarının sonu gelmeyecek olan bu dünyaya (üretim tarzına) kendilerini alıştırsınlar. Alışmak özgürlüktür. Kendilerini içine tıkıp kapılarını sımsıkı kapadığımız bu havasız odanın koşullarına uyum sağlasınlar. Kalan sağlar bizimdir!

Oysa çalışan yığınları, kendilerini değiştirerek sağ kalmaya, düzene uyma «hak ve özgürlüklerini» kullanmaya zorlayan, ama kendisi «allah etmesin!» değişmeyen ve bu yığınların başına «allahın belası!» bir heyûla gibi çöken şu «öldürücü ya da sağ bırakmayıcı» düzen de değişiyor. Nasıl mı? Şimdiye kadar çoğu kez sanıldığı gibi, salt ekonomist ya da sosyal-pozitivist bir çabayla, çalışan kitlelerin sadece yaşanan güncel emek ve eylemleriyle değil elbette! Tam tersine, tarihselleşen eylemleriyle, verdikleri mücadelelerdeki ilkelerin kalıtımıyla değişiyor. Çünkü düzenin «öldü» deyip bıraktığı insan yığınları, düzene ayak uyduramayan, ama mücadelelerini örgütlüyerek yapmış olanlar yaşanan düzenin dı-

şına atılmıyor ki.. Onlar verdikleri mücadelelerle yine aynı kültür çevresinin içinde yer almıyorlar mı? Biyolojik dünya bile hiçbir ölüsünü dışlamıyor, ölüsünün hücrelerindeki genetik şifreyi kendisini yeniden-üretmek için kullanıyor. Sağkalanların, yaşanan üretim tarzına uyumdaki fonksiyonelliği gerçi egemenlerce yeniden-üretiliyor ve ideolojik egemen aygıtlar bunu yapıyor, ama ölenlerin uyumsuzluğu da, yani kendi çevrelerinde yaşadıkları üretim tarzına karşı mücadeleleri (fonsiyon-dışı bırakılmışlığı) de, ölenlerin genetik şifresiyle beslenen yeni kuşaklara aktarılıyor!

Evet, yaşanan düzenin nesnel koşulları diferansiyel adımlarla ufak ufak da olsa her zaman için değişmektedir. Bu koşullarda, hem **birey** ya da **tikel** kategorisinin mücadelelere dayalı ve kitleleşerek oluşturduğu ideolojik aygıtının örgütlenme biçimi, hem de «bütün» kategorisine sahip çıkan egemen kesimin ideolojik aygıtının örgütlenme biçimi değişiyor.

Örgütlenme biçimi iki ayrı alanda kendini göstermektedir:

(a) fiziksel işbölümü alanında

(b) salt-ideolojik işbölümü alanında

İşte birbirine karşıt bu iki kategorinin temsilcileri arasında böylece hem fiziksel hem ideolojik örgütlenme biçimleri düzleminde, arıza dediğimiz ve patlamaya kadar varan, çelişkiler patlak verecektir her zaman için. İki karşı kategori arasındaki mücadele, toplumda örgütlenmenin en basit ve doğal çekirdeği olan aile düzeyinde başlar ve gelişerek sürdürür kendini. Ne var ki burada bizi bu şemalaştırmadan çok, dinsel ilkelerin ekonomik-politik bunalımda köklenen momentleri ilgilendiriyor.

İnsanın düşürüldüğü bunalımda, dinin bu bunalımı yaratan üretim tarzını değişmez/kalıcı varsayan veya gösteren eğiliminde acaba; mücadeleci-başkaldırıcı moment hiç yok muydu? Din bu mücadelelerin ideolojik aygıtı değil midir?

Bilindiği gibi, Hıristiyanlık, özellikle Katolik mezhebi İtalyan halkını ideolojik aygıtlarıyla koyu bir sahte bilinçlilik içinde tutmaya çalışıyor. İtalyan halkının sol liderleri, bireyin en azından nesnellik bilincini temsil eden komünistlerle, sahte bilincini, bu arada dine, özellikle Hıristiyanlığa özgü öznellik bilincini temsil eden demokrat Hıristiyanlar arasında **uzlaşma** tezini savunurlarken, aradıkları ortak taban ya da ilkeler nelerdir? Dayandıkları ilkeler hangi ortak toplumsal dinamikten kaynaklanıyor? Sol İtalyan liderlerinin bu soruları yanıtlayan açık analizlerine tanık olmadık. Başka bir deyişle;

(1) Bir dinin doğuşu ile bir üretim tarzının kategorik olarak ilk kez ortaya çıkışı ya da varolan bir üretim tarzının yerini bir yenisine bırakması arasındaki paralellik nedir?

Yukarda söylediklerimizden çıkan ilk sonuç şu ki; bu iki ayrı süreç, yani dinin doğuş ve üretim tarzının dönüşüm süreci arasında, ikisinin de nesnel olarak kaynaklandığı ortak bir kesim vardır: Bunalım! Ve bunalım denen bu ortak kesitte saptanması gereken bazı ortak momentler sözkonusudur: Direnme ve başkaldırma.

Şimdi burada çok daha önemli bir sorun ortaya çıkıyor: Yeniden-üretim durumu ya da ikinci bir soru.

(2) Sözkonusu ortak momentler acaba yeniden üretilebilir mi? Ve bunun için, «dinin doğuş koşulları-

nın», bize bugün üretim tarzının değiştiğini ya da bunalıma düştüğünü gösteren «nesnellik bilincinde» yeniden üretilmesi gerekmez mi ve de buna karşılık, üretim tarzının «değişme ya da bunalım koşullarının» dinsel «öznellik bilincinde» yeniden-üretilmesi gerekmez mi?

Evet, bir yanda doğuş bir yanda bunalım koşullarının iki ayrı bilinçte yeniden-üretilmesi gerekir ki, başlangıçta varolduğunu söyleyebileceğimiz ortak momentler varlıklarını bugün de sürdürebilsinler. Tarihin bir döneminde yaşanan bir ortaklık, kendini bugün başka biçimlerde de olsa yeniden yaşatabilir mi? Bunun için hiç kuşkusuz yukarki yeniden-üretim durumunun hayata kavuşturulması gerekiyor. Öyle ya, «doğum koşulu» denen kadın, «bunalım» denen erkeğin bilincinde yaşamaz ve de tersine, «bunalım» «doğum koşullarını» yaşamazsa, bu ikisinin «ortak çocukları» nasıl olabilir? Bu karmaşık ve karamsar soruyu cevaplamadan önce, yukarki birinci soruyu, yani bunalım bölgesini ve bu bölgedeki ortak momentleri araştıralım.

A) Nesnel Bunalım: Peygamberleri «kutsal» bir göreve iten ekonomik-siyasal ortam açısından bakarsak, İsa ve öteki peygamberler döneminde yaşanan bunalıma benzer bir bunalım bugün de yaşanıyor mu? «Metropol» diye bilinen ülkeler dışındaki ülkelerde büyük halk kitlelerinin durumlarına bakınca, bunu «hayır» diye cevaplamanın olanağı var mıdır? Öyleyse insanların bugün yaşanan bunalım karşısında da, bugünün nesnel değerleri yerine geçecek «kurtarıcı», yani **öznel yeni değerlere** ihtiyaçları vardır. Evet, insanların nesnel bir bunalım karşısında, düzenin hiç değişmeyeceği veya insanlarca değiştirilemeyeceği kuşkusuna kapılmaları ve dolayısıyla varolan nesnel değerler yerine öznel değerler aramaları evrensel bir doğru değil midir? Din olayı bu

arayış ve gerekçeden doğdu. Ama bu arayış içinde ulaşılan ya da ulaşılacak olan din, eski bunalımların yarattığı din'in öznel yapı ve değerleriyle aynı mıdır? Din bu arayışa şu ya da bu öznel içerikle de olsa cevap vermek istemesi açısından haksız değildir. Büyük dinler dışında, çoğu zaman soytarılıklara varan «din görünümlü akımları» bir yana bırakırsak, İsa veya ötekiler olsun, peygamberler bu değer arayışı ve ihtiyacının bilincinde idiler. Nedir ki, onların ya da dinin bu ihtiyacı karşılarken yola çıktıkları **varsayım** ve nesnel dünyayı öznel **değerlendirme** ilkeleri yanlıştır, ama bu değerlendirmenin vardığı olumlu momentler ya da sonuçlar vardır.

B) Dinsel varsayım: (a) Üretim tarzı koşullarının değişmezliği, yani insanlarca değiştirilemezliği. (b) Bunların ancak ve ancak «bütün» kategorisine denk bir kategori olan tanrı tarafından ve o da ahret'te değiştirileceği varsayımı. Peki, doğuş ve dönüşüm süreçlerindeki ortak momentleri sağlayan değerlendirme nasıl yapılmaktadır?

Değerlendirme ise şöyle yapılmaktadır: (a) Yaşanan nesnel değerlerin «değersizliği», üretim tarzının değişmezliği yüzünden madem ki anlaşılmıştır (ki yanlış olan budur), o halde insanın «değer» taşıyan tek eylemi, yaşanan dünyanın koşullarına karşı direnmek, baskılara karşı başkaldırmaktır (ki olumlu olan moment de budur). (b) Ama bu nesnel koşulları başkaldırarak aşmak değil.

İşte bu nedenledir ki, nesnel koşulları aşmak **din'i aşmak** anlamına gelmektedir. Evet, İsacılık utangaç bir devrimciliktir, İslâm ise, hiçbir üretim tarzını temsil etmeyen çöl yağmacılığının aşılması değil, akılcılaştırılıp dengeleştirilmesi... Neden böyleydi? Biraz aşağıda bunun neden böyle olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Burada devrimci düşünce ile İsacı din arasında ortak kaynakların bulunduğunu teslim etmek zorundayız. Dinin (değişmezlik varsayımının) doğduğu nesnel koşulların, yani bunalımın nesnellik bilincinden yola çıkılarak yeniden-üretilmesi, üretim tarzının dönüştürülme sürecine de ortak olan bunalımın yeniden-üretilmesi değil midir? Bu yeniden üretim, bunalım denen ortak kesitin momentleri dediğimiz direnme ve başkaldırının yeniden üretilmesi değil midir? İşte bu ortak momentler değil midir, bu iki apayrı sürecin, ama sadece görünüşte birbirine ters düşen süreçlerin ortak motoru?

İşte din ve devrimci düşünce, nesnel koşulların yeniden-üretimde, yani ideolojide bu yüzdendir ki ortak hareket ederler.

İsacılık, doğduğu bölgede yaşanan köleci üretim tarzının ezdiği insanlara direnme gücü aşılarken İslâm neyi aşılayabilirdi? Hiçbir üretim tarzının yaşanmadığı, yani toplumsal artığı (özel ya da kollektif mülkleştirsin) bölüştürecek düzenli ve sürekli hiçbir örgütlenmeyi yaşamamış, tam tersine toplumsal artığın bir kabileden ötekine sürekli yağmalandığı süreçten kurtulamamış olan topluluklara aşılanacak olan öznel değerler ne olabilirdi? Geçimliğini zar zor sağlayan bir topluluğa yağmalara karşı direnmesi nasıl öğütlenebilir, bu öğüt hangi öznel kılıfa sokulabilirdi? Bu kılıf, yağmayı dengeli düzenli biçimde yürütmeye elverişli dengeci, dengeleyici bir kılıf olmalıydı. Yağmacı, ama yoksul topluluklara bu adaletçi ilkeden başka aşılayacağı öznel bir değeri yoktu çöl İslâmlığının... Çünkü Arap topluluklarının karşısında direneceği belli hiçbir üretim tarzı yoktu. Varolmayan bir üretim tarzının (başkaldırılacak ya da direnilecek) yasaları nasıl yoktan var edilemezse, tam tersine, bu yasaların yerine sadece yaşanan düzeydeki âdet ve görenekleri, yani yağmacı pratiği kontrol altına almak

ve de ancak öznel değerlerle almak, Arap topluluklarını bu değerlerle ayakta ve barış içinde tutabilmek önemli bir toplumsal başarıydı. Bu toplumsal başarı ilerde elbette siyasal bir başarıya dönüşecekti, çünkü yağmacılık, Arap aşiretleri arasında dengelense bile, doğanın değişmeyen bölgesel koşulları onu dışa karşı açılmaya zorladı. Arap yağmacılığının toplumsal adalet kılıfı içinde fetihçi atılımı sürerken yine aynı yüzyıllarda (6. ve 7. yüzyıl), Hıristiyanlaşan Akdeniz halkının henüz Hıristiyanlaşmadıkları için «barbar» diye andığı Got/Cermen oymaklarının Avrupa içlerine akınları da gelişiyordu. Hâlâ belli bir üretim tarzı yaratamayan Arap yayılmacılığına oranla Gotlar Batı'da yeni yeni filizlenmeye başlayan feodal düzenle karşılaştılar. Ama Batı, hiçbir üretim tarzı olmayan amorf Arap topluluklarının tersine, belli bir düzene sahipti ve Gotlar, kendilerininkinden daha gelişmiş olan bu düzene uydular. Hıristiyanlık, aşıladığı öznel direnme bilinciyle köle-işgücünü, büyük arazi sahipleri karşısında yarı-özgür işgücüne doğru iterken Batı insanını toprağa daha da bağlamış oldu, onları yerleşik hayata çiviledi. Arap akıncıları ise Bizans topraklarında kalıcı bir düzen kuramıyorlardı. Yerleşik düzene geçmiş Bizans halkının direnci daha yüksekti, feodalizm yarı-özgür köylülerin topraklarını tamamıyle elinden alacak kadar yaygınlaşmamış ve Hıristiyanlık, işgücünün daha da özgürleşmesini engelleyecek siyasal bir otorite durumuna gelmemişti.

Nedir ki feodaller, din kurucusunun yola çıktığı varsayımını bu kez kendi çıkarları için kullanacaklardı. Her büyük dinin yuvarlandığı çıkmaza Hıristiyanlık da yuvarlanacaktı çünkü başta yaptığı varsayım yanlıştı, yani kurulu düzenin değişmezliği, ancak tanrı tarafından değiştirilebilirliği, düşülen bunalımın kaçınılmaz ve düzene katlanmanın tek çare olduğu varsayımı.

Direnme ve başkaldırma momentinin köleci düzen döneminde başlıca dinamiğini oluşturduğu İsacılık bu kez kendi kazdığı «varsayım» çukuruna kendi düşecekti. Bir zamanlar sahip olduğu, o düzene başkaldırıcı, ama düzeni aşmak istemeyen utangaç dinamiği, feodallerin siyasal bir kurumu haline gelen kilise tarafından kolayca ezilecekti.

Sonuçta diyebiliriz ki, yapılan yanlış varsayımlar, kitleleri örgütlemeye yöneldiği dolayısıyla aygıtın ideolojik içeriği durumuna geldiği zaman ya da bu aygıtlar, siyasal mekanizmanın veya bu yanlıştan medet uman sınıfın eline geçtiği zaman zararlı olurlar. Ama bu varsayım yanlış da olsa, siyasal mekanizmaya âlet de olsalar, kitlelerin varsayıma inanmaya ihtiyaçları vardır, sindiren ve ezen nesnel gerçeklik karşısında yalnız bırakılmak kaygıları nedeniyle vardır. Kierkegaard'ın varoluşçu İsacılık felsefesi, dinsellik duygusunun ortaya çıkışını, kitlelerin üzerine çöken şu öldüresiye yalnızlığa bağlamıyor mu? Bu yalnızlığa, umarsızlığa sürüklenilen insanın, onun umarsızlığını okşayan varsayımları yanlış da olsa kabul etmesi kadar doğal bir şey olabilir mi? Evet, kitleleri örgütleme biçimi yanında, örgütleyici içerik ya da varsayımın önemi büyüktür. Bütüktür, ama varsayımın nesnel değeri de, zararı da yararı da, anlaşılacağı üzere ancak kitleleri örgütlemeye yöneldiği zaman ortaya çıkıyor.

Öznel kurgu ve varsayımlardan yola çıkan din, ezilen kitlelere vermek istediği mesajını, bu mesajın özü olan varsayımı, bir süre sonra egemen sınıfın nesnelci kurnazlığına kaptırır. İlkin onları kurtarır gibi görünen din bir dönem sonra onların zararına işlemeye başlar. Bu dönüşümü engellemek, dinin doğuş koşullarında yaratılan «kurtarıcılık» gerekçesini yeniden-üretmek zordur.

Gerilere dönelim: Yağma ve soygunda adaleti getiren Arap İslâmlığı, feodalleşen kilise karşısında giderek gerileyen ve topraklarında devlet-kilisenin serf'leri durumuna düşen Bizanslı üreticiler için nasıl bir kurtarıcı olabilirdi acaba? İslâmlığı bu pâyeye Araplar çıkarabilir miydi? Bizans meyvası olgunlaşıyor ve kurtarıcısını bekliyordu.

Kim olabilirdi bu kurtarıcılar?

Bunlar, yağmaya ve soyguna denge ve adalet getirse bile, bir İslâm Arabı olamazdı, toplumsal artığın tümünü gasp eden bir düzen olamazdı bu. Ama yine de toplumsal artığı tamamıyle alıp götürmeyen, tam yağmalamayan, kısmen de olsa kamuya bölüştürerek, kilisenin bölüştürdüğünden daha fazlasını bölüştürerek tercih yaratan, toplumsal artığın bölüşümünü böyle kontrol eden bir üretim tarzı olabilirdi bu kurtarıcı... Araplar gibi hiçbir üretim tarzına sahip olmayan değil, tam tersine belli bir üretim tarzına sahip olan bir topluluk olabilirdi bu..

Peki. İslâm düşüncesinde aynı kurtarıcılık momenti yok muydu? Bunu «hayır» diye mi cevaplamak zorundayız ve neden?

Besbelli ki kurtarıcılık, yaşanan, yani fiilî bir üretim tarzının[5] kitlelerde neden olduğu bunalımdan çıkış yolunda kitlelere, şu ya da bu öznel veya nesnel ilkeler çizgisinde öncülük etmek anlamına gelir.

5) Burada «üretim tarzı» kavramının belli bir analizini yapmak gereği var:

1.1) Üretim tarzının konusu: Üretilen ve bir topluluğu yeniden-üretmeye yarayan toplumsal artıktır.

1.2) Üretim tarzının varlık koşulu: Bu koşul, «konu»nun varlığıdır, yani konu ancak yeniden-üretilmekle varolan bir şeydir.

Başka bir deyişle, kurtuluş, ancak belli bir üretim tarzı varolduğu, yaşandığı sürece sözkonusudur. Öyle ya, yaşanmayan, yani kendine özgü düzenlilik ve sürekliliği olmayan, kısacası yeniden-üretilmeyen bir üretim-sisteminden kurtulmanın nesnel bir gerekçesi, kurtuluşun toplumsal bir gerçekliği olabilir mi?

Gerçekten de çöl koşullarında şimdiye dek belli bir üretim tarzının yaşandığı, yeniden-üretildiği, yani süreklilik kazandığı görülmemiştir.

Neden? Çünkü herhangi bir üretim tarzını, nesnel gerçeklere bakıp bilgi teorisi açısından bir olgu olarak tanımlayabiliriz. Peki, ama tanımladığımız bu olgunun varlık koşulu nedir, varolması için ne gerekmektedir? Evet, önce bu tarza can veren konu'nun, yani hammaddenin varlığı gerekmektedir ki o da toplumsal artığın ta kendisidir. Kısacası üretim tarzının varlık koşulu, toplumsal artığın varlığı (yani yeniden-üretilmesi), üstelik düzenli ve sürekli olarak yeniden-üretilmesidir.

İşte çöl toplumunda, bu «varlık koşulu» eksiktir, yani varolması, bunun için de yeniden-üretilmesi gere-

2) Üretim tarzının varlığı: Bir üretim tarzı, ancak konusunun toplumsal artığın) düzenli ve sürekli olarak yeniden üretilmesiyle varolabilir, yaşanabilir.

3.1) Üretim tarzı denince, üretilen **toplumsal artığa** (a) üretici güçlerden yağma (zorla ve tek-yanlı bölüşüm) yoluyla, yani rastgele veya düzensiz olarak değil, (b) ya özel ya da kamusal düzeyde, ama çokyanlı bölüşüm yoluyla kontrol edici ve el-koyucu değişik **müdahale alternatifleriyle çalışan** ve dolayısıyla (c) bölüşümün ya özel ya da kamusal yollarda denetlendiği bir üretim sistemi anlıyoruz.

3.2) Üretim tarzı, kontrol edici müdahale-alternatifinin türüyle belirlidir.

4) Bunalım: Üretim tarzı denen sistemdeki, siyasal ya da denetleyici mekanizmanın, sistemi aynen-yeniden-üretme veya sürdürme amacıyla yaptığı «denetlemenin şiddeti» karşısında, üretici kitlenin kendini yeniden-üretme gücünü «yitirme şiddeti»dir, diyebiliriz.

ken hammadde... Eksik olan ya da yok denecek ölçüde var olan da budur. Gerçekten de, çöl topluluğu;

(a) Bölgedeki doğal kaynakların verimsizliği...

(b) İşgücünün ve teknolojinin yetersizliği yüzünden kendi geçimi için gereken ürün miktarını bile zar zor üretmektedir, dolayısıyla...

(c) Her yıl geriye bıraktığı toplumsal artık yok denecek kadar azdır.

(d) Üstelik bu artık her yıl sürekli olarak yeniden-üretilmemektedir ya da doğanın kontrol-edilemeyen koşullarına, kısaca rastlantıya bırakılmıştır.

(e) Üretim tarzının varlık koşulu dediğimiz toplumsal artığın düzenli ve sürekli olarak varolmaması (yeniden-üretilememesi) bu toplumsal artığı kontrol etmeye de gerek ve imkân bırakmaz.

(f) Böyle olunca, deriz ki, üretimin dolayısıyla bölüşümün hiçbir şekilde kontrol edilmediği bir topluluk amorf'dur. Üretim tarzına bağlı siyasal örgütlenmesi de olanaksızdır. Örgütlenebilecek biricik faktör ancak toplumsal artığın yağmalanması (tek yanlı ve zorla bölüşümü) ve bu yağmanın sürekliliğidir.

(g) Çöl Arap kabilelerindeki yarı-siyasal diyeceğimiz örgütlenme de bu türdendir. Kısacası yağmayı gelenekleştirmek ve gelenekleştirme aşamasında tıkanan bir siyaset.

Toplumsal artığı olmayan bir kabilenin toplumsal artığı olan başka bir kabileyi yağmalaması, çöllerden üretilen toplam toplumsal artığın böyle adaletsiz bölüşülmesi, İslâm öncesi kabileler konfederasyonunun (Gassanî Konfederasyonu) da (yarı) siyasal çizgisidir. Ve bir kabilede belli bir dönemde doğal raslantı sonucu üretilen toplumsal artığın, başka kabilelerin yağmasına açık biçimde yine rastlantı bir yağmayla bölüşülmesi, İslâm

öncesi Araplar için evrensel bir hayat biçimi, bir yaşama kategorisi durumuna gelmiştir.

Belli bir üretim tarzının varlık ve süreklilik koşullarını tanımayan topluluklar, bu üretim biçimsizliğini (amorfizmi), yaşanan bölgesel doğal koşulları değiştiremedikçe terk edemezlerdi, değiştiremezlerdi. Terk etmek veya değiştirmek ancak başka verimli bölgelere fethe çıkmakla mümkündü. Ama ne götüreceklerdi oralara? Kendilerinin sürekli kıldıkları siyasal yapıyı götürebilirlerdi ancak ve o da «yağmacılığın sürekli ve örgütlü biçimiydi». Özetlersek:

(a) İslâm öncesi Arap (üretim tarzı elbette değil) hayat biçimi yağmanın sürekliliğini (yeniden-üretimini) sağlayan ve bu sürekliliği kontrol eden bir sistemdi.

(b) Belli hiçbir üretim tarzına oturmayan, dolayısıyla «bunalıma» girmeyen hayat biçiminden kurtulmak da sözkonusu olamazdı.

(c) O nedenle, İslâm'ın getirdiği öznel değerlerde kurtarıcılık özelliği yoktu. Tam tersine, yağmanın süreklilik veya yeniden üretimini adil kılıcı moment vardı.

Gerçekten de toplumsal artığı yağmalamak, Arap beylik ve aşiretleri için, bir ölüm-kalım, kısaca hayat sorunuydu, dolayısıyla hayatın sürekliliği veya ayaktakalıcılığı açısından bu yağmaya süreklilik kazandırılması ve bunu sağlayacak bir örgütleme veya mekanizma gerekliydi. Arap topraklarından siyaset böyle doğdu. İslâm bu örgütlenmeye ahlaki bir ideoloji getirmek zorundaydı ve getirdi. Böylece din siyasal yapının ayrılmaz parçası olacaktı, bu yoldan devletleşecekti. Ve öyle de oldu. İslâm dininin yağmayı kollayan (yarı) siyasal bir ideoloji olmaktan öteye gidemeyeceği belliydi, kaçınılmaz olarak fetihçi askerî bir ideolojiye dönüştü.

Nedir ki yağmacılık, belli bir adaleti desteğine alsa bile, belli hiçbir üretim tarzı oluşturamazdı. O dönem-

lerde belli bir üretim tarzı altında yaşayan komşu halklar için tercih nedeni olamazdı ve olamadı da. Ancak benzer hayat biçimli bölgelerde yayıldı. Ve Arap-İslâmın ekonomik siyasal gücü, dayandığı üretim biçimsizliği nedeniyle 10. yüzyıl sonlarında çöktü. Hülagû ordularına bu çöküntünün kabuklarını temizlemek kalıyordu.

Yukarlarda sorduğumuz, Bizans halkının hangi kurtarıcıyı beklediği sorusu şimdi 11. yüzyılda artık ivedilik kazanıyordu. Ama önce böyle potansiyel bir kurtarıcının, tarihin hangi üretim koşulları içinden geldiğini, üretim tarzlarını Türklerden önce Anadolu'da denemiş ve sınamış olan kimlerle hangi sentez içine girdiklerini biraz araştırmak gerek.

Bilindiği üzere, Mazdacılık (Mazdehizm) bilge, yani **Mazda**'nın efsanevî kişiliği çevresinde yer alan, **Mitra** ve **Anahita** (Kübele) gibi İ.Ö. 1000 yıllarının, hattâ daha da eski çağların Anadolu tanrılarıyla birlikte ortaya çıkan çok-tanrılı bir din... Ateşe-tapma (mecusî) geleneğini de getiren bu mistik akım, İ.Ö. 7. yüzyılda çağına göre pekâlâ bir sosyal reformcu sayılabilen Zerdüşt'ün kafasında yepyeni bir biçime büründü. Zerdüştçülüğün nesnel dünyayı ilgilendiren bazı ilkeleri vardı: At, inek, öküz, koyun v.b. gibi hareketli üretim araçlarının Pers tarımcıları tarafından hor görülmesini önledi, onlara saygıyı öğretti, onlardan yararlanmayı sağladı. Bu çok basit ilkenin uygulamaya başlamasından sonradır ki Persler'in üretim koşulları İ.Ö. 7. yüzyılda Kafkaslardan tüm üretim araçlarıyla sarkan **Kimmer-İskit** akıncıları karşısında hiç de sarsılmadı, tam tersine güçlendi bu koşullar. Ve bu gelişme sonunda Pers toplulukları arasından Ahameniş aşiretlerinin birdenbire istilâcı bir güç kazandıkları görülür.[6] Ahamenişler, nesnel değerlerine uygun bi-

6) Herhangi bir aygıtın kontrolünden kaçırılabilecek kadar hareketli olan üretim araçlarına sahip oymaklarda bu hareketli araçların gide-

çimde kullanılmaya başlayan bu hareketli üretim araçlarından yararlanarak Anadolu'yu istilâya giriştiler. Dünyanın ilk serbest piyasa devleti olan Lidya İ.Ö. 546'da Kızılırmak boylarında tüm askerî gücünü yitirdi.

(a) Evet, Hürmüz (Ahura Mazda)ün, hem tarımcıları ve hayvancıları, hem de onların üretim araçlarını esirgeyip koruduğunu vaaz eden Zerdüştçülük, Pers topluluklarının üretim-koşullarına, dolayısıyla toplumsal artığın yaratılmasına böylece düzenlilik ve süreklilik kazandırmıştı.

rek artması ve bir toplumsal artık oluşturması doğaldı. Böyle hareketli bir toplumsal artığın varlığına daha İ.Ö. 7. yüzyılda Kafkaslardan Anadolu'ya akan Kimmer ve İskit savaşçılarında rastlıyoruz. Kimmer-İskit akınlarını ancak aynı hareketli toplumsal artığı yaratan Med ve Pers aşiretleri durdurabildi. Persler Anadolu'yu batı kıyılarına kadar (İ.Ö. 6. yüzyıl) işgal ettiklerinde Anadolu'yu yönetsel bölgelere, satraplıklara böldüler. Her yıl bu bölgelerden topladıkları aynı vergi genellikle hareketli üretim araçlarından meydana geliyordu. Hattâ Katpatukya (Kapadokya)'nın «güzel atlar ülkesi» anlamına gelmesi ilginçtir. İ.Ö. 6. yüzyıl başlarında Orta İran Yaylası gibi sınırlı bir bölgede hareket eden Pers aşiretleri, Ahameniş aşireti öncülüğünde, batıya doğru hareketli üretim-araçlarıyla yayılmaya başlayınca, bu araçlar üzerindeki kontrolleri zayıflamıştır. Persler bu kontrolü atadıkları satraplar aracılığıyla kurmak istemişlerdi. Ama satraplar (asker-valiler) kendi bölgelerindeki yerel Anadolu üreticilerini, merkeze yollanacak toplumsal artığın dışında kendilerine de pay ayırmaya zorladılar. Ne var ki batılı yerel halkın çoğu toprağa yerleşmiştir, yani üretim araçları artık hareketli değildir, toplumsal artığı kolayca kaçıramazlar. Pers satrapları, işgalci olarak geldikleri yöre halkının ordularını aç bırakacak ölçüde tepki göstermelerinden çekindiler, onların kendilerine yeterli geçimlik ayıracak biçimde yarı-özgür çalışmalarına imkân tanıma akılcılığını gösterdiler. Kısacası köleleştirmediler yerel halkı. Anadolu'nun kıyı-ardı topraklarında daha İ.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda **serf** durumunda yaşayan halkın tersine, İyonya kıyı kentlerinde üreticiler köle idiler. Akılcı felsefenin babaları hep bu tüccar kentlerinin zengin çocukları arasından çıktı.

(b) Böylece ne oldu? Her üretim tarzının ana konusu olan toplumsal-artığın düzenli ve sürekli olarak kontrol edilmesi olanağı doğdu.

(c) Bu kontrolü eline geçiren aşiretler ve aşiret beyleri türedi.

(d) Sonunda Pers tipi diye adlandıracağımız bir üretim tarzı çıktı ortaya.

(e,1) Bu üretim tarzında, üreticiler köle değildiler. Çünkü hareketli üretim araçları vardı ve bu araçlar ve bunların ürünleri üzerinde **tam** veya **özel mülk edinici** bir kontrol kurulamazdı.

Bu hareketlilik ve kontrol altına alınamazlık bugün de sürüyor dersek acaba abartmış mı oluruz?

(e.2) Hazar Denizi doğusundaki bölgelerdeki üretim araçları da Türkler çağında hareketliydi ve tıpkı Perslerde olduğu üzere, özel mülk edinici sürekli bir kontrol kurulamazdı bunların üzerinde.

Perslerin İyonya dışında kalan Anadolu topraklarında halk tarafından hoş karşılanmalarının en önemli nedeni, kendi topraklarında böyle yarı-özgür çalışabilmeleri olmuştur. Ama Persler'in, ister toprağın, ister hareketli üretim araçlarının ürünleri olsun; toplumsal artığı kontrol edebilmesi belli bir dinsel ideoloji olmadan da olmamıştır. Persler, halkın yabancı Pers inanç ve gelenekleri yanında asıl kendi yerel inançlarını sürdürmesini sağlamışlardı. Toplumsal artığın kendi kontrollarından kaçırılmasını böyle önlediler. Başka bir deyişle, Persler batıya yayıldıkça, hareketli üretim araçları üzerindeki kontrollerini yitirme riski karşısında kaldıklarını fark etmişler ve bu riskin, satrap atamak gibi yönetsel önlemlerle üstesinden gelinemeyeceğini kavramışlardır. Persler'in, nesnel değerlerin yerine geçirdiği soyut öznel değerleri yoktu, dinleri puta tapıcı bir dindi. Ama nesnel değerler, putlara yakıştırılan öznel değerlerle ve bunların toplumda gördüğü genel kabul çerçevesinde denetleniyor, toplumsal artığa böyle el koyuyorlardı.

Zerdüşt Reformunun Türk Aşiretlerine Yansıması

İ.Ö. 7. yüzyıl **Zerdüşt** geleneğinin, yine İ.Ö. 80'lerde **Orta Asya** dolaylarından Horasan'a ve batıya sarkan **Partlar**'ı etkilediği açıktır ve bu etki, İ.S. 227'de yıkılan **Part Devleti** ardından İran Yaylası'nda kurulan yeni Pers Devleti'nin (Sasanlılar'ın) daha ilk yıllarında **Manicilik**'te yansıyacak ve ardından İ.S. 5. yüzyılda **Mazdak**'ın kafasına ütopyacı bir komünizmin tohumlarını da ekecektir. Görüldüğü üzere, Pers Yaylası'nın düşünce ve pratiği İ.S. 5. yüzyıla kadar, Arap çöllerinin düşünce ve pratiğinden çok ilerdedir. Ve Persler'in toplumsal pratiği daha Zerdüşt döneminde atılan adımlardan hiçbir zaman geriye gitmiyecektir. Başka bir deyişle, hareketli üretim araçlarının ve bunlardan meydana getirilen toplumsal artığın özel mülk edinilecek biçimde tam ve sürekli kontrolunun olanaksızlığı sürmektedir. Özetlersek, bu üretim tarzı geleneği Hazar Denizi'nin doğusunda da benimsenmektedir.

O bakımdan diyoruz ki, Türk topluluklarında üreticiler; köleler gibi, geçimlik paylarını bile başkalarına bırakan, yani kontrol edemeyen üreticiler değildi. (Üretime-bağlı değil, sonradan Osmanlılar'da görüldüğü üzere, hizmete-bağlı kölelik de kısmen söz konusuydu.) Tam tersine, geçimlik paylarını kontrol (üretici mülkiyeti) edebildikleri gibi, toplumsal artığın içindeki kendi bireysel paylarının bir bölümünü de kontrol edebiliyorlardı. Toplumsal artığın geri kalan bölümü, özel (kontrol edici örgütün mülkiyeti) ya da kamusal mülk edinilecek biçimde kontrol altındaydı.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, eski Pers, hattâ Sasanlı-Pers ve de Türk üreticileri olsa olsa aşiret beylerinin serfleri idiler. Bunu batı tipi serf anlamında mı almak gerek? Şimdi göstereceğimiz üzere, hayır! «Bey»in batı tipi bir feodal olmayışı nedeniyle hayır!

Yetersiz Toplumsal Artık Batı Tipi Bir Feodal Yaratmıyor

Bu «bey»ler neden yerleşik ya da Batı tipi birer feodal değildi? Çünkü topraktan ve hareketli üretim araçlarından elde edilen toplumsal artık hiçbir zaman batının verimli topraklarından çıkarılan toplumsal artık düzeyinde bol değildi. Batı feodalinin verimli topraklara bağlanma ölçüsü elbette daha yüksekti. Doğu tipi feodalin sürekli olarak verimli toprak arayışı içinde oluşu, hareketli üretim ve savaş araçlarına bağımlı kalması, dolayısıyla topraktan gelen toplumsal artığı değil, hareketli üretim araçlarından gelen toplumsal artığı kontrol etmek gibi bir çelişki içinde bulunması. Bunlar sanıyoruz ki, Doğu feodalinin bir türlü «feodalleşememesi» nin temel nedenleridir. Evet, kontrol edilecek toplumsal artığın üretildiği kaynakların (yani toprak ve hareketli araçların) farklılığıdır ki, Batı ve Doğu tipi feodalizmleri birbirinden ayırır; ne var ki burada vurgulamak istediğimiz temel nokta bu değil, tam tersine biz, İ.Ö. 7. yüzyıla uzanan Pers-Anadolu tipi üretim tarzında, yani Türkler'ce de yüzyıllar sonra benimsenen bu biçimde, **köle**'nin yer almadığını, ama **Pers-Türk tipi** hareketli aşiret feodalizmine özgü **serf**'lerin yer aldığını söylemek istiyoruz. Evet, İ.S. 9. yüzyıla gelindiğinde Türk üreticileri bu bin altı yüz yıllık geleneği sürdürüyorlardı. Ve Türk toplulukları Hazar doğusundan batıya yayılmaya başlıyordu: Aynı zamanda toplulukların yayılma dinamiğini de belirleyen hareketli üretim araçlarının **kontrol edilemezliği** sorunu, Türkler'in karşısına Persler'de olduğundan çok daha kritik biçimde çıkacaktı ve Türkler'i bir tercih yapmaya itecekti!

7) «Hareketli» terimini, hem göçebelik hem istilâcılık özelliklerinin ortak karakteri olarak kullanıyoruz. (Y.Ö.)

Yaşanan İlişkilerin Yeniden-Üretilmesi Mantığı

Türkler, üretim araçlarıyla birlikte hareket eden toplumsal artığı, geniş çapta hem doğrudan doğruya bu araçların kendinden hem de dolaylı olarak, bu araçlar (atlı birlikler) aracılığıyla el konan topraklardan sağlayan bir topluluktu. Türk tipi üretim tarzında, hareketli üretim araçları böylece hem doğrudan hem dolaylı bir üretim aracı rolünü oynuyordu ve üretim araçları üzerindeki kontrol bu yüzden **iki-yönlü** ya da **çift-amaçlı** bir kontrol anlamını taşıyordu.

Üretim araçlarının hem hareketlilik nedeniyle kontrol[8] dışına çıkarak yayılması hem kısmen özelleştirilerek kontrol dışına çıkması, yaşanan üretim tarzının dağılması demekti, kendi maddi tabanıyla çökmesiydi. Bu yayılma ve özelleştirme yaşanan üretim ilişkilerini de değişmeye zorluyor, tehdit ediyordu. Oysa bu ilişkiler yeniden-üretilmeliydi. Çünkü Türk aşiretlerinin (Hazar Denizi'nin doğusundan başlayan) yayılma-öncesi geleneklerinde böyle hareketli feodal ilişkiler vardı, yani bu ilişkiler çerçevesinde bir örgütlenme, kısacası siyasal bir mekanizma sözkonusuydu. Bu siyasal mekanizma yaşanan üretim ilişkilerini yeniden-üretecekti. Türk aşiretlerinin batıya doğru yayılma sürecinde varolan ilişkiler tehlikeye düşmemeliydi.

8) Hareketli üretim araçlarının bir bölümü üzerinde özel mülkiyetin doğması, bu araçların hem kendilerinin hem de bunlardan istenen toplumsal artığın, güçlü denetçinin kontrolu dışına çıkması anlamına gelir.

Bunun tersi bir süreç de özel mülkiyetin doğmasına yol açmaktadır: Güçlü denetçinin yağmaya kalkışması daima mümkündür. İstediği toplumsal artığı alması için, üretim araçlarına, geride geçimlik miktarda araç bırakacak ölçünün ötesinde, el koyması mümkündü ve zaman zaman gerekiyordu. Bu ne olursa olsun bir yağmaydı. Ama bu

Tercih Nedeni

İlkin üretim araçlarıyla (Pers Ahameniş aşiretleri gibi) sınırlı bir bölgede hareket etmekte olan Türkler, çok daha geniş alanlara yayılmaya başlayınca, bu araçlardan, yukarki anlamda çift-amaçlı üretilen toplumsal artığı (yağmacılara ve özel-mülkiyetçilere kaptırıp) kont-

güçlü denetçi **düzenleyici** bir otorite olamadıkça, yağmanın ölçüsü ne olabilirdi?

Yağmacı-güçlünün geride geçimlik sayıda hareketli araç ve ürün bırakma kaygısı olamazdı. İşte bu ölçüsüzlüğe karşı direnmek amacıyladır ki, yağma-edilenin en azından geçimlik payını sağlayacak sayıda araç ve ürünü özel mülkleştirmesi olanağı doğdu. Bu eylem, yeterli miktar araç ve ürünün her yıl sürekli veya düzenli biçimde ve özel olarak depolanmasıdır.

Özetlersek; güçlü-denetçinin (ya da yağmalayarak güçlü duruma gelmiş denetçinin), toplumsal artık olarak alacağı miktar ile kontrol edilen güçsüz'ün toplumsal artık olarak vereceği miktar arasındaki dengesizlik ya da ölüm-kalım mücadelesi, belli miktar araç-ürünün, geçimlik payı sürekli garanti altına alma amacıyla, düzenli zaman aralıklarında özel kişilendirilerek biriktirilmesi sonucu getirdi.

Bir yanda, kontrolden yayılarak kurtulanın yeniden-kontrol altına alınması ve alınamayanların yayılması, öte yanda kontrol-altına alınanların özel mülkleştirme eğilimi.. Bu «yumurta mı tavuktan, yoksa...» diyalektiği ve özel-mülkleştiricinin kontrolden bu kez yayılarak kurtulması ve yeniden kontrol altına alınması.. Her seferinde değişik nicel ölçüler ve boyutlarda tekrarlanan bu tükenmez diyalektik, sanıyoruz, Türk topluluklarının ilk tarihsel gelişmesini yeterince açıklayabilir. Sonra ne oldu? Özel-mülkleştirme çizgisi nasıl gelişti? İlkin hareketli üretim araçları üzerinde başlayan özel mülkleştirme, özellikle, geçimlik minimumu özel-garantileme kaygısından, yaşanan yağmacı koşulların istikrarsızlığından doğdu. Sonra dinin ideolojik aygıtlarınca yayılan yetingenlik ilkesi, üreticinin bu geçimlik birikimini artırmasına olanak vermedi. Hareketli üretim araçları dışında küçük topraklarda da özel mülkiyet sahibi olan küçük üretici, zamanla Bizans'taki **stratiotes**'lere (asker-serfler) dönüştü, askerlik hizmeti altında İslâm feodallerine **emek-rant** öder duruma geldi. Üretim ilişkilerinin tıpkı dinsel ilkeler gibi aynen yeniden-üretilmesi, üreticideki meta birikimini de aynı düzeyde kalmaya mahkûm etti.

roldan kaçırma riski ile karşılaştılar. Ve bu riski ortadan kaldırıp, yayılan üretim araçları yığınını kontrol edecek **ahlaki değerler** (yani nesnel değerlerin yerine geçecek) sistemi yoktu.

Öte yanda Araplar da hareketli topluluklardı, ama üretim araçlarından yeterli toplumsal artık alamadıklarından yağmacı olmaktan öteye gidememişler ve bu «sistemi» öznel değerlerle adil ve dengeli kılmaya çalışmışlardı. İslâm, Araplar'ın geleneksel yağmacı pratiğini adaletli kılmıştı, ama onların yağmacı düzeni sürdürmekten başka çareleri yoktu ve kurdukları devletler de bu yüzden yağmacı düzeni adil biçimde örgütleyici birer siyasal yapı olmaktan öteye geçemeyecekti.

Sonuç olarak üretim araçlarıyla yayılma süreci içinde, Araplar'dakinin tersine, her yıl düzenli-sürekli üretilen temel toplumsal artığı düzenli ve sürekli kontrol edememe riski, hem bu riski azaltan adaletçi (yani yaşanan üretim ilişkilerine saygılı) İslâm ilkesiyle bağdaşıyordu hem de istila edilen bölgelerin halklarından konsensus yaratacak biçimde bir adaletçi görünüm altında devletleşme, yani sürekli kontrol mekanizması oluşturma olanağı doğuyordu.

İşte Türkler'in İslâmlaşmayı tercih nedeni böyle siyasal bir tercihti.

Dinin İkameci Özelliği

Dinsiz bir topluluğun ya da onun üretim araçlarının hareketliliği nedeniyle, **değişme riskiyle** karşılaşan ya da değişen veya değişmek zorunda kalan üretim tarzının yüzyüze geldiği **yeni** koşullara, «dinsiz» topluluk ya da onun siyasal örgütü tarafından, uygun **yeni** nesnel değerler getirilmediği, sözkonusu örgüt bu nedenle **açmaza** düştüğü zaman, topluluğa metafizik değerler aşı-

lamaya gidilir. İşte din, yeni nesnel değerlerin dolduramadığı boşluğu doldurur, yaratılamayan, ama ihtiyaç duyulan nesnel değerlerin yerine ahlaki değerler ikame eder.[9]

Dini Aynen Yeniden-Üretme Zorunluğu ya da Çaresizliği

Din ilkeleri açısından tanrı ve tanrısal (ahlaki) değerler **değişmez**dir. İşte bu değişmezlik fikrini —içerdiği çelişkiye rağmen— kanıtlamak için, gerek tanrı gerekse tanrısal değerlerin **aynen yeniden-üretilmesi** gerekir. O bakımdan din, daima aynen yeniden-üretilmesi zorunlu bir ideolojidir. Din, nesnel değerlerin üstünde ve tümüne cevap vermek iddiasıyla örülmüş değişmeyen bir kabuğu andırır. Simgeleştirdiği nesnel öz değiştikçe bu kabuk çatlar. Ama çatlakları yok saymak, kısacası sahte bilinci devreye sokmak dinsel ideolojik aygıtın işi midir sadece? Yoksa bu yok saymaya siyasal aygıtlar da katılır mı? Aslında bu dinin işidir, çünkü «yok saymak» kendini aynen üretmektedir... Siyasal aygıt da çatlakları yok saymak, kendini aynen yeniden-üretmek, kısacası düzeni korumak istemez mi?

9) Burada Macchiavelli'nin düşüncelerine kulak vermek yararlı olur: «Dinin olduğu yerde kolayca disiplin kurarsınız, ordu bile kurarsınız». Hobbes da, dinin «dayanışma, birlik ve manipülasyon âleti» olarak oynadığı rolü vurgular. Toplumun, bunalım ve çözülme durumuna düştüğü zaman, anomi'nin eşiğine vardığını savunan modern yazarların söylemek istedikleri şudur: Toplumun bu koşullarında, öznel bilinç, dinsel olan ve dinsel olmayan öznel (artı) bilinçle dayanışma halinde ve yeni bir din veya mezhep arayışı içindedir. İnsanlara direnme/dayanışma gücü aşılayacak yeni bir öznel bilinç gündeme gelir. Toplum, kendini yeniden-üretme gereği, yeni bir öznel-artı-bilince ihtiyaç duymaktadır. (S. Freud, Kültürdeki Huzursuzluk, Viyana 1930, s. 130) «Bu ihtiyacı en gözü pek ve ateşli devrimciler en dürüst dindarlar kadar büyük bir tutkuyla hissederler».

Siyasal İdeolojik Aygıtların Dinsel İdeolojik Aygıtlar Gibi Çalışması

Siyasal aygıt, üretim biçiminin üretici kitleler tarafından değiştirilmesine gerek olmadığı, sistemin hiç arıza çıkarmadan, üreticilerle çelişkiye düşmeden işlediği izlenimini vermek isteyebilir. O zaman siyasal aygıt **egemenlerin aygıtı** olduğu gibi, üretim tarzının değiştirilmesinin gereksiz hattâ olanaksız olduğunu savunmakla da tıpkı dinsel ideoloji gibi çalışıyor demektir. Yaşanan (çelişkisiz yürüdüğü iddia edilen) üretim ilişkileri aynen yeniden-üretilmeye başlar! Ekonomi ve toplumsal hayatı düzenleyen hukuk yasalarını ona göre yapar ve de bu yasaları pratikte yeniden-üreterek korumak için siyasal yasalar çıkarır. Böylece birbirine, koruyucu veya yeniden-üretici yasalarla eklemlenen bir yasalar zinciri türer.

İki ayrı ideolojik aygıt birbirini böylece taklit ederek adeta senkron çalışırlar. Bu senkronizmin parçalanamaması, besbelli ki siyasal (yani bugünün kurulu veya yarın kurulacak üretim tarzını yeniden-üreten) ideolojik aygıtların, hep dinsel ideolojik aygıt gibi çalışmakta **diretmesinden** ileri gelmektedir: Ya üretim tarzının insanlar tarafından değil, tanrı tarafından değiştirilebileceği varsayımını aynen yeniden-üretmekte **diretmek**, hattâ «değiştirmek» isteyenlerin «allahsız, dinsiz» zümreler olduğu suçlamasını yeniden-üretmek ya da üretim tarzının arızasız-çelişkisiz işlediği varsayımını veya vehmini yeniden üretmekte **diretmek**...

Aslında her devlet aynı mekanizmayı oluşturmak zorundadır, yoksa «devlet» olamaz. Ya da devletleşmek, siyasal, yani toplumsal artığın şöyle ya da böyle bölüşülmesini kollayan (ya da şöyle diyelim; varolan veya amaçlanan üretim ilişkilerini yeniden-üretmeye yönelik) bir

ideolojiyi aygıtlar ve örgütler düzleminde yeniden-üretmek demektir. Tutucu bir devletle devrimci bir devlet (?) arasında, yeniden-üretim mekanizması açısından hiçbir fark yoktur.

Devlet, siyasal yapısı gereği madem ki bir yeniden-üretim mekanizmasıdır. Ve üstelik dinsel aygıtlaşma (yani dinsel ideolojik aygıt gibi çalışma) eğilimindedir. Öyleyse soralım:

Bu «yeniden-üretim mekanizması olma karakteri», devletin yapısal bir karakteri olarak, «devlet» ortadan kalkmadığı sürece devam edeceğine göre, devleti bu dinsel aygıtlaşma veya böyle bir aygıt gibi çalışma eğiliminden kurtarmak nasıl mümkündür?

İşte İtalyan solu ile demokrat Hıristiyanlar arasında herhangi bir uzlaşmayı, tarihsel temeline oturtacak çözüm bu sorunun cevabında yatmaktadır, sanıyoruz.

Yukarda belirttiğimiz üzere, dinsel ideoloji ile egemen siyasal ideoloji arasındaki benzerlik şuydu:

Dinsel varsayım ve değerlerin yeniden-üretimi	Egemen siyasal varsayımın yeniden-üretimi
Üretim tarzı insanlarca değil, tanrı tarafından değiştirilebilir ve bu da ancak ahrette olur. Yaşanan nesnel dünyada üretim tarzından doğan baskıya katlanmak, direnmek, başkaldırmak gerekir, ama bu biçimi değiştirmek (ancak tanrının elinde olduğu için), değiştirerek aşmak olanağı yoktur.	Üretim tarzının işgüçlerince değiştirilmesi "gerekmez" çünkü arızasız-çelişkisiz işlediğine din de, tanrı da tanıktır! Değiştirmek isteyenler dinsiz ve allahsızdırlar.
Kataliz veya örtülü provokasyon ya da gizli anti-laiklik	Egemen ideoloji böylece üretim tarzının insanlarca değiştirilme olanağını (dinin yaptığının tersine) reddetmez, görünür.

Burada dinsel ideoloji ile egemen siyasal ideolojinin yaptığı sahte sentez sözkonusudur, şöyle ki:

Biz (egemenler) değiştirilmesi olanaksız değil, sadece gerekmez diyoruz.

Öyleyse ←
Bizim (dindarlar) yapacağımız iş baskılara karşı direnmektir, ama

(1) Başkaldırmayız ya da başkaldırıp düzeni çiğneyip aşmayız. Çünkü; →

Burada egemen siyasal ideoloji birden dinci kesilir: (1) Din açısından nesnel düzeni değiştirmek olanaksızdır, biliyorsunuz, çünkü her nesnel değişme tanrının elindeydi. (2) Üstelik değiştirmek isteyenler allahsızdır, onu da biliyorsunuz.

Anti-Kataliz veya provokasyona karşı mücadele ya da laiklik	
(2) Başkaldırırız, çünkü değiştirmek isteyenler (a) Allahsız değildir, (b) Dinsel inançlara saygısız değildir. (c) Nesnellik ile dinsele özgü öznelliği birbirine karıştırmıyorlar. (d) Tanrısızlık ile dinsel öznelliği birbirinden ayırıyorlar.	

Bu şemalaştırmadan görüldüğü gibi, egemen siyasal ideoloji, dinsel ideolojiyle bir kataliz yapar ve bu, yukardaki gibi bir «uslamlama» döngüsü içinde döner durur! Neden bir kataliz sözkonusudur? Çünkü siyasal ideoloji eline aldığı dinsel madde (özne) ile hiçbir reaksiyona girmemiş (yani laik kalmış) gibi görünür. Ama onu böylece başlangıçtaki durumundan başka bir duruma sokar! Öyle ya, özne siyasal ideoloji tarafından ilkin «nesnel düzenin değiştirilmesi gerekmez» bilinci (durumu) içine sokulur. Fitil artık ateşlenmiştir. Egemenlerin öznenin bu bilinç durumuna müdahale etmesine gerek yoktur. Dinsel öznellik kendiliğinden çalışır. Özne, bu bilinç içinde dinselliğe özgü şu «düzene karşı direnmek, ama başkaldırmamak» durumuna geçer. Siyasal ideoloji bu öznel duruma hiç karışmaz, çünkü laiktir ve dinsel ideolojik ilkeyi doğrulamakla yetinir: «Değiştirmek olanaksızdır» der çıkar işin içinden.

Özetlersek, toplumsal artığı özel mülkleştirmeden bölüşme sistemini, toplumsal artığın (veya üretim araçlarının) hareketliliği nedeniyle, kontrol ve disiplin altına alma zorunluluğu ve amacıyla tanrıcı bir dini kabul etmek durumunda kalan hareketli bir topluluk; egemen siyasal ideolojinin başlattığı «öznel bilincin kısır döngüsü» içinde provokasyona uğrar: Ya din emrediyor, diye «değiştirmenin olanaksızlığı»na yuvarlanır, ya da, değiştirmek isteyenleri tanrısızlıkla suçlayarak sahte bir «din kavgası»na körükler.

İşte anti-laikliğini gizleyen egemen siyasal ideolojinin her an yol açabileceği tehlikeyi (sanıyorum) böyle açıklamak mümkündür. Bir **tarihsel uzlaşma** çabasını daha doğarken ezecek olan tehlike de budur. Nedir ki anti-laikliğe karşı mücadele, yine buradaki yorumda belirginleştirildiği üzere, din ağırlıklı toplumlarda faşizme karşı mücadelenin özünü oluşturur ve tarihsel uzlaşma-

nın ilk tohumlarını atmak için gereklidir. Şunu da unutmayalım ki, direnme ve başkaldırı gibi ortak momentlerin, dinden bağımsız biçimde yaratılması, devrimci düşüncenin (ki burada özetlenen kimi özellikleriyle, bir sosyal pozitivizmi aşmaz) tarihsel dayanaklarını da yaratmıştır ve bu, sözkonusu iki ortak momentin dinden bağımsız bir kategori olduklarını kanıtlamıştır. Ama dinin bunları paylaştığını yadsımak olanaksızdır.

Bilgi Teorisi Açısından Öznel Bilincin İşi: Ebedi Bire Bir Tekabül

Yukarda belirtmiştik:

(1) Dinin aşıladığı «dinsel öznel bilinç», metafizik diyalektiğe dayanır, yani nesnel dünyayı birbirine karşıt momentlerin çatışmasına dayandırır, hattâ iktidar/karşı-iktidar gerilimini fetişlerle görselleştiren büyücülüğe kadar uzanır. Bu diyalektiğe oturan simgeler ve imgelerden yola çıkar ve devam eder. Ne yapar?

(2) Nesnel olaylar ve aralarındaki ilişkiler (değerler) yerine, bu simge ve imgeler arası öznel fonksiyon ve görevler ikame eder. (Din belki nesnel dünyanın yerine başka bir şeyleri ikame etmede en başarılı bilinçliliktir. Soyut ortaçağ matematiği hariç!) Kısaca, bir yanda nesnel olay ve nesnel ilişkiler (değerler), öte yanda simgeler (imgeler) ve bunların öznel ilişkileri.. İşte bu iki sistem arasında BİRE BİR TEKABÜL kurar dinsel öznellik bilinci ve der ki: Bu bire bir tekabül tarih ya da değişen üretim tarzları karşısında invariyanttır.

(3) Dinsel ideolojik aygıt, bu öznel bilinci, dolayısıyla bire bir tekabülün tarih boyunca invariyantını (değişmezliğini) yeniden-üretmeye çalışır. Ama bununla şunu da yapmış olmaz mı? Bu dinsel bilincin «doğduğu tarihsel dönemdeki nesnel olaylar ve değerler, dolayısıyla üretim koşulları ve de üretim tarzı» hâlâ ve daima

geçerlidir!.. Evet, o bilincin iddia ettiği budur (çünkü yukarki «nesnel dünya/öznel dünya arası bire bir ve ebedi tekabülü» yaratan da dinin kendisidir)! Oysa nesnel dünya (üretim tarzı) dinin doğduğu çağdaki üretim tarzı değildir artık.

(4) Dinsel öznel bilinç, üretim tarzının değiştiğini yadsımaz. Dinsel ideolojik aygıtın sürekli yayınlarına rağmen, yukarki bire bir ve ebedi sanılan tekabülün çağdışı kaldığını anlar. Bu tekabülün nesnel ilişkileri artık bire bir açıklamadığını görür.

Üretim tarzındaki dönüşüm sırasında, öznel bilincin ayakları altındaki zemin kaymaktadır, yalnız bırakılmaktadır öznel bilinç! Öznel değerler, ona bu yeni koşullarda hangi nesnel durumda bulunduğunu gösteremez. İnsan artık koordinatlarını kaybetmektedir, pusulasını şaşırmıştır. Yıldızsız kapkaranlık bir göğün altında yapayalnız yürümektedir.

İnsanın, dönüşüm sırasında içine düşürüldüğü ve **dinsel ideolojik aygıtların,** siyasal aygıtın onu taklit eden o, eski **bire bir tekabülü yeniden ve aynen-üretme çabası yüzünden,** bizzat din ve siyaset tarafından kasden düşürüldüğü yalnızlıktan kurtarılması gerekir.

İşte devrimciyi bekleyen «kurtarma» görevi budur. Dinler gibi devrimler de yeniden-üretilen varsayımlara ve bunların insanda yol açtığı tahribata karşı mücadele etmek zorundadır.

(5) Siyasal ideolojik aygıt, dinsel ideolojik aygıtı taklit etmeye kalkışınca (ki bu taklidin bir olgu olduğunu yukarda vurgulamıştık):

(a) Laik, yani dinsel aygıtlardan bağımsız olduğunu ilan etse bile, siyasetin ancak «yalan» söylediğini kanıtlar.

(b) Yukarda belirttiğimiz gibi, «egemenliğini», yani öznel bilinciyle yalnız bırakılan kitleleri «tuzağa dü-

şürdüğünü» ilan etmiş olur! İşte devrimcinin ilk görevi budur:

Çağdışı kaldığını, yalnız bırakıldığı için açıkça söylemekten utanan ve bu utancıyla da ayrıca kendini de yalnız bırakan, susan, ve bu suskunluk ve kararsızlık içinde direncini yitiren, evet sonunda kolayca tuzağa düşürülen insanı kurtarmak! Devrimcinin işi zordur. Kimse kendinden beklenmeyen görevleri üstlenmeye kalkmasın!

Ama sorun, hiçbir zaman umarsızlığa düşmeyen insanı kurtarmaktır. Çünkü İslâm'ın doğurduğu ilkelerin öznel değerlerinde, **umarsızlık** ya da **umarsızlığın değeri** yoktur. Neden? Çünkü İslâm; yukarlarda belirttiğimiz üzere, İsacılık gibi, **bunalım** koşullarında doğmuş, bunalım ve umarsızlığı tanımış kitlelerden yükselmiş değildir.

İslâm, Hint felsefe geleneğinin **hiçlik** kavramına, dünyanın tanrısız yorumlarına da yabancıdır. Hiçlik düşüncesi, İslâm dinine, genetik yapısal bir faktör veya çıkış noktası olarak değil, çok sonraları fantastik bir mistisizm olarak girmiştir. Evet, Yunus Emre'nin yüzyıllar sonra ancak bugün ve kitlelerde değil, ama sadece aydın çevrelerinde itibar görmüş olması nasıl açıklanabilir?

Evet, **hiçlik, öldüresiye bunalım ve umarsızlık**... Bu kavramların bilincine, benimsediği (ki bu benimsemenin sadece siyasal hegemonyacı nedenlere dayandığını söyledik) dinin doğuş ilkeleri arasında ulaşamayan İslâm insanı, böyle bir **bunalım**ın bilincine, ekonomik-siyasal bir **dönüşüm** sırasında elbette eremeyecektir. Onun için önemli olan umut'tur, sadece umut! Bunalım-kurtuluş ya da umarsızlık-umut diyalektiğini değil, bu karşıt ikilinin sadece bir ucunu tanır.

Anlaşılıyor ki, karşımızda yalnız bırakılmış, böylece tuzağa düşürülen, ama umarsızlığa, onu bilinç geleneğin-

de tanımadığı için, kapılmayan insan var. Bu insan bilinçte yalnız bırakılmışlığını toplumsal ilişkilerinde onarıyor, ama siyasal ideolojik aygıtlar onu kültürel ideolojileriyle oyalamıyorlar mı?

Bu insan, umarsızlığa kapılmayan bir insandır. İsacılığın umarsızlık bilinci aşıladığı ve bu bilinç geleneğine sahip Hıristiyan insanının tersine, İslâm insanı, hangi eğilim içindedir: «Yaşadığım düşünce geleneğinde, bunalım ve umarsızlık madem ki yoktur, öyleyse, insan kendine umuttan söz eden her siyasal düşünceye açıktır: Siyasal oportünizme, sosyal Darwinciliğe v.b.... hep açıktır».

Düşünce geleneğinde bunalım imgesi, kavramı ya da kaygısı olmayan İslâm ya da bunalımsızlık bilincinin aşılması mümkün mü?

İşte devrimcinin önemli görevi budur: **Yalnız bırakılıp tuzağa düşürülmüş insanı bunalımsızlık'tan kurtarmak.**

2 TARİHSEL UZLAŞMA

Çeviren : Yılmaz Öner

SUNUŞ

Yılmaz Öner

Bu derlemeyi Gramsci'nin tipik iki makalesiyle açıyoruz. Neden Gramsci diye sormaya gerek var mı? Bu makaleler, PCI'nin bu cefakeş kurucusunu tarihsel uzlaşmanın babası olarak tanıtmaktan çok, onun hem reel güçleri hesaba katmakta geliştirdiği siyasal analiz yöntemindeki yetkinliğini örnekliyor hem de işçi sınıfının ittifak stratejisi arayışına ve onun itici güçlere olan ihtiyacının nerelere kadar uzanması gerektiğine ışık tutuyor. Gramsci'nin, Halk Parti'sinin kuruluş ve siyaset sahnesine çıkışını nasıl yorumladığını da görüyoruz. Onun aldığı pozisyon ve vardığı hükümler, PCI'nin Katolik kitleler, kilise ve din konusunda benimsediği eğilimden esaslı biçimde ayrılmaktadır. Parti merkez komitesi üyesi Pietro Valenza'ya göre: «Geçmiş ile bugünü süreklilik ve tutarlılık açısından birbirine bağlayan karakteristik öğeler var: Birincisi, Katolik kitlenin bir parti içinde biçimlenmesinin Risorgimento (1796-1870 yıllarının İtalyan Birliği Hareketi) olayından bu yana İtalyan tarihinin en büyük olayı olduğu bilinci. İkincisi halk partisinin gördüğü desteğin İtalyan proleteryasının komünizme geçiş süreci içinde gerekli bir dönemi temsil etmesi ve komünist işçilerin iç savaş yanında bir de din savaşı açmamaları gerektiğini bilmeleridir.»

On yıl sonra Gramsci «Macchiavelli'ye İlişkin Notlar»ında tarihsel blok sorunuyla hasımları ortak ve birbirine benzer iki güç arasındaki ilişki konusunu geliştirmekte ve şöyle demektedir: «Bu iki gücün üçüncü bir gücü yenmesi için birleşmesi gerekiyorsa, bu durumda kuvvete (eğer böyle bir olanak varsa) başvurmak artık sadece yöntemi ilgilendiren bir varsayımdır, ama somut biricik olanak o iki gücün uzlaşmasıdır.»

Gramsci uzlaşma karşısında korkuya kapılmayı kabul etmiyor ve ittifak arayışı yolundaki girişimlerin yetersizliğini eleştiriyor. Otuzlu yılların başında Gramsci, ara tabakalar sorununu derinleştirmekte ve kurumlarda reform yapabilmek için, arada küçük ve orta burjuvazi kesimleriyle bir eklem rolünü oynayacak cumhuriyetçi anayasa fikrini işlemektedir.

Gramsci'nin Popolari (İtalyan Halk Partisi) ile ilişkilere değinen «Popolari» başlıklı makalesine ek olarak Umberto Terracini'nin Livorno'da (1921) Sosyalist Parti (PSI) kurultayında yaptığı konuşmayı hatırlatmak yerinde olur. Partinin bölünerek içinden PCI'nin doğduğu bu kurultayda, Terracini, PSI'nin liderleriyle girdiği sert polemik sırasında aşağı yukarı şöyle konuşur: «Halk Partisi komünizmin etkisi altına girmemiş büyük köylü yığınlarını daldığı uykudan uyandırıp proleteryanın mücadelesini destekleyecek biçimde bunları kendi saflarına çekerse, bununla sadece komünist partisinin sevineceği bir iş yapmış olacaktır.»

Berlinguer'in buraya alınan yazı ve konuşmalarına gelince, bunlar Şili'deki olaylardan sonra İtalya'daki durumu değerlendirmek amacıyla **Rinascita**'da çıkan makalelerin dışında kalan ve PCI'nin 14. kurultayını hazırlama komisyonuna sunulan Aralık 1974 tarihli raporun ikinci büyük bölümünü oluşturuyor.

ÖNSÖZ

Pietro Valenza

Bu kitap, PCI'nin politikasının oluşma ve gelişimini sergileme olanağını veriyor. O bakımdan bir belgeleme zorunluğunun ürünüdür, diyebiliriz.

PCI genel sekreteri Enrico Berlinguer, Şili'deki trajik olayların ardından «Yeni Tarihsel Uzlaşma» fikrini 1973 Eylül-Ekim aylarında Rinascita'da ana çizgileriyle açıkladı. Bu açıklama, İtalyan halkının büyük çoğunluğunu bağrında toplayan güçlere, reaksiyoner maceracıların tehditlerine daima karşı durmak amacıyla ve İtalyan Ulusu'na artık ekonomik gelişme, toplumsal yenileşme ve demokratik ilerleme doğrultusunda güvenilir bir yol seçme hedefiyle yönelmekteydi.

PCI'nin daha 13. kurultayında (1972) sunduğu raporda Berlinguer şöyle diyordu: «İtalya gibi bir ülkede yeni bir perspektif, ancak halkın içindeki büyük akımların, yani komünist, sosyalist ve Katolik hareketin çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Solun birlik ve bütünlüğü gereklidir, ama işbirliği için yeterli değildir.

«İtalyan toplumunun ve devletinin doğası, onun tarihi, ara katmanların ağırlığı, toplumsal, ama siyasal ve teorik de olan bu büyük sorunların (kadın, köylüler ve Güney bölgesi) ciddiliği, faşizmin saldığı derin kökler,

kısacası ele alınması ve çözülmesi gereken sorunların korkunç yığınıdır ki bizi böyle bir birlikte çalışmaya itmektedir.

Democrazia Cristiana (kısaca DC)'nın otuz yıllık egemenliğinin sona ermesi ve orta-sol hükümetlerin akamete uğraması karşısında o gün bugün siyasal tartışmalar, «komünist sorunu» ya da komünistlerin ve PCI'yi yeni bir yönetim uğrunda izleyen kitlelerin yardımının kaçınılmazlığı çevresinde yoğunlaştı. Kapitalist dünyadaki genel bunalımın en zorlu yönlerinden birini simgeleyen İtalyan bunalımı, «komünistler sorunu» çözülmeden, hükümetin komünistlere karşı ayrılıkçı tutumuna son verilmeden kalıcı ve organik hiçbir çözüme ulaşamaz.

Bu tez bugün artık önde gelen bir görüş, kitlelerin inancı durumuna geldi: İtalyanın komünistlere ihtiyacı var. İşte bakın, 12 Mayıs (boşanma yasası) referandumunda hayır oylarıyla ulaşılan başarıyı PCI'nin ve solun 15 Haziran büyük seçim zaferi izledi. Tarihsel Uzlaşma stratejisinde özetlenen uzlaşma, diyalog ve birliğe çağrı çizgisi galebe çaldı. 15 Haziran cebelleşmesinden —gerilim stratejisinin kışkırtıcı ve sorumlularıyla birlikte— yenik çıkanlar, parçalanmanın yandaşları, bölünmenin ve kavgaların bayraktarları ve anti-komünist haçlı seferinin öncüleridir.

Tarihsel Uzlaşma politikası, yalnızca gündemdeki bir tartışma konusu değildir, tam tersine siyasal yönlendirme ve ilişkilerin ve siyasal ağırlığın değişmesini sağlayan etkin gücü oluşturmaktadır. Değişmenin olgunlaşarak demokratik bir dönem noktasına giderek yaklaşılması kendini, 15 Hazirandan sonra, hükümetlerin ve yerel yönetimlerin kuruluşunda açıkça belli ediyor. PCI'-

nin uzlaşma stratejisi ve önerisinin belirgin başarısı zamanla daha ilgi uyandırıyor, partiyi tanımaya ve incelemeye yönelik yeni ihtiyaçlar yaratıyor. Sorular ve başvurular yığın haline geldi: Tarihsel Uzlaşma ile komünist gelenek arasında ne gibi bir ilişki var? Sürekliliği ve yenileşmeyi sağlayan ögeler nelerdir? DC'nin düştüğü bunalım ve DC'nin interklassismo (sınıflar-üstücülük,*) düzeni, yani toplumsal sınıfların sınırlarını aşan ittifak sistemi karşısında, bu bunalımın demokratik anlamda olumlu bir yönde sonuçlandırılması uğrunda çaba harcanmalı mıdır ya da DC'yi muhalefete itecek bir sol alternatif için zamanı hızlandırmak mı gerekiyor? Bir yığın tartışmanın ortasında bulunuyoruz. Komünist ve işçi hareketine ilişkin ilkesel sorunlar, İtalyan demokrasisinin Avrupa ve Dünya çapındaki perspektiflerine yönelik sorunlar hep bu ardı arkası kesilmeyen tartışmalar içinde ortaya atılıyor. Bu arada, özellikle politik eğilimli gençlikten, eskiden beri dikkati çeken istekler yükseliyor ve bunlarda, güvenilir bir yönlendirme arayan ve kendi birikimlerini derinleştirmek isteyenler için, kaçınılmaz bir takım dayanak ve ilkeleri belirleme ihtiyacı yatıyor.

PCI'nin önde gelen temsilcilerinin (Tarihsel Uzlaşma konusundaki)** makale ve konuşmalarını bir araya getiren bu belgeler, kimi eksiklerine rağmen bu yönde bir katkı sağlıyor. Konuya getirdiği yaklaşımla geniş bir kitleyi görüşlerini belirginleştirmeye çağırıyor. Okuyucu buradaki yazılardan yola çıkarak, PCI'nin ve İtalyan işçi hareketinin o karmaşık teorik, siyasal ve tarihsel mirasını oluşturan eksiksiz metinlere ve geniş literatüre doğru derinleşme fırsatını bulacaktır.

* Çev. notu.

** Çev. notu.

TARİHÎ UZLAŞMA ÜSTÜNE

Murat Belge

1960'lardan sonra dünya komünist hareketinde ortaya atılmış yeni strateji önerilerinden biri, İtalyan Komünist Partisi genel sekreteri Enrico Berlinguer'in «tarihî uzlaşma» formülüydü. Ortodoks komünist stratejilerinden bir hayli farklı görünen bu formülün nasıl ortaya çıktığını görebilmek için ilkin komünist hareketle merkezi otoritenin zayıflama sürecini kısaca gözden geçirelim.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde, özellikle Avrupa ülkelerinde kurulmuş birçok güçlü sosyalist parti arasında yalnızca Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi 1917 Ekim devrimiyle iktidar olmayı başarınca, ilk sosyalist rejimi kurma şerefini kazanan bu parti dünya sosyalist hareketinde «doğal» önder haline geldi. Rusya'nın kendi devrim sürecinde «bolşevik/menşevik» ayrımı olarak adlandırılan, o günün teorik çatışmaları çerçevesinde «devrimci» ve «evrimci» sosyalizmi temsil eden kutuplaşma, Rusya dışındaki partiler arasında da vardı. Ekim devriminden sonra bu teorik-pratik anlaşmazlıklar uluslararası sosyalist örgütlenmede de kendini gösterdi ve İkinci Enternasyonal'den ayrılan devrimci kanat Üçüncü Enternasyonal'i, yani Komintern'i kurdu. Böylece, «sosyalist/komünist» ayrımı, bugün de yaygın olduğu biçimde kullanılmaya başlandı.

Komintern tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin olağanüstü ağırlığı olmuştur. Örgütün merkeziyetçi yapısı da bu egemenliğin önemli bir yardımcısıdır. Dünya komünist hareketinin bütün sorunları bu merkezi örgütte tartışılarak karara bağlanmıştır. Zaman içinde tartışmalar gittikçe azalmış ve Stalin'in denetimi kesinleşmiştir. Nitekim 1943'te, Stalingrad zaferinden sonra Kızıl Ordu'nun önü açılınca, Stalin, Doğu Avrupa'da elde edeceği hegemonyaya karşılık Batı Avrupa'da kapitalist müttefiklerine taviz vermek üzere Komintern'i dağıtmaya karar verdi. Kesin denetiminin sonucu olarak, zahmetsizce çözdü bu dağıtma işini.

1947 ile 1956 arasında işlev gören Kominform aynı ölçekte ve etkide bir kuruluş olmadı. Komintern'in dağılmasından sonra Batı Avrupa'nın komünist partileri Soğuk Savaş dönemi süresince bir savunmaya girdiler. Önceden beri, Komintern disiplini içinde, kendilerini Sovyetler Birliği'nin «ileri karakolları» gibi görmeye alışmışlardı. Altmışların sonlarına kadar da bu rollerinin algılanmasında önemli bir değişiklik olmayacaktı.

İkinci Dünya Savaşı, Çin'in yirmilerden beri süren komünist mücadelesine elverişli koşullar sağlamıştı. Sovyet denetim ve hegemonyasından oldukça bağımsız bir süreç içinde gelişen ÇKP mücadelesi 1949'da iktidarın elde edilmesiyle sonuçlandı. Daha o zamanlardan, Çin örneğinin Batı'daki komünist mücadele geleğine pek fazla uymadığı ve farklılığın gittikçe artabileceği sezilebiliyordu. Nitekim böyle oldu ve Batı'nın komünist partileri Çin/Sovyet kutuplaşmasında SBKP'den yana tavır aldılar.

Gene İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanlar'a teslim olmayan, Kızıl Ordu'ya kesinlikle bağımlı kalmaksızın kurtuluşa erişen Yugoslavya, Stalin'le Batılı müttefikler arasında bir pazarlık konusu olmuştu. So-

nuçta Yugoslavya Sovyet nüfuzunun görece dışında kaldı ve görece bağımsız bir sosyalistleşme sürecine girdi. Bu farklı uygulama kısa süre sonra SBKP tarafından «revizyonist» olarak nitelendi; Batının komünist partileri bu nitelemeyi de onayladılar.

Sovyetler Birliği'nden farklı sosyalist uygulama örneklerine SBKP ile birlikte karşı tavır alan Avrupa KP'leri, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra görece daha elverişli niteliklere bürünen yeni koşullarda —Komintern'in bağlayıcı disiplininin de yokluğunda— kendilerine yeniden bir rota çizme zorunluğuyla karşılaştılar. 1968 yılı bu yeni süreçte çok önemli bir tarihti. Doğu Avrupa'nın Sovyetik bloku içinde, elliler içinde Macaristan'ın farklı deney girişimi daha baştan sertçe bastırıldıktan sonra, altmışların sonunda da Çekler'in benzer bir girişimi Kızıl Ordu'nun işgaliyle noktalanmıştı. Doğu'da bunlar olurken, Batı Avrupa'da da, bazı ülkelerde oldukça geniş kesimlere yayılabilen bir genel başkaldırma dalgası patlak vermişti. Bu dalgada KP'ler öncü, hattâ etkileyici değildiler. Ama 1968 yılı, sonradan KP'lerin de içinde yer alabileceği, bir sol «ofansif» potansiyelini haber veriyordu. Batı'nın birçok komünist partisi ilk kez Çekoslovakya'nın işgalinde Sovyetler'le aralarına resmen mesafe koydular.

Komintern'in, ulusal konjonktürlere pek bir varlık tanımayan genellemeci tutumundan sıyrılan Avrupa komünist partilerinin yeni strateji arayışları arasında, İtalyan Komünist Partisi'nin özel bir yeri vardı; çünkü bu parti başından beri ötekilere oranla kendi özgüllüğünü düşünmüş ve savunmuştu. Gramsci gibi bir düşünüre sahip olduğu için, onun teorik birikim mirasını da devralabiliyordu. Faşizm döneminde bile bastırılamayan politik mücadelesinden ötücü, pratik deneyleri açısından da zengindi. Togliatti gibi, Komintern'de en yüksek

yerlere gelmiş yöneticileri bile, her zaman İtalya'nın özgüllüğünün bilincinde olmuşlardı.

1960'larda, o zamana kadar belirginleşen Sovyet ve Çin yaklaşımlarının yanına, Latin Amerika deneyi de eklendi. Özellikle Küba devrimi ve Che Guevara'nın «devrimci romantik» imgesi Latin Amerika dışında birçok devrimciyi de etkiledi. Ancak bu yeni modelin de Avrupa komünist partileri açısından benimsenme ihtimali yoktu: Çin ve bazı Uzak Doğu Asya ülkelerinin geliştirdiği «Halk Savaşı» modeli olsun, Latin Amerika kökenli kır ya da kent «gerilla»sı olsun, bunlar silahlı mücadeleyi temel alan hareketlerdi ve Avrupa'nın kültürel-toplumsal-politik yapısına uymuyorlardı. Programlarında Leninizm'e ilişkin birtakım bulanık klişeler bulundurmakla birlikte, Avrupa KP'leri, tek gerçek mücadele biçimi olarak, Avrupa'nın parlamenter seçim biçimini kabullenmişlerdi. Bu, yalnızca onların tercihlerine bağlı değildi. KP'lerin doğal tabanları olarak başvurdukları Avrupa işçi sınıfı da silahlı ihtilâl hareketlerine hiç hazırlıklı ya da niyetli görünmüyordu.

Yetmişlerin Avrupa komünizmi stratejisi bu koşullarda oluştu. Ekim devriminden beri elli yılı aşan bir zaman geçmişti. Avrupalı komünistler, bu süre sonunda Sovyetler Birliği'nin varmış olduğu noktayı, kendi ülkelerinin halkına, erişilecek yüce bir hedef gibi gösteremiyorlardı. Ekonomik açıdan, Avrupa'ya göre o kadar imrenilecek bir noktada değildi SSCB. Politik düzeyde, işçi sınıfının politik özgürlüğü çerçevesinde, önemli sorunları olduğu açıktı; yani bu bakımdan da «çağıran» bir model yoktu ortada. Bütün dengesizliklerine, karşıörneklerine rağmen Batı toplumları dünyanın en varlıklı, en demokratik toplumlarıydı. Varolan sosyalizm uygulamaları bu toplumlarda güçlü bir komünist hareketi

oluşturacak bir yeni toplum, yeni hayat biçimi ideali sağlamaktan uzaktı.

Öte yandan, altmışların sonunda bu toplumlarda politik bir canlanma görülmüş, ama klasik mevzilerinden çıkmakta güçlük çeken KP'ler bu canlanmada itici, yönlendirici rol oynayamamışlardı. Demek ki «getto» dan çıkmaları gerekiyordu KP'lerin; donmuş oy potansiyellerinin ötesine geçecek yeni bir yaklaşım bulmalıydılar. SBKP'ye karşı bağımsızlıklarını kanıtlamaları, hele Çekoslovakya'dan sonra, bunun birinci koşuluydu.

Bu dönüşü yapan partiler, kendilerinin toplumun geri kalan kesiminden çok da farklı olmadıkları izlenimini vermeye —sanırım gereğinden fazla— çalıştılar. «Kitleler demokrasiye, parlamentarizme mi bağlı? Biz de öyleyiz.» «Kitlelerin milliyetçi alışkanlıkları mı var? Biz de milliyetçiyiz!» v.b. Avrupa-komünizmi uygulamalarında en çok göze çarpan, KP'lerle başka sosyalist veya sosyal-demokrat iktidar alternatifleri arasındaki farkın, bizzat KP'ler tarafından, **nitelik** değil de **derece** farkı olarak konmasıdır.

Avrupa-komünizmi akımı, eski Komintern türünden bağlayıcı bir strateji getirmiyor, her partiye kendi özgül stratejisini tanımlama özgürlüğünü bırakıyordu. Akımın gelişmesinde oldukça önemli bir rol oynayan İtalyan Komünist Partisi bu strateji tanımlamasında da özgünlüğünü korudu. Altmışlardan bu yana, «yeni bir sosyalist mücadele tipi» öneren birçok teorisyenler, gruplar, akımlar ortaya çıkmıştır. Ama resmî KP'ler arasında radikal şekilde **farklı** ve **yeni** bir strateji nosyonu oluşturan bir tek İKP vardır.

Genel Sekreter Enrico Berlinguer'in oluşturduğu bu yeni nasyon «Tarihî Uzlaşma» deyimiyle dile getirildi. Komünist gelenek, belirli durumlarda, asgarî müştereklerde anlaşarak, yakın politik güçlerle «cephe» kurmaya

açıktı. Kimi zaman bir savunma, daha seyrek olarak da iktidara yönelik bir mücadele içinde geçmişte birçok benzer ittifak, cephe kurulmuştu. Bunun gerisinde yatan mantık, toplumun çeşitli sınıf ve tabakalarının ittifakını sağlamaktı. KP'ler proletaryanın politik temsilcisi olarak kendilerini görür, köylülük gibi çeşitli küçük burjuva («ezilen halk» kesimleri) tabakalarıyla ittifak ararlardı. Fiilî durumda ise, genellikle, bu tabakaların kendilerinden çok, onların «politik temsilcisi» olduğu kabul edilen politik **partilerle** bir cephe kurulurdu. Böylece, toplumun sol ve sola en yakın politik güçleri bir araya gelmiş olurdu. Berlinguer'in Tarihî Uzlaşma stratejisi bu kalıbın dışına çıkıyordu.

İtalya tarihinin yanısıra, Şili'de Allende iktidarının sonu da Berlinguer'in böyle bir tez önermesinde etkili olmuş gibi görünür. Toplumun sağ politik güçleriyle cepheleşerek kutuplaşmış bir biçimde elde edilen bir iktidarın, İtalya koşullarında Şili'dekine benzer sonuç vereceğini söylüyordu Berlinguer. Solun çeşitli kesimleri arasında görüş yakınlaşması olumluydu, ama yeterli değildi. «İtalya koşullarında», Hıristiyan demokrat taban dışlanarak iktidar olunamazdı; yalnız böyle bir iktidarın «korunması» için değil, aynı zamanda sözkonusu taban gerçekten halkçı bir taban olduğu için.

İlk düşünce Allende örneği gibi somut bir taktik gerekçeye de dayansa, zamanla Berlinguer ve İKP bu ikinci teorik gerekçeyi daha fazla vurgular oldular. Onlara göre İtalya'da Cumhuriyet monarşi ile burjuvazinin ilerici olmayan kanatları arasında bir ittifak sonucunda kurulmuş, yani iktidar geniş halk kitlelerini dışlamıştı. Halk Partisi ve sonradan büyük ölçüde bu parti tabanından kurulan Hıristiyan Demokrat Parti daha halkçı bir temele oturduğu için iktidarı elde etmişti. HDP'nin ikili bir yapısı vardı; tabanda kitleleri kendine çekebili-

yor; yukarıda ise burjuvazinin ve yozlaşmış bürokrasinin temsilcisi olarak davranıyordu (**«Transformismo»** diye adlandırılan işleyiş). Bu derlemede yer alan yazılarda görüldüğü gibi İKP her zaman ülkedeki Katolik çoğunluğun devrimci potansiyelinin bilincinde olmuştur. Somut politik konjonktürlere göre, HDP ile yaklaştığı ya da kutuplaştığı dönemler görülmüştür. Özellikle de savaş sırasındaki direnişte ortak davranış çoğalmıştı. İKP, «tarihî uzlaşma» döneminde bu direniş anılarını canlandırmaya çalıştı. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda da bu ortak mücadele anılarının komünistler açısından Katolik HDP tabanıyla diyalog potansiyeli gösterdiği, örneğin bu kitapta Longo'nun 1945'teki sözlerinden anlaşılıyor. Daha sonra, 1945'te, Togliatti'nin benzer konuşmalarını görüyoruz. Gelgelelim, konu İtalya'da sürekli gündemde olduğu, «tarihî uzlaşma» stratejisi döneminde belirleyici sorun olarak tartışıldığı halde, Komünist Parti'nin bugün de amaçladığı noktaya varamadığı görülüyor. Nitekim daha Berlinguer'in sağlığında İKP de bu stratejisini terketmek durumunda kalmıştı. Görünüşte, en azından sayısal destek açısından, bu strateji İKP'ye çok bir şey kaybettirmedi; ama kazanılacağı umulanı da kazandırmadı. Berlinguer, İtalyan seçimlerinin oy dağılımında, muhtemel bir «sol cephe»nin bir NATO ülkesinde yönetime gelmesi için gerekli güveni verecek çoğunluğu göremediği için (bu oylar yüzde ellinin altında kalıyor) «tarihî uzlaşma» formülünü denemişti. Soldaki durum değişmediği gibi, HDP tabanıyla beklenen yakınlaşma da gerçekleşmedi. «Tarihî Uzlaşma'nın yürürlükte olduğu süre içinde İKP de, HDP de, bu formülün ortaya atılmış olmasından yararlanarak kendilerine küçük avantajlar sağladılar. Bu dönemde Berlinguer'in «dürüst, güvenilir politikacı» kinliği İtalya kamuoyunu İKP lehinde bir ölçüde, ama sadece bir öl-

çüde etkiledi. Daha sonra Kızıl Tugaylar, HDP içinde «tarihî uzlaşma» tezine en fazla yakınlık gösteren önder olan Aldo Moro'yu kaçırıp öldürünce, «tarihî uzlaşma» formülü de sönmüş oldu.

Sözkonusu dönemde İKP zaman zaman, «tarihî uzlaşma»nın «siyasal güçler» değil, «toplumsal güçler» arasında gerçekleşebileceğini söylemiştir. Yani, aranan ittifak HDP ile değil, onun Katolik halk tabanıyla kurulmalıydı. Bu formül Marksist mantığa daha uygun, teoride daha doğrudur. Ama başarılması, söylenmesi kadar kolay değildir. Çok zaman, sonuçta **partiler-arası** ilişkiler daha fazla ağırlık kazanır. Çünkü görece istikrarlı bir hayat yaşayan Batı toplumlarında, bu istikrardan ötürü, seçmen kitlelerini oy vermeye alışık oldukları politik temsilcilerden koparıp bir başka politik temsilciyle ilişkiye sokacak türden sarsıcı olaylar enderdir. Özellikle de bu «temsilciler», İKP ve HDP gibi karşıt kutupları temsil eden partilerse. Bu durumda iki taban arasında yakınlaşma olabilecek alanlar, geniş kitleleri ilgilendiren sorunlarla ilgili eylemler, mitingler, kampanyalar v.b. olabilir. İKP ise burada da fazla canlılık göstermedi. Örneğin İtalya gibi koyu Katolik bir ülkede kürtajın kabulü, Vatikan etkisi karşısında, zorlu bir girişim gibi görünüyordu. Ama parlamentoya bir avuç temsilci sokabilen Radikal Parti bu konuyu gündeme getirdi ve öncülüğü ele geçirdi. Katolikler'i küstürmek istemeyen KP'lilerin de gönülsüz desteğiyle kürtaj kabul edildi. Bu olay da, İKP'nin ciddi bir kitlesel «toplumsal» hareketle öncü olmayı başaramamasının bir örneğidir. Ama zaten İKP **bu tür** hareketlerde öncülüğü amaçlamamış, politikasını bir başka alanda kurmuştu. Bu alanda oldukça önemli bir düzey «yerel yönetim»dir. İKP yerel yönetim düzeyinde geleneksel olarak, Avrupa'nın öbür KP'lerinden daha başarılıdır. Al-

dığı oy bakımından da hepsinden ileri olmasında, bunun payı olmalıdır. Ama bu oy, İKP'yi iktidara getirmeye yetmemektedir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, komünistlerin iktidara gelmek için kurdukları cepheler geleneksel «cephe»lerden daha farklı. Geleneksel cephelerde, daha önce değindiğim gibi, yalnızca «en yakın» güçlerle ittifakın yanısıra, cephenin niteliği konusunda da yaklaşım farklıydı. Başlıca özelliği **«araçsal»**lığıydı bu ittifakların. Özellikle, savunmadan çok iktidar mücadelesi için kurulmuş bir cephede, komünistler kendilerini doğal olarak «en ileri» gidecek güç olarak görürlerdi (politik mücadeleyi, belirlenmiş bir mekân içinde «mesafe» birimleriyle ölçülebilir bir hedefe varma uğraşı gibi görmek, Komintern'den kalma bir şematizm alışkanlığı olsa gerektir). Cephenin öbür müttefikleri ise, başlangıçta varlıkları kaçınılmaz ya da yararlı, ama sonradan bir ayakbağı olacakları önceden kesinlikle bilinen başka politik güçlerdi. Böylece, herhangi bir ittifak için gerekli güven, daha baştan bulunamazdı. Nitekim, bu şekilde kurulabilen pek çok cephe içerisinde, kendi hedefleri çerçevesinde başarılı olana rastlanmamış, bir süre sonra cephe dağılarak müttefikler, birbirlerini en ağır biçimde suçlamışlardır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında komünistlerin cephe ya da ittifak anlayışlarında bazı değişimler olduğu göze çarpıyor. Şili'de muhalefet, Nikaragua'da iktidar cepheleri, ayrıca da İtalyan Komünist Partisi'nin «tarihî uzlaşma» önerisi bu değişimin başlıca üç örneği. Bu örneklerde ortak nokta şu: Komünistler kendilerinin dışında olarak tanımlayacakları varlıkların (politik partiler, güçler, düşünceler v.b.) varolma hakkını kabul ediyorlar. Daha önceleri de, örneğin, «biz iktidar olduktan sonra da milli burjuvazi kalacaktır» gibi sözler ve-

rilmiş, ayrıca verildiği yerde bu sözler tutulmuştu (örneğin Çin'de hâlâ bir «millî» burjuvazi var). Ama bu elbette anlaşılır bir şeydir; yeni olan, komünistlerin kendi dışlarında «politik örgütlerin» varolma hakkını kabul etmeye başlamış olmalarıdır. Eski anlayışa göre hedefe varma süreci içinde toplum **dönüşürken,** sağlıklı öge, yani halk, kendilerinin «gerçek» temsilcisi olan komünistlerin kurduğu düzene uyar (ve mutlu olur), onları kandıran burjuva veya küçük burjuva politik kadrolar da «tarihî» anlamda geçersizleştikleri için «fiilen» ve «fiziksel» olarak da tasfiye edilirdi.

Politik mücadele içinde yol ayrımlarının doğacağı, tasfiyelerin kaçınılmazlığı v.b. kabul edilmelidir. Ancak burada iki önemli nokta var; birincisi, kararların gerçek bir kitle onayına dayanması; ikincisi de, belirleyici görüş açısının, toplumsal çeşitliliğin ideal olarak **tek**'e indirgeneceği inancı olmaması. Çünkü, şu koyduğumuz çerçevedeki komünist varsayımıyla, bütün toplumun istekle ve bilinçle komünizmi benimsediği bir durumda da **bu** çerçevenin farklı komünist görüşlerine önce **varolma,** sonra **örgütlenme hakkı** tanınmalıdır. Çünkü karşılaşılan bir somut duruma, tek bir düşünce kanalı ile çözüm bulmak, sanıldığının tersine, birçok düşünce arasında seçme yapmaktan daha güçtür. Bu anlamda demokrasi ve çoğulculuk, «güzel bir ideal» değil, hayatın yapısının zorunlu kıldığı bir şeydir. İlerlemek isteyen bir toplum, gerçekten «akıllı» olmak isteyen bir toplum, kendini tek bir akla teslim edemez.

Bu bakımdan, çağımız dünyasında İKP ile Kamboçya'da Pol Pot'un partisi, birbirinin tam karşıtı iki örneği sundular (ve ikisi de başarılı olamadı): Pol Pot, çoğulculuğun karşıtı olarak, politik rakiplerini yok ettikten sonra eski silah arkadaşlarını tasfiye etti; sonra da halkın imhasına girişti. Çeşitli yozlaşma mikroplarına

fazlasıyla bulaştıkları için, artık kurtarılamayacakları için, çeşitli kesimlerin imha edilmesi gerekiyordu: Yaşlıların, şehirlilerin, doktor veya avukat gibi serbest meslek sahiplerinin, yabancı dil bilenleri v.b. Bu sonu gelmez «tekilci» süreç, gerçekten de, ancak Pol Pot'un **tek başına** kalmasıyla mantıkî sonucuna varabilirdi. Yolun yarısında, yani Kamboç halkının aşağı yukarı yarısı öldüğünde, Pol Pot iktidarını kaybetti. Ancak, Pol Pot'un **patolojik** düzeyde yansıttığı bu zihniyet, hafifletilmiş dozlarda, bazı Marksizm yorumcularının kafasında hâlâ vardır.

Bu zihniyet devam etse de, günümüzde yeni olan, dolayısıyla şimdilik «egemen» görünmese bile, belirleyicilik şansına sahip olan anlayış, demokratik ve çoğulcu anlayıştır.

Yeni olan, başarıyla kolay ulaşmaz. Deneylerden geçmeli, yanlışlarını yapmalı, derslerini çıkarmalıdır. Berlinguer'in ve İtalyan Komünist Partisi'nin «tarihî uzlaşma» tezi olsun, başka ülkelerdeki deneyler olsun (bu arada, yukarıda değindiğim Nikaragua deneyindeki bazı son göstergelerin çok parlak olmadığını da geçerken belirtmek gerekiyor, ama bunun da ayrıntılı bir analizi yapılmalı), bu çoğulculuk temeli açısından dikkatle izlenmesi gereken konulardır.

İKP'nin tavrı, kendi dışında gördüğü bir kitleyi, kendi değerleriyle kabul etmesi bakımından ilginç. «Katelik taban özünde ilericidir» derken, «özünde ilerici olduğu için 'çarpık bilinç'ten kurtulup kısa zamanda komünist olur,» demek istemiyor; «özünde ilerici olduğu için bizim iktidar olarak getireceğimiz değerlerle birlikte yaşayabilir» demek istiyor. Bu, komünistlerin dünyayı dönüştürmekten artık vazgeçtikleri anlamına mı gelir? Yazıda daha önce değindiğim gibi, özellikle Avrupa'nın KP'leri arasında, bu yüzyılın ilk yarısındaki

iyimserliğin karşıtı bir bezginlik olduğu herhalde inkâr edilemez. Ama sorun, politik pratikte, «dönüştürme»nin gerçek karşılığını bulmak. Gene inkâr edilmez bir biçimde, «dönüştürme» adına bir «zorlama»ya başvurulduğu için, şimdi bu dönüşüm»ün karmaşık süreci daha iyi kavranabiliyor. Bir komünist, Katolikler'e de görüşünü kabul ettireceğine inanmakta haklıdır. Ama neyle kabul ettirecektir? Her biri, nereye varacağı belirsiz tepkilere yol açan, **yönetsel** zorlamalarla mı? Yoksa, teorisinde ısrarla ileri sürdüğü gibi, **hayatın kendisinin** bu sonucu yaratacağına mı inanacaktır?

«Tarihî uzlaşma» gibi bir formülü bugün Türkiye için önermek formülün içeriğinin tartışılması aşamasına dahi gelmeden, sırf koşullar düşünüldüğünde, oldukça anlamsız. İtalya'da yıllardan beri çeşitli somut durumlarda somut politikalar uygulayarak kendini tanıtmış, bir ölçüde kanıtlamış bir komünist parti var. Tarihî boyunca dönem dönem sağa, sola kaydığı olmuş, ama bütünlüğünü, sürekliliğini korumuş. Epey bir süreden bu yana aldığı oy oranı yüzde otuzların altına inmiyor. Böyle bir partinin «tarihî uzlaşma» gibi bir stratejiye girmesi bunun her yerde, hele bizimki gibi koşullara sahip bir ülkede de olabileceği anlamına gelmez. Zaten İKP de kendi gücüne güvenmese böyle bir strateji düşünemezdi.

Öte yandan, sınıf güçlerinin ve politik partilerin bir ülkenin somut tarihî koşullarında oluşma biçimi, benimsenebilecek politik strateji seçeneklerini belirler. İtalya gibi bir ülkede hiç de anlamsız olmayan bir «tarihî uzlaşma», Fransa gibi bir ülkede pek geçerli olmazdı. İtalya'da, İKP'nin de sık sık söylediği gibi, egemen sınıf partisi HDP ile onun halkçı tabanı arasında bir uyuşmazlık vardır ve bir komünist parti bu uyuşmazlığın üstüne gitmeyi düşünebilir. Fransa'da ise komünist par-

tinin sağdan kendine çekebileceği destek gerçekten de yok denecek kadar azdır; sağ ve sol arasındaki klasik tipte cephe bu ülkenin yapısına daha uygundur.

«Tarihî uzlaşma» kavramının, ardısıra getirdiği sorular dizisine Türkiye bağlamından baktığımızda, kanımca ilk önemli noktası, çoğulculuğun kabulüdür. Türkiye gibi çeşitli ve değişik eksenlerde farklılıklar içeren bir ülkede sosyalist hareketin çoğulculuğu gelecek perspektifinde içtenlikle benimsemesi ve toplumu da buna inandırması zorunludur sanıyorum. Ancak «tarihî uzlaşma» gibi bir formül, çoğulcu bir sosyalizmin tek ve zorunlu sonucu değil.

Buna karşılık, İtalya ve Türkiye'de, ulusal birliğin sağlanma biçimi, Cumhuriyet'in kuruluşu* ve daha sonra gelişen partiler sistemi arasında, bazı önemli benzerlikler vardır. Bunların yanısıra, belki daha önemli farklılıklar da vardır.

İlk ortaklık, güçlü bir burjuva sınıfının yokluğundan başlar. Türkiye'de burjuvazi, İtalya'dakinden de cılızdır. Böylece, ulusal birlik, Cumhuriyet'in kuruluşu v.b. her iki ülkede de aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya gerçekleşmiştir. Şüphesiz ki bu, dünyada ege-

*) «Cumhuriyetin kuruluşunda benzerlik» derken, «yukarıdan aşağıya» modeli kastediyorum. Ama bu oldukça yaygın bir model olduğu için, «benzerlik» der demez «farklılık» da belirtilmeli. İtalyan örneğinde **Jakoben** bir ruh ağır basar ve daha sonraki gelişmelerde de evrensel «Cumhuriyetçi meşruiyet kaygısı devam eder. Haklı olarak işaret edildiği gibi (örneğin **Yeni Gündem** dergisinde, benim de kısmen sorumlu olduğum bir terimin **yanlış kullanımı** eleştirisinde) her «tepeden inme» veya «dar kadrocu» politik hareket **Jakoben** değildir. Jakobenizmin ciddi bir devrimci boyutu, içtenlikli bir halkçılığı, düzene karşı geniş boyutlu bir muhalefeti ve küçümsenemeyecek bir felsefesi vardır. Örneğin paşalıklarla bağdaşacak bir kavram değildir Jakobenizm. Bu bakımdan, Türkiye'de kendi çerçevesinde **başarılı** olmuş politik girişim ya da kadroların Jakoben olduğu söylenemez.

men eğilimdir. Hernekadar İngiltere ve Fransa'nın kapitalizme geçişini «klasik» örnek diye adlandırıyorsak da, **yaygın** olan biçim onlarınki değil, yukarıdan aşağıya işleyen süreçtir. Bu bakımdan Türkiye'yi yalnız İtalya ile değil, başka birçok ülke ile, örneğin Hindistan'la karşılaştırmak da hem mümkün, hem de yararlıdır. İtalya ile Türkiye'nin bundan daha özgül benzerliği, parti sisteminin işleyişinde ortaya çıkar.

İtalya'da ulusal devletin tepeden aşağı kuruluşu (burjuvazinin bir kesimiyle Savua monarşisi arasındaki ittifak yoluyla), oldukça seçkinci bir politik yapıya yol açmıştı. İlk genel oy hakkı tanınmasında, belli bir doğrudan vergi ödeyen erkeklere oy hakkı verilmişti, örneğin (1912). Giolitti gibi seçkin devlet adamları ülkeyi uzun yıllar boyunca, çeşitli üst düzey entrikaları arasında yönettiler. Halkçı Parti'nin devamı olarak kurulan Hıristiyan-Demokrat Parti geniş anti-faşist ittifaklarla iktidara geldikten sonra bu seçkinci yapıyı önemli bir anlamda değiştirdi. HDP şüphesiz bir egemen sınıf partisidir, ancak bunu, halk tabanına oturtmayı başarmıştır. Bu, çok kaba bir özetle şöyle açıklanabilir! Parti, tabandan oy alarak iktidara gelir ve ekonomik nimetlerin bir kısmını gene tabana dağıtır. Yerel politikada, bu hiyerarşide yer aldığı için önem kazanan bireyler vardır. Onların **«patronaj»** sistemi aracılığıyla ekonomik avantajlar, politik avantajlar bölüşülür, bir tür sınırlı katılım ortaya çıkar. Böyle bir yapı, şüphesiz bürokratik suiistimallere de açıktır; nitekim İtalyan hayatının oldukça kalıcı bir özelliğidir bu. Üst düzeyde işlerin tipik bir burjuva ekonomisi içinde yürümesine de engel değildir. Ama belirli ölçülerde inisyatif kazandırılan taban, politik sisteme başarıyla entegre edilir.

Türkiye'de Demokrat Parti ile başlayan işleyiş de bundan çok farklı değildir. İtalya örneğini bu nedenle iyi

bilmemiz gerekiyor. Kendi tarihimizi tartışırken, sol arasında, Demokrat Parti ve devamı için verilmiş bir yargı vardır ve bugün de bu yargı çok fazla değişmiş sayılmaz. Geçmişten devraldığı teorik mirasla belirli sol çevreler DP'nin 1950 seçim zaferini ve iktidarını **«karşı-devrim»** olarak nitelemişti. Buna göre, Cumhuriyet'i kuran «sivil-asker» kadro ve onun politik örgütü olan CHF Türkiye'de devrim yapmış, burjuva-kapitalist-feodal DP ise karşı-devrimi gerçekleştirmişti. CHF ile yakından ilişkili resmî görüşe tıpatıp benzeyen bu garip «Marksist» yorum günümüzde de birçok çevrede geçerlidir.

CHP'nin devrimciliğini tartışmaya girmeyelim burada. DP çizgisi için de kısaca bir iki önemli noktaya değinmekle yetineceğim. Yurttaşa hiçbir inisyatif tanımayan, son derece seçkinci ve tepeden inmeci bir CHP yönetiminin arkasından ve ona bir alternatif olarak sahneye çıktı DP. Onun için de kısa zamanda çok yüksek oy oranlarına erişebildi. Bir bakıma, onun tepedeki kadroları da tek-parti rejimi içinde yetişmiş kişilerdi. Dolayısıyla ünlü '46 ruhu' belki DP'den çok, onu destekleyen kitlelerin de yarattığı bir ruhtur. Önemli olan, Türkiye tarihinde ilk kez, kitlelerin kendi oylarıyla iktidarı değiştirmeleriydi. Olayın bu yanı dururken, DP iktidarını «karşı-devrim» diye nitelemek mümkün değildir.

İktidarın değişmesi başlı başına önemli bir olaydı. Ancak DP'nin bundan sonraki pratiği de ona oy veren kitleleri büyük çapta hayal kırıklıklarına uğratmadı. İtalya örneğinde anlatılana çok benzeyen bir mekanizma kurdu DP. Ocak, bucak teşkilatlarıyla tabana kadar inebildi. İtilip kakılmış kitleler, böylece belli alanlarda bir söz hakkı sahibi oldular. CHP'nin dar devletçiliğinden çıkılması, ciddi bir ulaşım şebekesinin kurulmasına başlanması, para dolaşımının hızlanması, tarımın canlanması, her soruna «devletin çıkarı» açısından değil,

bazan da yerel çıkarlar açısından bakılabilmesi, Türkiye halkı için önemli yeniliklerdi. Bu yüzden halk, tipik bir burjuva-kapitalist parti olan Demokrat Parti'den büyük bir ihanete uğradığına inanmadı ve 27 Mayıs'tan sonra da o çizginin yerine geçen partiyi desteklemeye devam etti.*

Yukarıda değindiğim gibi, İtalya benzeri ülkelerden başka, öteki üçüncü dünya ülkeleriyle de kıyaslamalar yapılması gerekir, Türkiye'nin özgüllüğünü belirlemek için. Örneğin Hindistan'daki, CHP'ye bazı bakımlardan benzeyen, rejimin «babası» Kongre Partisi'nin bundan bir önceki seçimlerde, DP'ye benzer bir sağ-muhafazakâr muhalefete yenilmesi olayı da düşünülmelidir (Tabiî Hindistan'da da, Türkiye'ye hiç benzemeyen pek çok koşul var; bunlardan biri de, Kongre Partisi'nin eski CHP'ye oranla çok daha demokratik olmasıdır).

Bülent Ecevit'in yeni CHP'si, iktidar olduğu dönemlerde, eski DP'ye benzer bir biçimde işlemiştir. Yani, bu sefer «sol» bir partiye özgü «patronaj» yapıları içinde çalışarak tabana politik ve ekonomik avantaj sağlamıştır— petrol bayileri v.b. yerine daha çok belediyeler, sendikalar, kooperatifler v.b. arasında kurulan oldukça spontane ilişkiler yoluyla. Çünkü Cumhuriyet'in ağır elitist (resmî) politik yapısının zorunlu karşı-yüzü, böyle bir popülizmdir. Politik olgunlaşmamışlığın bir önemli sonucu, ekonomik faaliyetin politik mekanizmadan ba-

*) DP-AP çizgisinin «burjuva-kapitalist» olduğu, bu anlamda «egemen sınıf partileri» olduğunu söylemek herhalde bu terimlerin Türkiye gerçekliği içinde edindikleri içerik açısından herhalde doğrudur. Ancak, «egemen sınıf partisi» derken, dikkatli düşünmek gerekiyor. Çünkü son yirmi yılın üç darbesinde de bu çizgi iktidardaydı, dolaysızca iktidardan düşen o oldu. Öyleyse Türkiye gerçekliği içinde «el elden üstün» olduğu gibi, «egemen egemenden üstündür». Sözkonusu çizgide oluşan partilerin, solun kendilerine cömertçe bağışladığı «egemen» yükleminden ciddî şüpheleri olduğunu sanıyorum.

ğınısız işleyememesidir. Bu nedenle, biraz abartmalı bir örnekle, falan yerdeki bahçelik alanda kimin kahvehane açacağı, son analizde kimin başbakan olduğuna bağlıdır. Bu yapı, İtalyan **transformismo** örüntüsüne çok yakındır. Gene unutulmamalı ki, Ecevit, iktidar olduğu dönemlerde, CHP'nin kitlelerdeki ana imgesi —ve korkusu— olan katı «devletçi» politikalar uygulamadı.

Demokrat Parti'nin tabanı «halkçı» değil miydi? Adalet Partisi'nin tabanı «halkçı» değil miydi? Bunların cevabı olumsuz ise, Türkiye'de halkçılık, çoğunluk olamayacak demektir. «Yok, bu tabanlar halkçıydı», ama bu tabanlara klasik CHP'nin politik pozisyonlarıyla erişilir» deniyorsa, hiçbir zaman erişilemeyecek ve bu şekilde tanımlanan «halkçılık» gene azınlıkta kalacak demektir. 1950'deki olayı, otuz yıllık bir tek-parti iktidarını alaşağı eden «halkın politik kararı» gibi bir ögesine bakmayıp ya da bu ögeyi önemsemeyip, bir «karşı-devrim» gibi görmekte ısrar ettikçe bu temel pozisyonları değiştiremeyiz.

Ancak, İtalya örneğini konuşurken «HDP tabanı» dediğimiz kitleden daha karmaşık bir olgular yığınıyla karşılaşıyoruz Türkiye'de. Burada, İtalyan tarihinde benzeri olmayan, çok uzun sürmüş, derin ve yaygın etkiler yaratmış bir «Batılılaşma» süreci yaşandı. İtalya'da HDP gibi bir parti, ülkenin Hıristiyan çoğunluğunu saflarında özümleyebiliyor. Ama Türkiye'de bir DP-AP çizgisi, özellikle yetmişlerden bu yana, kendini öncelikle Müslümanlığı ile tanımlayan kitleyi aynı şekilde özümleyemiyor. Ayrıca bu Müslümanlar, İtalya'daki Katolik kitlelere de benzemez. Batılılaşma sürecinin izlerini taşıyarak, ona tepki içinde biçimlenmişlerdir. Bu olgu da, Türkiye'de İKP gibi güçlü bir sol kuruluş olsa dahi, «tarihî uzlaşma» türünden formüllerin pek geçerli olamayacağını gösterir.

*
* *

Türkiye sosyalistleri, bugün bile, «rüştlerini ispat etme» aşamasındalar. Ülkemizde sosyalist hareket, ciddî bir anlamda su yüzüne çıktığı altmışlardan bu yana, kendi fiilî varlığı ve gücünün ötesinde bir etkililiğe sahip oldu. Denebilir ki, böyle bir durum kendi işine de geldi. Gelgelelim, sosyalist hareket kendisi toplumda birtakım değişimleri gerçekleştiren bir güç değil de, üzerinden toplumda değişimler gerçekleştirilen bir varlık olmanın ötesine geçemedi.

Geleneksel ideolojik kapalılık, egemen çevrelerin tahammülsüzlüğü, toplumsal yapının ufak tefek değişiklikler karşısında bile ciddî sarsıntılar geçiren zayıflığı, belirli çevrelerde sosyalizmi, komünizmi umacılaştırmıştır. Bu çevrelerin sol karşısında hemen en sert tepkileri gösterdiklerini, tedbirler aldıklarını v.b. biliyoruz. Bu panik havası, Türkiye'de «bir tehlike olarak komünizm» kavramını yaygınlaştırmıştır. Öte yandan, hızla değişen bir ülkede büyük ölçüde tek-parti zihniyetinin kalıntısı bir üstyapısal (ve çürüyen) kabuk, çeşitli kitlesel talepleri belli bir aciliyetle üretmiş ve «muhalifliği» netleşen tek politik hareket olarak «devrimcilik», bu gibi taleplerle zaman zaman yanyana gelmiştir. Ancak, bu «yanyana geliş»lerin ciddî bir eklemlenme-bütünleşme sonucu vermediği de açıktır. Dolayısıyla devrimci hareket ülkede bir şeyler başlatmış, bir şeylere tepki göstermiş, ama kendisi önemli bir dönüşüm gerçekleştirmemiştir; buna karşılık sağ güçler, sürekli «komünizm»i öne sürerek, onun sırtından çok önemli değişimleri gerçekleştirmişlerdir. Sonuçta, «devrimcilik» uzun vadede **marjinal** kalmıştır. Bu durumun elbette çok çeşitli nedenleri vardır ve burada hepsini ele almamız mümkün olamaz.

Ama önemli bir neden, sosyalist hareketin Türkiye'deki demokratikleşme eğilimine katkısının cılızlığı ol-

malıdır. Şüphesiz Türkiye'nin kendi anti-demokratik geleneği (çünkü CHP çizgisi bir türlü, DP-AP çizgisi de bir başka türlü anti-demokratik ögelerden örülmüştür) bunda önemli bir etmendir. Yaşanmış deneylerden bildiğimiz gibi, sırf mantık düzeyinde de söyleyebiliriz ki, bir toplumsal geleneğin demokratik zorlaması olmadıkça, sosyalist hareketin kendiliğinden demokrasi üretmesi kolay değildir. Ancak bu genel gerekçenin yanısıra, Türkiye'de devrimci hareketin tek-parti resmî görüşüne oldukça yakın olması, onun şemsiyesi altında doğup gelişmesi, önemli bir handikaptır. Tek-parti ve onun çokparti rejiminde aldığı görece değişik biçimler, kitle desteğini iktidarın temel koşulu olarak kabul etmesine yatkın değildi. Burjuva demokrasisinde bu kitle desteğinin başlıca tezahür etme biçimi olan genel seçim, bu bakımdan, ikinci çizginin «iktidara erişme»sinin kaçınılmaz ve zorunlu yolu oldu. 1950'nin «karşı-devrim» olarak kavranmasıyla da, sol, «kitle desteği» kavramının bir önemli biçimini kolayca analizinden attı: Demokrasiye hiç değilse biçimsel olarak yakın olanı değil, tepeden-inmeci çizgiyi tercih etti. Altmışlar ve yetmişler bu kısır teorik kavgalarla geçti. 12 Mart gibi sivil karar mekanizmalarını ciddî şekilde sekteye uğratan bir müdahale, 27 Mayıs'ın «demokratik» olduğu inancıyla yetişmiş bir sol kuşak tarafından önce sevinçle karşılanabildi. «Öncü» örgütün kitleyle ilişkisi gibi hayatî bir sorun o dönem boyunca ancak heyecan düzeyinde tartışıldı (hâlâ da gerekli mesafe alınmış değil). Daha sonraki dönemde ise, ilkin bölünmüşlüğü ile toyluğunu sergileyen sol, çeşitli gruplarda hep aynı biçimde yeşeren «şefokrasi»leri, «biz öncüyüz, siz tabansınız» tavırları, bilinen «ikna» yöntemleri ve daha birçok özellikleriyle, Türkiye'de kitlelerin hangi özlemlerine cevap verdiyse verdi, ama herhalde «demokratikleşme» özlemine cevap veremedi.

Bu çok önemli eksikliğe başka eşit derecede önemli eksiklikler de eklenebilir; en başta, ülke sorunlarını bilememek, sığ bir muhalif tavrın ötesine geçememek, geçerli bir hayat tarzı öneremememek. Ancak bütün bu olumsuzluklarda, solun dünya çapındaki bunalımının ve çözümsüzlüğünün de büyük bir payı vardı («bunalım» derken, yalnız komünist partileri değil, sosyalist ve sosyaldemokrat partileri de hesaba katıyorum).

Sonuç olarak, Türkiye'de bundan sonra oluşacak bir sosyalist hareketin kendini ilkin demokrasi konusunda kanıtlamasının zorunlu olduğu kanısındayım. Kimi zaman bu bağlamda gündeme getirilen «burjuva demokrasisi/sosyalist demokrasi» ikilemi de bana çok anlamlı görünmüyor. Bunlar «kedi» ve «köpek» gibi ayrı **cinsler** değildir. Ayrıca, «demokrasi» kavramını, burjuvaziye özgü bir kavram gibi düşünmenin de gereği yok. Tarihte önce burjuvazi ile demokrasi somutluk kazandı diye demokrasinin bir kısmını, sosyalistlerin burjuvaziye bırakmaları gerekmez. Bir başka söyleyişle, demokrasi sosyalistlerin burjuvaziden öğreneceği bir şey değildir; ama aynı zamanda, «birazına onlar sahip çıkıyorsa o kısmı bizi ilgilendirmez» diyecekleri bir şey de değildir. Burjuva demokrasisinin sınırlarını teoride **dar** bulup, sosyalist pratikte daha da hoşgörüsüz, tek tip düşünce, insan ve davranış üretmeye yatkın bir yapı kurmak, acı bir çelişkidir.

Türkiye'de, özellikle seksen öncesi dönemde, cepheleşmeler görüldü. Ancak bu cepheler kendi içlerinde çokparçalıydı ve uzun-vadeli birlik kurmaları zordu. Öte yandan, cephelerin gücü de oldukça denk sayılırdı. Bir başka söyleyişle, özellikle **sivil** politikanın yürürlükte olduğu dönemlerde, Türkiye'de geniş kitlelerin Nikaragua'da Somoza veya İran'da Şah gibi, büyük çoğunluğun kendi **dışında** ve **düşman** belleyeceği politik şahsiyetler

karşısında geniş halk cepheleri oluşturmaları beklenemez. Bunun bir başka sonucu, politik veya başka düzeylerde ayrımlara göre kendilerini tanımlayan çeşitli kesimlerin bu kimliklerini daha uzun zaman koruyacaklarıdır. (Mekanik «altyapı/üstyapı» analizleriyle «yanlış bilincin» çabucak aşılacağı inancıyla hareket etmenin yanlışlığına, bu bağlamda, sadece değinerek geçebilirim; insanların ideolojik formasyonları basit «yansımalar» değildir ve kolay kolay değişmez; elverişli koşullarda **bizim** gösterdiğimiz **doğru**'ları hemen benimseyiverecek «aldatılmış» kitlelerle değil, bizden farklı düşünen ve öyle düşünmeye devam edecek somut insanlarla birlikte varolacağız.) Bu koşullarda sosyalistler ilkin bütün bu değişik kesimlerle birlikte kendilerinin de üzerinde politika yapacakları demokratik platformun kurulmasına katkıda bulunmaları ve böylece düzenin değil ama demokratikleşme sürecinin bütünsel, zorunlu bir ögesi olmaları gerekir.

Böyle bir sürecin bu aşamasında elbette ki «tarihî uzlaşma» gibi stratejiler Türkiye için geçerli değildir; bağımsız kimliğin oluşması elbette öncelik taşır. Ancak bu kimliğin oluşmasında uzak belirleyicilerden biri olarak, dünyada böyle bir stratejinin de denenmiş olduğunu (ve bunun ille de bir «sapma», «ihanet» v.b. olmadığını) bilincin bir köşesinde tutmakta yarar vardır. Çünkü önümüzdeki günlerde kurulacak dünyada, kendi sonuçsuz kalsa bile, bu gibi deneylerin düşünülmesine yol açan etmenler belirleyici olacaktır.

ANTONIO GRAMSCI

Editör Pietro Valenza'nın sunuş sözleri: «Burada Gramsci'nin İtalyan Katolikliğinin siyasal oluşumunda yatan anlam ve tarihsel amaçları saptamaktaki olağanüstü yeteneği göze çarpıyor. Bu kısa yazılar modern gazetecilik açısından da büyük bir derstir: Üslubun canlılığı, polemiğin iğneleyiciliği, sert ve duru anlatım, derinlemesine analiz. İdeolojik mücadelenin nasıl yürütülebileceğine vurucu bir örnek.»

Bologna'lı Bir Arkadaş*

Kendi söylediğine göre, ne mason ne de bir mason oğlu olan Bologna'lı bir yoldaş, ne mason ne mason oğlu olduğu halde, masonlara özgü entelektüel bir hafifmeşreplikle Ordine Nuovo'nun yazarlarının «düşüncelerini» **Resto del Carlino**'nun «düşünceler» köşesine bakarak değerlendirdiği için masonların düşünce biçimini paylaşan bu yoldaş, Ordine Nuovo'nun şu «düşünceleri» yayımlamasına adamakıllı öfkelenmiş: «Bir rahip, bir papaz veya rahibe, topluma yararlı bir iş görüyorlarsa onlara «çalışanlar» deriz ve öteki çalışanlara karşı nasıl davranılıyorsa onlar da kendilerine öyle davranılmasını hak ederler.»

Masonlukla ilgisi olmayan Bolognalı yoldaş bir maksimalist olup sadece parti kitabına bağlı kalmayıp devrimci bilinciyle de komünist enternasyonaline bağlıdır. Şu ilkeye inanıyor: «Yıkılsın parlamento, yaşasın

*) Ordine Nuovo (Yeni Düzen)da imzasız yayınlanan 20.3.1920 tarihli bir makale.

şûralar iktidarı, kahrolsun genel seçim hakkı, yaşasın proletarya iktidarı!»

Ama Ordine Nuovo'daki arkadaşların, bu sorunlarla sosyalist rahip, rahibe ve keşişlere yeni düzen (ordine nuovo) mi verileceği kuşkusunu uyandırıp uyandırmadıklarını yine bu arkadaşlara sormanın uygun olacağına inanıyor.

Ordine Nuovo'lu yoldaşlar, kendilerini bundan dolayı hiç de aşağılanmış hissetmiyorlar, üstelik böyle bir kuşku doğdu doğacak diye küçük dillerini yutmuşa da benzemiyorlar. Onlar bu soruyu bir karşı-soruyla yanıtlıyorlar. Milletvekili bay Dugoni İtalya'da şûraların iktidarına karşıdır, çünkü Bergamo'da şûranın rahip, rahibe ve keşişlerin eline düşeceğinden dehşetli korkmaktadır kendileri. Bolognalı yoldaş milletvekili Dugoni'nin düşüncelerini paylaşıyor mu? Eğer paylaşmıyorsa, İtalyan şûrası Bergamolu keşişler, rahip ve rahibeler onları artık temsilci diye seçtikten sonra nasıl olur da —kendi düşüncesine göre— Bergamolular'a karşı tavır alabilir? Yoksa İtalyan toprakları üzerinde Partito Popolare'nin sol kanadını izleyen tüm işçi ve köylülerin kökünü mü kazımak lazım? İtalya'daki komünist işçileri, içerdeki mücadele yanında, bu yetmiyormuş gibi bir de din mücadelesine mi çağırmak lazım? Üstelik Katoliklerin, keşişler, rahip ve rahibelerin bir bölümü şûraları onaylarken ve yalnızca din özgürlüğü istiyorlar diye mi bunu yapmak lazım?

Bu sorun çok önemlidir ve ayrıntılarıyla derinlemesine ele alınmalıdır. Çalışan sınıfların çoğunluk partisi olarak, İtalyan işçi devletinin yarınki hükümet partisi olarak sosyalist partinin bu konuda bir «düşüncesi» olmak gerekir. Ve bunu, siyasal düzeyde kilise görevlilerini izleyen proleter kitleler arasında yaymalıdır.

Vatikan İtalya'da, Roma'da bulunuyor. Papanın yeri de orada. Liberal devlet kilisenin ruhani gücüyle dengeli bir sistem oluşturmanın yolunu bulmak zorundaydı. İşçi devleti de bir denge sistemi bulmak zorundadır. Ne mason ne de masonoğlu olduğunu söyleyen Bolognalı yoldaş, Ordine Nuovo'nun ortaya attığı bu sorunsalı, mesele, papazların v.b. Yeni Düzeni meselesidir kuşkusuyla ve masonlara özgü bir hafiflikle karşılıyor. Böylece maksimalist bir duyarlık içinde olduğunu kanıtlıyor, dönemin devrimci havasına ayak uydurduğunu söylemek istiyor.

Popolari*

«Popolari» siyasal bir parti midir? Partito Popolare Italiano (İtalyan Halk Partisi) diye bir parti var mı? Ne istiyor Popolari? Somut bir eylem birliği anlamında İtalyan kitlelerinin toplumsal iradesine sunduğu program nedir?

Partito Popolare'nin kurulması çok önemlidir ve bu kuruluş İtalyan Ulusu'nun tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. İtalyan halkının düşünce düzeyindeki yenileşme süreci bununla organik bir biçim kazanmakta, geniş yığınlarda cisimleşmektedir. İtalyan halkı Katolik ideolojiyi bu süreç içinde kınamakta, onu alt edip dinsel efsanelerin egemenliğinden kurtulmaktadır. İtalyan halkı böylece başlı başına bir kültür yaratmakta, kendi tarihsel eylemini insancıl gerekçeler, halkın içinde etkin ve gerçek olan güçler üzerine inşa etmektedir.

Partito Popolari yoktan var olmadı, sürülerin tanrılarının yarattığı bir mucize de değil. Katolikliğin din ku-

*) Ordine Nuovo'nun «Settimana Politica» köşesinde imzasız yayımlanan 1.11.1919 tarihli bir makale.

rumları yanında, salt dünyaya dönük bir nitelikte ve yalnızca maddi hedeflere yönelik pek çok kurum son yirmi otuz yılda ortaya çıktı.

İtalyada çok parlak okullar var, yardımlaşma örgütleri, tarım kooperatifleri, küçük tarım kredi bankaları, meslek kooperatifleri var ki bunlar dolaylı ya da dolaysız biçimde Katolikler veya kilise hiyerarşisi tarafından denetleniyor. Katoliklik devlet aygıtından zorla kovuldu. Devletin gücü üzerindeki tüm doğrudan etkileri kırıldı. Bunun ardından taşraya göç etti Katoliklik, İtalyan halkının gerek maddi gerekse zihnî açıdan feodal düzeyde yaşayan kesimlerine, bu kesimlerin küçük çaplı toplumsal etkinliklerine, taşradaki yerel çıkarlar dünyasına yöneldi. Katoliklik, pek çok bakımdan Yahudilik olayını andıran bir fenomeni yaşadı. Taşınmaz mallar üzerindeki tüm hakları ellerinden alındıktan sonra Yahudiler, Hıristiyanlık dünyasındaki taşınır malların en büyük sahipleri oldular bu kez... Elde ettikleri sınırsız mali gücü, kendilerini siyasal ve dinsel açıdan ezen din devletlerini baskı altına almak için ve de başarıyla kullandılar. Bugün ise kamu gücünü Katoliklerin elinden alanlar liberallerdir. Katoliklik bu kez yöresel ekonomik çıkarların çeşitli biçimlerinde kendini gösteriyor, bir toplumsal güçler sistemi içinde örgütleniyor ve bu güçleri zihnî düzeyde baskı altına alan ve kültür tarihi dışına süren laik devleti bu kez o baskı altına alıyor.

Katoliklik tarihte değişik bir görünümle, bu kez «reform görmüş» bir Katoliklik olarak yeniden ortaya çıkmaktadır. İnsan görünümündeki çürümüş bir et yığını olarak, Katoliklik, tarihsel gelişme ve tarihsel bir dönemin aşılması bakımından, toplumsal kurumlara egemen yasalar nelerse o yasaları aynen izliyor. İnanan yığınlara, onları tek başına mutlak biçimde denetleyerek egemen olan kapalı, yukardan aşağı çok dar bir hiyerarşi

içinde somutlaşan bir Katoliklik, kitlelerin ifadesini temsil eder duruma geliyor. Kitlelerin onayını arayan, ama kitlenin havasına göre savrulup yıkılabilen bir yapıya sahip. Katolikliğin şansı siyasal ve ekonomik eylemlerin iyi ya da kötü sonuçlanmasına, dünya nimetlerini vaat eden, sadece tanrının devletine değil, artık hiçbir zaman oraya değil, ama dünyadaki mutluluğa götürmek isteyen insanların başarılarına bağlıdır.

O nedenledir ki Katoliklik liberalizmle yarışmıyor, laik bir devletle değil, sosyalizmle rekabete giriyor. Sosyalizm nasıl kitleye yöneliyorsa o da sosyalizmin alanına sokulmaya çalışıyor. Sonunda sosyalizm karşısında yenilecek ve tarihten tümüyle silinip gidecek.

«Popolari» (Halkçılar) İtalyan proletaryasının komünizm yönünde geçirmesi gereken gelişme dönemini temsil etmektedir. Popolari, sosyalizmin sağlayamadığı yerde dayanışmayı, hem de bunu kapitalist ekonominin nesnel koşulları olmadığı zaman sağlıyor. En azından dayanışma arzusu yaratıyor. Çalışan kitlelerin bir bölümündeki belirsiz şaşkınlığa ilk biçimini kazandırıyor. Bu kitleler, akıllarının bir türlü ermediği büyük tarihsel bir makine tarafından sürüklenip iteklendikleri duygusuna kapılıyorlar. Karşılarında hiçbir benzerini görmedikleri bu makineyi, hiç tanımadıkları o büyük modern fabrika modelini ne anlıyor ne akılları eriyor ona. Bu şaşkınlık, bu toplumsal korku çağımızın çok karakteristik bir göstergesidir ve tarihsel boyutlarda en geri kalmış insanları, kendi yalnızlıklarını söküp atmaya itiyor. Topluluk içinde, birbirine yaklaşarak, başka cisimler ve kaygılara kapılmış başka insanlarla fiziksel ve ruhsal temaslar kurarak yardım, umut ve güven aramaya itiliyorlar. Sosyalist dünya görüşü, bu tedirginliğe, bu kargaşaya hangi yol ve yordamla biçim verebilir? Sosyalizmin yapamadığını demokratik Katoliklik yapıyor, yani kitleyi

bir alaşım kıvamına getirip bir düzene sokuyor, hayata kavuşturuyor ve kendisi de bundan sonra intihar ediyor. Kitleler belli bir biçime bürünüp gerçek bir güç durumuna geldikten sonra bilinçli sosyalist kitlelerle birleşecek, kendi kendilerinin normal devamı durumuna gelecekler. Bireyler için olanaksız olan şey kitleler için mümkündür. Kitleler bir toplum durumuna gelip kendi gerçek gücünün bilincine erdiği zaman sosyalist ilkelerin üstün değerlerini de kavrayacaklardır: «Proletaryanının kurtuluşu proletaryanın kendi eseri olacaktır»... Kitleler bunu kendileri yapacak, kendi güçlerini kendileri geliştirecek. Önder diye aracıları ve çobanları seçmeyecek, hareket etmeye kendi güçleriyle başlayacaklar. Kelimenin bugünkü anlamıyla insan olacaklar, kendi eylemlerinin ilkelerini kendi bilinçlerinde yaratan, putları yok eden, tanrıyı başlarından atan insanlar.

İşte bu yüzdendir ki Popolari'nin büyük yürüyüşü karşısında hiç korkusu yok sosyalistlerin. Sosyalist Parti'nin 60.000 üyesi karşısında 600.000 üyeli yeni parti hiç mi hiç korku uyandırmıyor. Popolari ile sosyalistler arasındaki oran, Kerenski ile Lenin'i karşılaştırmaya benzer: İtalyan parlamentosunun 25. yasama dönemi, Rus Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşunda olduğu gibi, köylülerin ateşli iktidar açlığı üzerine kurulu hızlı siyasal oluşumların yenilgisine tanık olacaktır.

LUIGI LONGO

PCI başkanı din konusunda Katolik kilisesiyle ve Katolik halk hareketiyle ilişkiler çerçevesinde yer alan pozisyonları açıklıyor.

Katolikler ve DC ile İlişkiler Üzerine*

(...) Bu noktada Democrazia Cristiana'nın tüm demokratların birleşmesi açısından en büyük engeli oluşturduğunu saptamak mümkündür. Bu engelleme insanların çıkarlarına ideolojik ve dinsel inanç bağlarıyla bağlanmalarından ileri geliyor. Oysa o çıkarlar tüm ulusun veya halkın çıkarları değil, tam tersine sadece Democrazia Cristiana'nın ve onun önderlerinin çıkarlarıdır.

Öte yanda Democrazia Cristiana karşısında son yıllarda edindiğimiz deneyim, bize bu engelin özel bir önem taşıdığını, ama hiç de aşılamaz olmadığını göstermiştir.

CLN (Ulusal Kurtuluş Komitesi)** içinde ve sendikalardaki işbirliği, 1 Kasım halk dayanışma gününde olduğu gibi, birçok ortak eylemlerdeki geniş çaplı bütünleşme, komünist, sosyalist ve Hıristiyan demokratlar arasındaki işbirliği anlaşması, evet, bütün bunlar aynı gerçeği doğruluyor. O günün en önemli sorunla-

*) (PCI'nin (1945) Roma kurultayına sunulan rapordan)

**) Mussolini'nin düşüşünün ertesi günü 26.7.1943 bu komite Milano'da sosyalist, komünist ve anti-faşist burjuva partilerinin temsilcilerince oluşturuldu. 1946 temmuzuna kadar tüm savaş sonrası hükümetler bu komitedeki partilerin içinden çıktı.

rını ve bu sorunların gösterdiği perspektifleri değerlendirme yönünde bir ortaklığın var olduğunu kanıtlıyor.

İşte bu olgular, bizimle Hıristiyan demokratlar arasındaki işbirliğini daha organik bir duruma getirmenin temel koşulları ve gerçekleri olabilir.

Olayların yalnız İtalya'daki değil, Katolik ülkelerde gösterdiği gelişmeyi de izlemeliyiz. Bütün bu ülkelerde hayat, üç büyük kitle partisinden, yani komünist, sosyalist ve Hıristiyan demokrat partilerin kurduğu blok, yarattığı işbirliği doğrultusunda gelişiyor.

Bu blokun bir örneğini Fransa'da görüyoruz. Komünistler, sosyalistler ve MRP (Cumhuriyetçi Halk Hareketi) aynı hükümet içinde birlikte çalışıyorlar. Buna benzer bir hükümet bileşimi Avusturya'da hiç tartışmasız gerçekleşti. Aynı durum Macaristan için de geçerlidir. Orada da Köylüler Partisi, Katoliklerin partisidir. Burada bizim sorunumuz sadece hükümet düzeninde işbirliği yapmak ya da parlamentoda bir blok oluşturmak değil. Biz problemin daha derinine inmek ve tüm demokratların birleşme ve siyasal örgütlenmesi sorununa eğilmek istiyoruz.

Biz halkın Hıristiyan demokratlar tarafından denetim altına alınan güçlerini, İtalya'nın tüm demokratlarıyla aynı blokta birleştirmek için, özellikle Hıristiyan demokratların çıkardıkları güçlükler ve engelleri görmüyor değiliz. Ama birleşme açısından İtalya'da da benzer sonuçlara ulaşılabileceğine ve ulaşılması gerektiğine inanıyoruz. Şu nedenlerle inanıyoruz:

Birincisi, İtalya'daki Katolik kitleler de halkın bizim gösterdiğimiz bütünleşme hareketi doğrultusunda gelişiyor.

İkincisi, İtalya'da Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında ve yeniden kuruluş döneminin ilk aylarında bu doğrultuda önemli adımlar atılmıştır.

Üçüncüsü, İtalya'da demokrasinin kurulması yolunda verilen mücadele bitmemiştir ve güttüğümüz ortak amaç, yani özgürlük ve demokrasiye ulaşma çabamız, bireysel kimi sorunlardaki anlaşmazlıklarımızın üstesinden gelmek zorundadır.

İtalya'nın yenileşmesi uğrunda, giderek daha sert ve zorlu biçimlere bürünerek süren bu mücadele bütün dürüst demokratlara, birlik içinde olmak ve biribirinin yanında sımsıkı yer alma görevini yüklüyor.

Komünist, sosyalist ve Hıristiyan demokratlar ve öteki Katolikler arasındaki sıkı işbirliğini engelleyecek aşılmaz duvarları ören güç, Hıristiyan demokrat kitlelerin dine bağlılıkları ve dinsel disiplinleri değil midir?

Hayır, bize göre değil. Geçmişin ve son yılların deneyimleri bizim bu tahminlerimizi doğruluyor.

Son yıllarda bu soruna getirilen aydınlık ve yapılan açıklamalar, komünizm ile din arası ilişkiler ve diyalektik maddecilik konusundaki son kesinleme ve yorumlar, komünistlerle, Hıristiyan demokratlar ve öteki Katolikler'in verimli bir işbirliğini gerçekleştirmeye ilişkin tüm kuşkuları kafamızdan silip atmaya zorluyor bizi.

Parti örgütlerimiz parti kurultayının bu açıklamaları benimsediğini kaç kez açıkladı ve ben de burada onları yeniden öneriyorum:

Birincisi, Komünist Partisi allahsız bir parti değildir, çünkü dini ne olursa olsun tüm insanları saflarına kabul ediyor.

İkincisi, partimize girmek için maddeciliğin tarih öğretisini kabul etme koşulu istenmiyor.

Üçüncüsü, Komünist Partisi din görevlilerine karşı güdülen düşmanlığı daima kınamıştır ve yine de kınıyor.

Bu açıklamalar Torinolu kilise bilginlerinden bir profesöre bazı kesinleştirmeler yapma fırsatını verdi. Anlaşıldığına göre sadece kendi adına değil, öncelikle kilisedeki üstlerini dinledikten sonra konuşuyor. Bu önemli kilise yetkilisi şöyle açıklıyor:

«Tanrıya ve Hıristiyanlığa inanmayanların koşullarına saygı göstermeyi salık vermeyen bir komünizmin kilise tarafından lanetlenmesi beklenemez. Üyelerini din karşıtı önyargılara zorlamayan siyasal bir partiye üye olmak, kilisenin kutsal ve hayırlı işlerini yok saymanın haklı gösterilmesine fırsat vermez. Komünizmin ve sosyalizmin ekonomik ve sosyal programlarında hiç kuşkusuz ki adalet, eşitlik ve insanlar arası dayanışmanın ilkeleri vardır. Bu ilkeler herkesin ve Hıristiyanlığın saygı duyup paylaştığı ilkelerdir.» Ve sürdürüyor kilise bilgisini:

«Gerek Hıristiyanlık gerekse komünizmin evrensel bir içeriği var, ikisinin de derinlere uzanan etkileri var ve ikisi de toplumsal olayları dikkatle izleyenler açısından, dünyayı daha toplumsal daha insancıl duruma getirebilecek biricik güçler olarak gözüküyor. Bu koşulu gözler önünde tutarsak, Hıristiyanlıkla komünizm arasında çözülemeyecek bir anlaşmazlığın kültür açısından bizleri ölümcül ve korkunç kanlı sonuçlara götüreceğini kolayca anlarız. Karşılıklı hoşgörü ve anlayış, halkları hoşgörülü bir biçimde yeniden eğitmenin başlangıç noktası olabilir ki bu, hayatın ve uygarlığın hiç değilse gelecek bin yılda alacağı yeni biçime can katma olanağını yaratabilir. Bu da, benzerini geçmişte belki hiç yaşamadığımız bir şey olacaktır.»

Görüyorsunuz, Katolikler de dahil, tüm demokratlar arasında sıkı işbirliği olanağı bugünün gerçekleri dışında değildir.

Artık bu işbirliğini istemek ve bu yolda çalışmaktır söz konusu olan. Bunu, özellikle işçi sınıfının ve onun yardım beklediği iki partinin istemesi ve o yolda çalışması gerek.

Partimizin bu sorun karşısındaki tutumuna gelince, bu alanda elinizde bir yığın açıklamalar var. Sosyalist partinin tutumu ise bu alanda parti yönetiminin kararları ve Nenni'nin Padua'da yaptığı son açıklamalarla bellidir ve bunlar bizimkilerle çakışmaktadır.

Nedir ki tüm demokratları olgunlaştırmak ve ileriye götürmek için proletaryanın tüm güçlerinin bilincini de olgunlaştırmak ve ileriye götürmek lazım. Aslında gündemdeki konu budur ve onu daha da yakından ele almalıyız.

Ne Din Devleti Ne de Devletçi Allahsızlık*

(...) Katolik kilisesi yeni eğilimlerinden dolayı kimilerinin gizli veya açık eleştirilerine, hattâ saldırılarına uğramıyor değil. Bu eleştiriler Papa XXIII. Giovanni'nin ve Papa VI. Paul'un barış girişimlerine, II. Vatikan konsülünün vardığı kararlara karşı çıkıyor. Konsülün, kilisenin ve Katolik dünyasının hayatında büyük bir rol oynadığına hiç kuşku yoktur.

Sözkonusu karar ve girişimler DC'nin ve orta-sol'un politikasıyla ve DC'nin kendi geleceğini büyük ölçüde dayadığı ilkelerle taban tabana zıttır.

Beklenen siyasal gelişmeler açısından, konsül'ün, kilisenin hiçbir siyasal sisteme kesinlikle bağlı olmama-

*) (PCI'nin Roma'daki Ocak 1966 parti kurultayına sunulan raporun son bölümü)

sı gerektiğini açıklaması çok önemlidir. Katoliklerin birliğine ve «Katolik Partisi»nin tutumuna ilişkin temeller düzeyindeki eleştiriler buradan kaynaklanıyor. Kilisedeki yeni yönelimlere bakarak buradan siyasal zeminde birtakım mekanik sonuçlar beklemek yanlıştır, en başta İtalya'daki durum yönünden yanlıştır. Bu yeni yönelimlerin kapsamını ve yeni gelişme olanaklarını umursamamak da en az o kadar yanlış olur.

Sözkonusu kararlar ve öncü düşünceler Katolik işçiler ve demokratlarla buluşup diyalog kurmak, uzlaşmaya varmak açısından verimli bir alan oluşturuyor. Bu akıl yürütme biçimi ışığında artık, kimi arkadaşların sandığı gibi, Marksistlerle Katolikler arasında, yalnız işçiler düzleminde, yani Katolik işçiler ve komünist işçiler arası bir diyalogdan başka bir diyalog olamayacağını düşünmek hepten yanlıştır. Oysa işçi sınıfının ve baskı altında tutulan halkın sosyalist ve anti-emperyalist zaferiyle gerçekleşen o güçlü ilerleyiş sayesinde, din «ideolojisini» halkın afyonu durumuna getiren muhafazakâr düşüncenin aşılmasına da tanık oluyoruz. Bu zafer, din ve Hıristiyanlıkla bağdaşan bir esin dalgasıyla gelişti ve kilisenin modern dünyamızın ana sorunlarına yepyeni bir eğiliş biçiminden doğdu.

Biz şuna inanıyoruz ki, Hıristiyanlık bilinci tarihin şu döneminde insanların sömürüldüğü, özgürlük ve insan onurunun kısıtlandığı koşullarla çatışma ve çelişme durumundadır. Bu koşullar, kapitalist topluma özgüdür. O nedenledir ki, Hıristiyanlık bilinci sosyalist fikirlere açılmak zorundadır. İster inananlar ister inanmayanlar, Hıristiyan olsun olmasın, insanların din özgürlüğüne ve düşünce özgürlüğüne mutlak bir saygı gösterilmesinden yana olduğumuzu yeniden belirtiyoruz.

İtalya'daki devletin ve kilisenin, kendi düzeni ve yapısıyla her kurumun birbirinden bağımsız biçimde ege-

men olduklarını söyleyen anayasa ilkesinin — ki Togliatti tarafından Milletvekili Dossetti'nin katkısıyla kaleme alınmıştır — artık kesinlikle kazandığına inanıyoruz. Dinsel huzuru korursak bu, sömürüden arındırılmış bir toplumun yaratılmasında tüm insanların meşru ve verimli katkılarını, dolayısıyla sosyalist toplumun gelişmesine somut bir destek sağlayacaktır.

Baştan sona dünyevi bir devletten yana olduğumuz açıktır. Ama aynı biçimde, devletin bir ideolojiye veya felsefeye, dinsel bir inanca ya da kültürel veya sanatsal bir akıma, başkalarının sırtından herhangi bir ayrıcalık tanımasının da karşısındayız.

Sosyalist devlet genelde işçilerin ve çalışan sınıfların ifadesi olduğu için ve ekonomik ve toplumsal yapılarda, siyasal ve medeni kurumlardaki değişiklik ve dönüşümler ancak bu sınıfların önderliği altında gerçekleşebildiği için, biz, sosyalist bir demokraside, insanların alışkanlık, bilinç ve duygularını geniş çapta etkileyecek yeni bir iklimin doğabileceğine, ahlak ve kültür açısından ihtimal vermiyoruz. İşte bu noktada Katolikler'e soru yöneltiyoruz. Aramızda varolan iş ve ilke birliğinin temellerini birlikte inceleyip savaşlardan, yoksulluk ve sömürüden arındırılmış yeni bir toplumu beraberce kurmak mümkün, hattâ zorunlu değil midir?

Katolikler'e sadece kısa vadeli bir program konusunda anlaşmayı önermekle sınırlamıyoruz kendimizi. Biz, sosyalist perspektifleri de içeren daha kapsamlı bir düşünce alış verişinden yanayız. Bu perspektifleri hiçbir önkoşul ya da dogmalar koymadan tartışmaya hazırız. Bunu, tüm öbür aydın güçlerden, özellikle Katoliklerden yeni toplumu kurma ve yapılaştırma yolunda gelecek katkılara güven duyarak yapıyoruz. Bu yeni sosyalist toplumun, yalnız biz komünistlerin istediği gibi değil, ama bu yapı değişikliğine katkısı olan öbür güçlerin, hat-

tâ bu değişim sürecine karşı çıkanların bile tasarladıkları bir toplum olacağını biliyoruz.

(...) II. Vatikan konsülünün kararları ile ve Papa VI. Paul'ün Vietnam Savaşı'nı sona erdirmenin gerektiği yolundaki tutumuyla ilgili raporumdaki açıklamalar büyük gürültü kopardı.

... Komünistlerle Katolikler arasındaki ilişki, partimizin ve kurucularının daima akıllarında dolaşan bir sorundu. Gramsci arkadaşımız daha Mart 1920'de bu sorunu isabetli tarihsel ve siyasal kavramlarıyla şöyle ifade ediyordu:

«İtalya'da Roma'da Vatikan var, Papa orada oturuyor: Liberal devlet kilisenin ruhani gücüyle bir denge sistemi kurmak zorundaydı. İşçi devletinin de böyle bir denge sistemi bulması gerekir.» Bu zorunlukla aynı paralelde, Togliatti kurucu mecliste yaptığı Mart 1947 tarihli konuşmasında şöyle diyordu: «Bir sosyalist sistemle halkın din bilinci arasında hiçbir karşıtlık yoktur. Hattâ bir sosyalist sistemle kilisenin, özellikle Katolik kilisesinin, din özgürlüğü arasında hiç yoktur. 17. maddeyle ilgili o oylama sırasında aldığımız tutumu, sadece haklı gösteren değil, aynı zamanda açıklayan temel pozisyon budur. Bu gerçeği İtalyan halkına her seferinde daha açık biçimde söylemeliyiz.»

Üç yıl önce Bergamo'da yaptığı bu konuşmada Togliatti, **Popolo**'da yayımlanan ve komünistlerle Katolikler arasında, ideolojilerinin bağdaşmazlığı nedeniyle bir uzlaşmanın olamayacağı yolundaki görüşlere açık seçik karşı çıkmıştı. **Popolo**'daki yazarların görüşlerini dayandırdıkları kanıtları, eğer bunlara kanıt demek mümkünse, şöyle:

«Marksizm-Leninizm'in liberalleşmeye yönelik (İtalyan komünistlerinin birkaç rötuş yaparak devraldıkları)

teorilerinin komünist sistemin yerleştiği hiçbir ülkede kabul görmediğini söylemeye gerek yoktur.»

Biz bu iddiaya ilk kez karşı çıkıyor değiliz. Önce şunu söyleyelim ki sosyalist devletlerle, komünist bir sistemin kurulduğu ülkelerdeki kilise arasında varolan ilişkileri belirleyici faktörler, ideolojik pozisyonlar ya da komünist sistemin ilkeleri değildir. Tam tersine bu ilişkileri tarihsel koşullar belirlemektedir. Bu ilişkiler çoğu kez din örgütlerinin sosyalist sistem karşışında takındığı somut tutuma bağlıdır. Üstelik konsülün aldığı kararlar, toplumsal yapıyı ayakta tutmak amacıyla kilise tarafından çeşitli fırsatlarla kullanılan araçları açıkça mahkûm etmiş bulunuyor. Kiliseyi ve din «ideolojisini» halkın afyonu durumuna getiren şey de bu araçlardır.

Sözümü bitirmeden önce bu soruya verdiğimiz yanıtları yeniden vurguluyor ve şu tez çerçevesinde kesinleştirmek istiyoruz:

Biz, devlet ve kilise, başka bir deyişle «her kurum kendi düzeni içinde birbirinden bağımsız olarak egemendir» biçimindeki anayasa maddesini İtalya'da benimsenen bağlayıcı bir ilke olarak kabul ediyoruz. Tamamıyla dünyevi bir devletten yana olduğumuzu, din devletine ve devletçi allahsızlığa karşı olduğumuzu vurguluyoruz. Gerek inananlar gerek inanmayanlar, Hıristiyanlar ve Hıristiyan olmayanlar için din ve düşünce özgürlüğüne mutlak saygı gösterilmesinden yanayız. O bakımdan devletin, herhangi bir ideolojiye, dinsel bir inanca ya da herhangi bir kültür ve sanat akımına başka herhangi bir ideoloji, din ve akımlar yararına ayrıcalık tanımasına karşıyız.

Şuna inanıyoruz ki biz İtalya'da sosyalist bir devleti öbür ülkelerden farklı olarak, ancak **sosyalizmin İtalya'ya özgü yolu** dediğimiz bir yolda kurabiliriz. Biz sosyalist devletin temellerini yepyeni ve özgün bir bi-

çimde atabiliriz, çünkü biz İtalya'da sosyalizme laik veya Katolik tüm çalışanların ve demokratların birliği çerçevesinde ulaşmak istiyoruz, ki burada sosyalist devletin kuruluş ve yönetimine partilerin, örgütlerin, toplumsal ve siyasal güçlerin katkılarıyla çok yönlü bir süreç sözkonusudur. Çünkü biz şuna inanıyoruz ki, yeni sosyalist toplum, sadece biz komünistlerin istedikleri gibi değil, ama yeni devletin kuruluşuna katılan başka ne kadar güç varsa, onların düşüncelerinin de izlerini taşıyan, hattâ bu katılma ve değişme sürecine karşı çıkanların da düşüncelerinden esinlenen bir toplum olacaktır. İşte partimizin, yani İtalya hayatının önemli bir kesimini ve uluslararası düzeyde büyük bir hareketin anlamlı bir parçasını temsil eden bir partinin siyasal pozisyonları ve bu pozisyonlardaki ilkeler bunlardır.

PALMIRO TOGLIATTI

Uygarlığı Kurtarma Yolunda Komünistlerle Katolikler'in Anlaşması*

(...) İnsancıl duygulara sahip olan, insan hayatına ve insanların yarattığı uygarlığa saygısı olan herkes ve bu saygının, dünyada değer taşıyan biricik nitelik ve ne pahasına olursa olsun kurtarılma ve yaşatılmayı hak eden biricik nitelik olduğunu fark eden herkes, bugün insanların uygarlığımızı kurtarabilecek bu yüce saflarını yaratma göreviyle karşı karşıyadır. Bu saflara hem ulusal hem uluslararası düzeyde hak ettiği ağırlığı kazandırmak ve bu saflardan yenilmez bir güç yaratmak yine insanlara nasip olacaktır.

Bugün ortada komünist ve sosyalist bir dünya var. Bu dünyada yüz milyonlarca insanın yaşadığını, komünistlerce yönetilen, sosyalizm ve barış yolunda onların öncülüğünde ilerleyen pek çok ülkenin bulunduğunu biliyoruz. Bizim gibi, Fransa ve başka ülkeler de var ki, buralarda komünist ve sosyalist hareketin saflarında işçi sınıfının büyük çoğunluğu, çalışan kitlelerin, orta tabakanın ve köylülerin önemli kesimleri yer alıyor. Öte

*) (PCI merkez komitesine sunulan 12.4.1954 tarihli rapordan)

yanda Katolik kitlelerin dünyası var, örgütleri ve önderleri var. Bu dünya kimi kez komünist dünyanın karşısında yer alıyor, kimi kez de bu dünyayla kendine özgü biçimde bütünleşiyor. Bu iki dünyadan birinin veya ötekinin güncel politik sorunlarımızı çözmek için, rastgele temaslar dışında bir yol bulmaları mümkün değil midir? Ya da uygarlığımızı kurtarmaya yönelik böyle büyük bir hareketi yaratacak yürekli bir katkının yolları nedir, bunları bir araya gelip görüşmek mümkün değil midir? Bugünün uygar dünyasını Amerika'nın yaptığı gibi toplu bir yıkıma götürmeden, böyle bir yıkımdan alıkoymanın yolları nelerdir?

Bu konuda durum nedir? İtiraf etmeliyiz ki durum hiç de kolay değil.

(...) Güçlükler, Katolik dünyasının örgütlenme ve yönetilme biçiminden ileri geliyor. Peki, Katolik dünyasının bugünkü durumu nedir? Bu dünyanın başında, Amerikan emperyalist siyasetinin pozisyonlarıyla ve gelişmeleriyle bağlantılı —ki bunun bugün artık tartışma götürür yanı yok— bir önder takımı var. İnsanlığın önüne korkunç bir perspektif sergilediği için büyük tepkiler uyandıran bu politikanın sonuçlarıyla da bağlı olan bir takımdır bu. İnsan bu takıma baktıkça, özellikle belli bir kesimde (bu arada geçenlerde Mc Carthy faşistine alkış tutan Kardinal Spellmann'ı anmak yeter) ister istemez insancıl yeteneklerin tükendiği izlenimini ediniyor. O yetenekler insanlığın bugün karşılaştığı sorunları bütün ağırlığıyla gerçekten hissettiğinde ortaya çıkar ve o zaman gereken çözüme kendi eyleminizle yönelirsiniz. Öyle anlaşılıyor ki bu takımdakilerin çoğu için Katolik inancı, geçmişte nasıl tüm gerici akımları canlandırmaya ve insanlığın atmak zorunda olduğu ileri adımların önünü kesmeye yaradıysa, bugün de aynı işe yarayan «kutsal inanç»ı temsil ediyor.

Ne var ki Katolik dünyasının örgütlenmiş veya örgütlenmemiş büyük kesiminde durum bambaşka. Bu dünyanın başındakilerden gözümüzü ayırıp bir an için çevreye bakacak olursak çok değişik bir durum ortaya çıkıyor. Zorlu sorunları arayıp bulan, insanların bugün karşı karşıya geldikleri koşulları hisseden kimseler görüyorsunuz. Ama hangi yoldan yürüyeceklerini bilmiyor bu insanlar, kısacası kuşkulu ve ümitsizdirler. O nedenle bazan yalan yanlış pozisyonlara itiliyorlar: Tüm insanlığın ölüm kalımını vurgulayan sorunlarda Katolik dünyasından ışık, insan iradesi dışındaki olaylardan umut bekliyorlar. Bunlar sağ duyulu bir insanın geri itmesi gereken çocuksu tutumlardır. Orta tabakaya ve büyük Katolik kitlelerine bakınca, durumun temelinden farklı olduğunu görüyorsunuz. Onların büyük bir bölümü artık bizim yanımızda, bizi izliyor ve oylarını bize veriyorlar. Ama bizim yanımızda olmayan, bizimle mücadele eden kesimde de aynı ihtiyacın varlığını, bizim öncülük ettiğimiz kitlelerdeki isteklerin aynısını duyuyorsunuz. Bu ihtiyaçları uygarlığımızın şu gelişme dönemindeki insanların en içten hareketlerinde görüyoruz. Bununla demek istiyorum ki örgütlü Katolik dünyasının sırtını dayadığı kitlelerle komünist ve sosyalist kitleler arasında, bu kitlelerin kadroları arasında olduğundan çok daha fazla ortak nokta var. Her şeyden önce bu iki dünyanın uçları arasında var. Anlaşma, yakınlaşma ve uzlaşma yolları bu nedenle var. Yürümek zorunda olduğumuz yol, özellikle İtalyan komünistlerinin üzerinde çalışmaları gereken yol budur. Çünkü bizler Katolik dünyasının orta yerindeyiz ve tarih bu özel görevi bize bu yüzden veriyor.

... Durum gençtir, konu yenidir: Önerilen çözüm ve ipuçları da yeni olmak zorundadır.

ALESSANDRO NATTA

Yeni Birleşme Sürecini İlerletmek İçin Kalıpçı ve Sekter Analizlere ve Tutumlara Reddiye*

(...) İtalya'da sosyalizme uzanan yolun temel sorunu konusunda, **Manifesto**'daki arkadaşların temsil ettikleri çizgiye gelince, bu çizgi, ana noktalar açısından bakarsak, demokrasi uğrundaki mücadele ile sosyalizm uğrundaki mücadele arası ilişkileri ve böylece, partimizin anti-faşist, demokratik ve sosyalist saflarda yarım yüzyıldır verdiği tüm mücadele politikası ve stratejisini yadsıyan bir çizgidir.

Politikamızı sürekli sınamak bakımından, reel sorunlara eleştirel birer katkı getirdiğine inandığımız çeşitli yazılara ve bu yazılarda alınan pozisyonlarda görülen farklılıklara dikkat edersek şunu önemle saptamalıyız ki, **Manifesto** dergisinin tuttuğu yol eninde sonunda vahim bir anlayışsızlığı sergilemekte, ülkemizde tarihsel ağırlığı olan demokratik ve sosyalist mücadelenin organik bütünlüğünü yok saymaktadır.

Bu yanlış değerlendirme toplumsal güçlerle siyasal güçleri birbirinin karşısında soyutlamaktan kaynaklanıyor. Aynı zamanda, kendilerinin de ileri sürdüğü gibi, öncelikle maksimal** toplumsal gerilim ve siyasal bir

*) (Manifesto grubunun siyasal analizlerindeki yanılgı ve çelişkileri açıklayan bu yazı PCI merkez komitesine Manifesto Olayı konusunda verilen Ekim 1969 tarihli rapordan alınmıştır.)

**) Maksimalist=Radikal. İtalyan Sosyalist Partisi içinde devrimci —radikal— söylemler ardında kendi oportünizmlerini gizlediği iddia edilen merkezci grubun tutumu. çev.

alternatifin yokluğu gibi nedenlerden doğan bugünkü siyasal durumu, hem kalıplar içinde hem de yanlış değerlendirmelerinden ileri geliyor. Bunalımdan çıkış yolu, toplumsal ve siyasal güçler arasındaki karşıtlığı vurgulamakta aranmalı imiş, siyasal bir alternatif «hükümetin değil, sistemin değiştirilmesine», «çoğunlukların değil, egemen sınıfların değiştirilmesine» dayandırılmalı imiş. Kısacası biricik mücadele alanı olarak, kendilerinin «üretici güçler düzlemi» dedikleri düzlemi öğütlüyorlar, ama işçi sınıfını tek başına bırakma rizikosuna ve bu sınıfı kendi ekonomik koşullarının sınırları içine hapsetme tehlikesine rağmen...

Bu önerilerden yola çıkarsak siyasal mücadele boyutu, demokratik zeminden kayıyor ve yeni bir devlet uğrundaki mücadelenin boyutları kalıyor. Toplumsal ve siyasal bir ittifak politikası bir yana itilmiş, demokrat ve sol güçlerin bütünleşme politikasından vazgeçilmiş oluyor.

İlke olarak aldıkları böyle bir tutumun kaçınılmaz sonuçları nelerdir? İlkin laik olsun Katolik olsun hepsi bunalım ve çürümeden aynı biçimde etkilenmekte olan çeşitli siyasal ve demokratik güçlerin pozisyon ve rollerini nesnel olarak değerlendirme yeteneksizliğidir. İkinci sonuç, kurumlaştırılmamış kamu hayatının kenara itilmiş belirtileri yerine koydukları demokratik kurumlara karşı toptan saygısızlıktır.

Devletin —her devrimin ana sorunu olan— yenileştirilmesi ve dönüşümü uğrundaki siyasal mücadelenin asıl alanını bırakıp kendimizi yalnızca toplumsal düzleme, üretici güçler düzlemine sınırlayacak olursak —amaç ve davranışlarımız ne olursa olsun— sosyal demokrat bir reformculuk çizgisinden ileriye gidemeyiz ve kendimizi önemsiz bir tutumun içine hapsetmiş oluruz.

Son yıllarda, özellikle 1969'da gelişen büyük toplumsal hareketler de bizim değerlendirme biçimimizi doğruladı. İşçi sınıfı, hattâ bu sınıfa katılan en genç kesim bile, köylüler, öğrenci kitleleri, büyük kent merkezlerindeki yığınlar hep 1969'un toplumsal olayları içinde yer aldı. Bu hareketlerin çok karmaşık yeni sorunlar getirdiğine, üstelik işçi örgütlerinin ve partinin eyleminde belirsizlik ve sınırlamalar yarattığına hiç kuşku yok. Ama bizim yaptığımız analizlerin ve kitlelerle kurduğumuz bağların, bu analiz ve bağların daha da geliştirilmesi zorunluğunu birlikte getirdiğine de kuşku yok.

Nedir ki bu yeni gerçekleri, mücadele hareketleriyle siyasal güçlerin birbirlerinden koparak çökmelerini amaçlayan bir çizgi üzerinde yorumlamak istemek, iktidar ve sistem değişikliğine ramak kaldı hayalini beslemekten öteye geçmez. Bu çizgi, harekete somut siyasal hedefler kazandırmayı bir yana bırakmak, günümüzün siyasal dokusu ve kuvvet dengesi içinde beklenen kaymaları demokratik bütünsel bir mücadeleyle kotarmak amacından vazgeçmek demektir.

Bugün, mücadele hareketinin doğal yapısından kaynaklanan ivedi siyasal sorun, somut ve özgül içerikleri hayata geçirmek isteyen yaygın toplumsal mücadelelerin birbirleriyle kaynaştırılması sorunudur ve bu, genel ekonomik ve siyasal yön değişikliğine uzanan siyasal girişimlerle ve Bologna'da belirttiğimiz üzere, demokrasinin daha geniş alanlara yaygınlaştırılmasıyla olmalıdır. Çünkü bu demokratik yayılma, genişleyen hareketin ve halk örgütlerinin ifadesidir, yeni sendikal ve demokratik bir iktidara tabandan yukarıya doğru ulaşmayı, demokratik kurumları geliştirme ve yenileştirmeyi amaçlamaktadır.

Kuvvetler dengesinde ve siyasal dokuda beklenen değişme, sosyal demokrasinin parçalanması ve Katolik

sınıflar-üstücülüğü (interklassismo)nün düştüğü bunalımda olduğu üzere, demokratik tartışmaların tam bu kesiminde meydana gelebilir.

Ama bu zeminde çalışmak için daha da köklü bir neden var ki o da, kapitalist ve tarımcı sınıfların, İtalya'daki özgül biçimlenişiyle burjuva iktidar blokunun kendi iktidar ve ayrıcalıklarını korumak için demokratik özgürlükleri sınırlamaktan hâlâ vazgeçmemiş olmalarıdır.

İtalyan burjuvazisinin reform denemelerinde tarihsel etkinliğe sahip güç ve sebat yoktur. İtalyan işçi sınıfını bütünleştirmeyi, bu arada siyasal etkinliğini kısmayı beceremeyince reformlardan da hemen vazgeçtiler.

Tartışmaları, mücadeleleri ve siyasal girişkenlikleriyle faşizmi saf dışı edenler, demokratik özgürlükleri topluma yeniden kazandıranlar önceleri işçilerdi, şimdi yine de onlardır. Demokratik zemin üzerindeki mücadeleye yeni sosyalist içerikler kazandıran faktör, işçi sınıfının ve onun öncü kesiminin yapısıdır.

Komünistlerin demokrasinin eksiksiz gelişmesi uğrunda on yıl öncesinden bu yana giriştikleri sefer, ekonomik yapıyı ve devleti, sosyalizme giden yolda ve işçi sınıfının siyasal pozisyonlarını geliştirecek biçimde dönüştürme mücadelesiyle çakışmaktadır. Onlar, bugünkü toplumun sınıflı karakterini kaldırıncaya kadar sosyalizmin zaferine kadar, işçi sınıfına somut bir hegemonya uygulama ve yeni bir tarihsel blok yaratma yeteneğini aşılıyorlar.

Bu çizgi, İtalyan kapitalizminin geleneksel artıklarıyla mücadele açısından sadece egemen sınıflarda yerleşmiş otoriter eğilimlere karşı bir cevap oluşturmakla kalmıyor, İtalya'nın demokratik ve sosyalist yenileşmesi yolunda bir ileri adım anlamına geliyor.

Bu çizginin kapsamı, gücü ve doğruluğu orta-sol hükümetlerin politikasına karşı yapılan tartışma ve alınan tutumla pratik olarak sınandı.

Orta-sol hükümet bunalımıyla şu ortaya çıkmıştır ki, işçi sınıfının önemli bir bölümünü kendine çekme, komünist öncü kesimini tek başına bırakma ve egemen sınıflara uzun bir stabilite sağlama girişimleri kırılmıştır. Son yıllarda manifestocular arasında buna benzer bir akıbetten kaygılananlar, işçi hareketini ve partimizi değerlendirirken kötümser davranıyor ve burjuvazinin yeni kapitalist planlarına destek veriyorlar. Onların şunu anlamaları gerekir ki, durum aslında bambaşka bir yönde gelişmiş bulunuyor.

Sosyal mücadelelerdeki yaygınlık artık yeni güçlerin —öğrenciler, teknikerler, entelektüeller— ortaya çıkmasıyla birlikte, sendikalardaki bölünme ve hizipleşme eğilimleri de tersine döndü, bütünleşme ve sendikal bağımsızlık çizgisine yöneldi. PCI ve DC içindeki görüşlerde derin farklılaşma süreçleri yaşandı, yeni yönelimler belirdi. Sivriliklere, çelişkilere rağmen, değil işçi sınıfını siyasal açıdan yalnız bırakmak, tam tersine diyalog ve siyasal uzlaşmaya gitme eğilimi belirdi. Anti-komünist önyargıları gidermeye, demokrasinin geliştirilmesinde anlaşmaya, İtalya'daki tüm durumu arındırmaya dönük çabalar doğdu.

İşte artık bugünkü durumda mümkün olacak bir şey var: Toplumsal mücadele saflarını daha genişletmek ve siyasal dokuyu ona göre sola doğru kaydırmak. Ücret ve reform sorunlarını birbirine sıkı sıkıya bağlamak şimdi mümkün... Demokratik kurumların yenilenmesi ve ülkenin genel demokratik gelişmesi uğrunda yeni sendikal ve demokratik hakların tabandan yukarıya doğru kazanılması şimdi gereklidir. Bu kadar açık seçik bir

durumda, manifestocuların kalıpçı ve sekter reçeteler öne sürmeleri, her türlü siyasal etkinlik ve geçerlilikten yoksun olmaktan öteye, çok da göze batıyor. Onlar kesinlikle karşı çıkılması gereken yanlış bir tutum içindeler. Solu ve partiyi saptırıcı engeller çıkarıyorlar, hem de zorlu büyük bir sınavın bizi beklediği günlerde...

PIETRO INGRAO

İngrao bu denemesinde, İtalyan toplumundaki değişmelerin ve İtalya'nın gerek kurumlarında gerekse devlet aygıtında gelişen süreçlerin etkisiyle ve siyaset ile ekonomi arası ilişkilere bağlı olarak DC'nin içinde ortaya çıkan yeni gerilimler ve çelişkileri analiz ediyor. DC'nin içindeki gelişme —diyor İngrao— öyle bir noktaya gelip dayandı ki, bu noktada artık Hıristiyan Demokrat Parti'nin yapısı ve kaderi sözkonusudur.

İtalya Bunalımında DC ve Interklassist Blok*

Bu makale Democrazia Cristiana'nın 7 Mayıs seçimlerinde elde ettiği sonuçların anlamını kapsamlı biçimde analiz etmeyi amaçlıyor değildir. Yazının konusu daha sınırlı, hattâ somut olaylarla ilgisi daha da azdır. Amaç, Democrazia Cristiana'ya, işçi sınıfı tabakalarını bir kısım köylüleri, kentli küçük burjuvazinin ve halkın alt katmanlarının geniş bir bölümünü, öncülük ettiği şu «interklassist blok» içinde tutma olanağını veren siyasal bağlar ve koşullar üzerine biraz düşünmektir.

... Bizi her şeyden önce ilgilendiren şey, DC'nin son seçimlerdeki tutumu ve o sırada gelişen olaylara bakarak —DC gibi bir partinin ana karakterini, bu parti içindeki kaymaları— durumu Togliatti'nin bize öğrettiği yöntemle daha iyi değerlendirmektir. Kapitalist sistemin, gelişmesinin ve bugünkü bunalımının değişik evrelerin-

*) **Critica Marxista**'da Mart-Haziran 1972 arasında yayımlanan DC'nin İnterklassizmi (sınıflar-üstücülüğü) ve İtalyan bunalımında devlet ve toplum arasındaki yeni ilişkiler adlı denemeden alınmıştır.

de ortaya çıkardığı siyasal üstyapısını somut ve kapsamlı biçimde anlamaya çalışmak istiyoruz.

Söz konusu üstyapının iskeleti son yarım yüzyıl içinde geniş çapta değişmeye uğradı. Daha I. Dünya Savaşı sonrasında parçalanmaya kadar varan çatlamalar oldu. Bunun için eski türden muhafazakâr partilerin çöküşünü hatırlamak, faşist rejimin yükselişini, sosyal demokrat partilerin politikalarını ve New Deal programının doğuşunu anmak yeter. Bu dönüşüm II. Dünya Savaşı sonrasında daha derinlere sarktı. Katolik partilerin eylem alanı genişledi (burada Avrupayı değil, Latin Amerika'daki deneyimleri kastediyorum) ki bu Katolik partiler, sosyal demokrat partilerden ve klasik muhafazakâr partilerden beklenen harekete rakip bir hareket izlediler. Onların yerini aldılar. Öte yanda Rooseveltizm Avrupa'da bir ideoloji ve siyasal pratik olarak koruyucu bir işlev gördü, Avrupa'nın sosyal demokratlarında (işi biraz şematikleştirmeme izin verirseniz) «sosyalizme reformist yollardan» ulaşma çizgisinden «denge durumuna komuta etme» politikasına, yani burjuva sistemini doğrudan sürdürmeye varan köklü değişmelere tanık olduk. De Gaullecülük gibi yeni birtakım burjuva reaksiyoner oluşumlar belirdi. Burada —siyasal üstyapı açısından da olsa— yeryüzünde gerek III. Enternasyonal'in mirası olan geniş bir alanda görülen, gerek sömürgecilik ve yeni-sömürgecilikten kurtulmuş ya da kendini kurtarmış ülkelerde rastladığımız büyük yenileşmelere daha fazla girmek istemiyorum. ..... Genel beklentiler açısından DC'nin başını çektiği interklassist blokun karakteri ve iç yapısına ilişkin bir incelemeyi önemli sayıyoruz. Bunun ötesinde, bizi belli toplumsal grupları, İtalya'da beş yıldır gelişen şiddetli sınıf mücadelesi sırasında bu bloka bağlayan beraberliğin nedenleri de ilgilendiriyor. Bu beraberlik yalnızca ülkemiz için

değil, bütün Batı Avrupa için anlamı çok büyük içerikler ve olayları ortaya çıkardı. Durumu bu anlamda değerlendirirsek, dinsel öge dediğimiz ögenin, interklassist bloku ayakta tutan din bağlarının 7 Mayıs seçimlerinde oynadığı rol üzerinde fazla durmaya değmez. Yanlış anlaşılmasın! Bu bağların belirleyici rolü yoktur demek istemiyorum. DC ile ülkemizin belirli Katolik kitleleri arası ilişkilerde bu bağlar, hâlâ derinlere kök salmış geleneksel bir öge olarak etkisini gösteriyor, toplumu traumatik biçimde baskı altına alma gereğini duyuyor. Ve bu baskıyı ya kendi hiyerarşisinde stil değişikliği yaparak, ya da daha dolaylı yollardan uyguluyor. Uzun lafın kısası, inanç bağları, ülkenin bin üç yüz yıldan fazla Katolik önderlerce yönetilmesinden sonra artık disiplinci bir güç olmaktan çok bir ideoloji, ne olduğu belirsiz loş bir alışkanlık yerine geçiyor.

Bu makalenin amacı, aslında bu noktaya parmak basmak değil. Şu nedenle değil; çünkü DC'nin yolunda ve mesajındaki başka ögeleri gün ışığına çıkarmak çok daha önemlidir. O mesajlardaki ögeler son yıllarda korkunç ölçüde artmış ve ülkemizin sınırlarını aşan bir süreç yaratmıştır. Bu süreç pek tipiktir.

Şimdi meseleye biraz daha yakından bakalım ve Democrazia Cristiana'nın hitap ettiği kendi seçmenleriyle, her şeyden önce halkın belli kesimleriyle (işçiler, köylüler, serbest meslek sahipleri, memur, taşra küçük burjuvazisi, kadınlar, gençler) kurduğu iletişimin karakteristikleri nelerdir, onu görelim.

Yüzeysel bir takım olaylarla, kaba saba kanıtlarla kendimi oyalamak istemiyorum. DC, İtalya toplumunun düştüğü bunalım alanında kendine özgü bir tartışma ortamı yarattı. Bu tartışmaların temelinde onun kendi ideolojisi yatıyor. İnsanın yaşama biçimine ve dünya görüşüne ilişkin sorunları yanıtlama girişimi yatıyor. DC

kendini bütün öbür partilerin önünde «özgürlükçü demokratik» sistemin güvencesi olarak sundu. «Özgürlükçü demokratik» gibi tarihte ve teoride belli bir yeri olan ve Hıristiyan demokrat çevrelerin ideolojisine özgü kökü belirsiz birtakım derme-çatma düşüncelerle hiç ilgisi olmayan bir kavrama el attıkları zaman onların niçin çelişkiler içinde yüzdüklerini çok iyi anlıyoruz. Bu kavram, geleneksel liberalizmin özgün «özgürlük güvencesi»nden uzak tam bir «devlet güdümcülüğü»nün çizgilerini taşıyan bir sistemin siyaset ve kurumlarına hiç mi hiç yakışmıyor.

Şimdi (arkadaşımız Natta'nın geçen Haziranda partimizin merkez komitesine sunduğu raporda kullandığı) bu kavrama geri dönelim ve Hıristiyan demokrat liderlerin savunucusu geçindikleri her iki «özgürlük»ün yakın bağlarını sergilemeye çalışalım: Seçme özgürlüğü ve girişim özgürlüğü... Bu iki tip özgürlüğün de, yurttaşlarına her beş yılda bir meclislere kendi temsilcilerini seçme ve aynı zamanda «özel girişim»e ayrıcalık ve güvence tanıma olanağını veren bir sistemin temel kazıkları olduğu anlaşıldı (Bu arada sol'a karşı yaptığı polemik sırasında Forlani'nin boyuna bu güvenceden söz etmesi bir rastlantı değildir). Bu şekilde yorumlanan sistemin «liberal» çehresi gerçek içeriğini «delege atama» sisteminde bulmaktadır. Delegeler sadece, DC'nin merkezî bir ögesi olarak temsil edildiği «kurullar»a atanmıyor, «girişimci» o gruplara da atanıyor. O girişimler ki, özerk ve kurumsal niteliklerini bu atamalarla kazanıyor. O girişimler ki kapitalizmin somut tarihsel gelişimi içinde belirleyici bir iktidar potansiyeli olan önemli kapitalist çevrelere tensip buyuruluyor. Hıristiyan demokrat önderler ve propagandanın siyasal kurumlar hakkındaki tasarımlarını yansıtan uydurulu «özgürlük» düşüncesinden söz ettik.. Bu düşünce yine de bu kadar yay-

gın interklassist bloku desteklemek için başvurulan siyasal anlayışın sınırlarını ve «değer»ini de su yüzüne çıkardı.

İnterklassist (sınıflar-üstücü) blok oluşturma önerisinin belli halk katları üzerindeki etkisini ve içerdiği çelişkileri anlamak için, seçimden önceki yıllarda ülkemizde patlak veren bunalımı hesaba katmak gerek. Bu bunalım şu ya da bu hükümetin kaderini değil, bir ölçüde ulusal devlet biçimini kuşkulu duruma soktu. Ve meseleyi daha açıkça ortaya koymak bakımından diyebiliriz ki, şu son Mayıs seçimlerindeki mücadele —apaçık olmasa bile— sadece 1972'deki durumun* değil, özellikle geçmişteki olayların meyvasıdır.

Bu sonucu yaratan etkenler fiilen 60'lı yılların ikinci yarısındaki siyasal sosyal «çatlamalar»dır. Ben kendi adıma bu çatlamaların önemini küçümseyemem. Bunların kapsadığı alanın bilincine erdiğimizde, bana öyle geliyor ki, bu bilinç beliren sorunları çözelim derken düşülen yanılgıları ve bu sorunların sınırlarını daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

Gerçekten de işçilerin ve halkın 60'lı yılların ikinci yarısındaki atılımı, gelir dağılımını değiştirmek ve tüketimi yaymaktan öteye daha başka şeyleri de amaçlıyordu. Fabrikalarda gelişen olaylara bir bakalım. 1962'den sonra olgunlaşan mücadeleler sırasında 50'li yılların yeni-kapitalist atılımıyla gerçekleştirilmiş hiyerarşi ve karar mekanizmalarının giderek kuşkuyla karşılandığı görülüyor.

... Ve bunlar bunalımın öteki toplumsal alanlarda keskinleştiği sırada oluyor. Ve bu bunalımın içindedir ki proletarya, nisbeten önemsiz kesimlerde bile olsa,

*) 1972'de Andreotti hükümeti düşmüş, böylece bunalımın bir sağ koalisyonla aşılması ümitleri de suya düşmüştü.

«kişiliğini» yeniden buldu. Bu kişilik, onun fabrikadaki bir alet düzeyine indirgenmesine karşılık bir ölçüde denge işlevi görecekti.

İşte bu süreç içindeki, Katolik interklassismini ve II. Dünya Savaşı sonrası dirigist reformculuğu karakterize eden «felsefe»nin nirengi noktalarından biri sorun olarak karşımıza çıktı: Emeğin kapitalist örgütlenişi doğal ve nesnel midir? II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya'nın gelişmiş sanayi bölgelerindeki gibi bir örgütlenmeyi doğal ve nesnel kabul etmek mi lazımdır? Bu sorunsal iki yan düşünceyi de birlikte içeriyordu: Birincisi; İtalyan toplumunda irrasyonel çalışma, israf ve geri-kalmışlığın, kapitalist büyük işletmeler (buna Fiat «modeli» örnek gösteriliyor) dışında kalan kesimlerde başladığı ve ancak rant ve spekülasyon alanında, devlet aygıtında ve politik toplumda işlerlik kazandığı düşüncesi. İkincisi ise; işçilerle kapitalistler arasındaki «normal» karşıtçılığın dışında ve altında, üretim veya üretkenlik (bunları «teknik» bir veri olarak kabul edersek) düzeyinde olsun «nesnel» bir ortak bağ bulunduğu düşüncesi.

II. Dünya Savaşı sonrasında doruğuna ulaşan belirli ortak ideolojilerin getirdiği bu ihbarname özel girişimci ile işçi arasında mevcut eski ilişkinin çatlamasını hızlandırdı. İşçiler arasında işgücü konusunda, bırakın sosyalizme geçiş stratejisi haline gelmesini, sınıfsal görüş haline bile gelemeyen bağımsız bir tasarım gelişti, yani sınıf düşüncesi fabrikalardaki ücret mücadelesi veya çalışma koşulları zemininde kısıtlı kalacak ve üretim ilişkilerinin tümüne yayılmayacaksa, bu, işçi ve halk kitlelerini yeni-kapitalizmin siyasetine dolaylı dolaysız bağlamış olan ipliklerin gevşetilmesi demektir. Bu gelişmelerin sonunda sendikalar hızla büyüdü. 50'li yıllarda işçiler ve halkın siyasal örgütleriyle geçinemeyen

ve kendilerine pek yaşama alanı bulamayan sınıf örgütleri birden gelişti.

Sendikalara koşuşma sürecinin sonuçlarını genel siyasal durum açısından değerlendirirken, İtalya koşullarındaki şu iki özelliği göz önünde tutmalıyız: Sendikalardaki büyüme her şeyden önce daha gerilere, faşizme karşı direnme dönemine kadar uzanan bir birleşme çabasına dönüştü. Özgürlükleri savunma seferberliğine dönüştü. Komünistleri toplum dışına itme çabalarını ezen siyasal demokrasiyi savunma yolunda, tam keskinleşmemiş de olsa bir kararlılık halini aldı. Bunun ötesinde, Marksizm'e ve sınıf mücadelesinin geleneksel deneyimine çok uzakta kalan kitleleri de sendikaların bu yeni deneyimi içine çekmek bir başarıydı; sonunda büyük gürültüler koptu. Ayrıca İtalyan sendikal hareketi özellikle II. Dünya Savaşından sonra yoğun biçimde «ideolojik» duruma gelmişti. Hareketin reformcu kanadına bile artık bir «işletme» sendikası hareketi demek mümkün değildi. Böylelikle zamanla bereketli bir toprak oluştu, fabrikaların yapısındaki siyasal gelişmeleri kavramaya açık, sınırlı ücret pazarlığı görüşmelerinin genel (toplumsal, ekonomik ve siyasal) ortamını daha iyi anlamaya yatkın bir bilinç oluştu. Bu her şeyden önce, ücret sorunlarından başlayıp emeğin ve toplumun örgütlenme niteliğine doğru uzanan bir yola çıkışın hazırlığıydı. Sendika bu canlanma yükseliş süreci içinde, programlar ve perspektifler düşünmek zorunda kaldı. Fabrika ve devleti, ücretler ve reformları kendi çizgisinde birleştirmek ve kendini belli ölçüde potansiyel bir parti durumuna doğru genişletmekte ya da politik görevler yüklenmekte haklı buldu.

Bu değişiklikleri, altüst edici iki süreç daha izledi:

1) Birtakım toplumsal rollerin özellikleri, entelektüellerin karakter ve işlevleri sorgulandı. Bunlar «kon-

sensus aracısı» veya «siyasi ve manevi önder» olma özelliklerini yitirmişlerdi. Hizmet sektöründe yaptıkları işlevin hızla toplumsallaşmasını ve mekanikleşmesini yaşıyorlardı. Ve maddi üretim süreci içine doğrudan doğruya katılmaya başladılar. Böylelikle, ayrıcalıklarını haklı gösteren ya da haklı gösterdiğini sananların imajı tüm acımasızlığıyla gün ışığına vurdu. Bunlar gördükleri işlerdeki onur ve bağımsızlıklarını yitirdiler, sistemin kendi mekanizmaları içinde yer almaları gerektiği açıkça sergilendi. Üstelik bu entelektüel tabakası üretim süreciyle zorunlu bağlar içinde olduğunu, kendi toplumsal ağırlığını görüp tanıdı. Böyle olunca örgütlü güçlerin mekanizmayı parçalayıcı aletlerini, çoğu kez anarşist protestolarda ya da yeni ütopyalarda aramaya yöneldiler (Öğrendi hareketinin aldığı yön bunun tipik bir göstergesiydi).

2) O ana kadar etkinliğini kanıtlamamış toplumsal grupların (öğrenciler, geleneksel entelektüeller*, tekniker, memur, araştırmacı, bilim adamı v.b.) eylemlerini merkezî kurumlara yapılan bir dizi sızmalar izledi. Politikacı «mesleğine», demokrasinin delege seçim ve atama ilkelerine yoğun eleştiriler yöneltildi. Bu hareketler ve deneyimler, eksik ve kusurlu yönlerini bir yana bırakırsak, işçi sınıfının yanında olgunlaştılar ve işçi sınıfını da etkileyen mücadele ve beraberlik biçimleriyle birtakım «projeler» oluşturdular. İşçi kitleleriyle işçi örgütleri arası ilişkiyi, ulusal merkez ile çevre arasındaki ve önder ile önderlik edilenler arası ilişkileri etkilediler.

Peki, bu değişmeler toplumu ne ölçüye kadar sardı? Geniş kitleler değil de, öncüler bu süreçte hangi kap-

*) Ingrao, burada Gramsci'nin ana kavramlarından birini kullanıyor: «Geleneksellik», köy kökenli entelektüeller ve feodal kalıntıları, modern kapitalist üretim biçiminin ürünleri olan «yeni entelektüeller» den ayıran özelliktir. Çev. notu.

samda yer aldılar? Halkın bu hareketlerden etkilenmeyen kesimleri hangileridir? Son iki yılda görülen gelişmeler ve karşılaşılan güçlükler, daha ilk sıralarda yer almış olan toplumsal gruplar içinde de çelişkilerin bulunduğunu, muhafazakâr güçlerin saldırılarını yönelttikleri gedikler olduğunu gösterdi. İşte başlattığımız toplumsal ve siyasal süreçlerin içeriklerini ve yerleşmesini titizlikle eleştiren değerlendirmelere bu faktörler yüzünden ihtiyacımız var. Eleştirerek değerlendirmemiz gereken faktörlerin başında, işçi sınıfının bilincini, örgütlenme ve genel stratejisini ve ittifak sistemini **zenginleştirme**ye yönelik etkin dönüşümü yapacak faktörler geliyor. Şu olguyu artık hiç kimse yadsıyamaz ki halk kalkışmasıyla birlikte aynı zamanda toplumun, fabrika, okul, aile ve düşünce hayatı gibi dokuları ve çekirdek yapıları da saldırıya uğramış, bunu benzersiz birtakım olayların yarattığı altüst-oluşlar izlemiştir. Bu arada sadece, ailedeki (dolayısıyla çocuklarda ana-baba arasındaki somut ilişkilerdeki) sarsılmanın tüm ekonomik alanda başlayıp okullarda patlak veren derin bunalımla nasıl ilişkilendiğini hatırlamak yeter. Olayların sonuçları, siyasal ve parti ilişkileri alanında da kendisini gösterdi: Komünist Partisi ileriye doğru bir atılım yaptı, sadece seçimlerde değil, işçilerle ve yeni kuşaklarla ilişkiler alanında yaptı bu atılımı. Nenni-Saragat* birliği dağıldı ve bu, geleneksel sosyalist harekette sola doğru bir kaymaya yol açtı. Katolik güçler arasında —tüm çelişkileri ve ikircikleriyle birlikte— anti-kapitalist bir atılım oluşuyordu. Bu arada aşırı uçtan küçük gruplar doğdu. Kitapçı dükkanlarını dolduran «yeni mal»lardan, giyim ku-

*) PSDI ve PSI'nin 1969 Temmuzunda birleşmesinden oluşan birlik geniş çaplı reformlara yönelecek bir orta-sol hükümeti sürdürmeyi amaçlıyordu, ama 1969 yazında yine aynı hükümet formülü yüzünden parçalandı.

şam, davranış ve dildeki değişikliklerden hiç söz etmiyorum.

Çatlama bu kadar derinlere sirayet ettikten sonra muhafazakârların ağır bir darbe indirmek için bu fırsatı kaçırmak istememelerine hiç şaşmamalı. Bu darbenin özellikle etkili olduğu iki konuya değinmenin yararı var. Birincisi, halk hareketinin birleşip bütünleşmesi yönünde çıkan nesnel ve öznel güçlükleri sömürdüler. Böylece genişleyen kapitalist sistemin durmadan ürettiği ve sol politikacıların altından bir türlü kalkamadıkları (çalışanlarla işsizler arasında, kuzey ile güney arasındaki) çelişki ve farklılıkları ezilen sınıfların kendi içinde körüklemiş oldular. Amaçları şuydu: Öncü güçleri yalnız bırakmak, onları korporatifleşmiş (meslek dernekleri biçiminde örgütlenmiş) ve ayrıcalıklı güçler olarak göstermek, öncülük rollerini ellerinden almak... Muhafazakâr gruplaşmalar böylece, solun sert ücret mücadeleleri sırasında gelişmiş olan ileri hareketinin belki de nereye kadar varabileceğini göstermeye yaradı, ama sınıfsal özerkliğin ilk tohumlarının, halk kitlelerinin genel siyasal özerkliğini oluşturacak bir olgunluğa gelmesini önledi.

... Bazı sol eğilimlerin kararsızlık ve kendine güvensizliğine Katolik interklassistlerin kimi tabakalarında özellikle tanık olduk. Oysa bu tabakalar son yılların sert mücadeleleri doruğuna ulaşırken, işyerlerinde nasıl ezilip sömürüldüklerinin de bilincine varmışlardı. Ama devletin bu süreç içinde oynadığı rolü kavrayacak duruma gelemediler, çünkü bu, siyasal bilincin daha da güçlenmesini, «teorik» bir deneyimi gerektiriyordu. Genel bilinçlenme sürecini başlatacak bir örgütlenmeye ihtiyaç vardı.

Marksist sol güçsüzlüğünün bedelini burada ödedi. Taktik pozisyonları saptayıp stratejik bir perspektife

yönelen bütünsel bir çaba gösteremedi, siyasal düzlemde bütünleşmeye giden süreçte beliren çelişkileri çözemedi.

Birincisiyle sıkı sıkıya ilişkili olan öbür düzlemde ise muhafazakâr ilişkiler işçi ve halk hareketine karşı yoğun ajitasyona giriştiler, bu hareketi açıkça yıkıcı eylemlere girişmekle suçladılar. Burada aşırı-solun yaptığı hasar ve yanlışlar ağır bastı. Küçük aşırı-uç grupları sınıf düşmanlarının manevralarını kolaylaştırıcı bombalı eylemlere girişirken, işçi hareketinin çaresiz bir protesto, salt yıkıcı ve tüm bağları koparıcı bir akım olarak gösterilmesine fırsat verdiler. «Disiplinsizlik» üzerine sonu gelmeyen nutuklar, stratejik hiçbir amacı olmayan çocuksu «gerilla pratiği», Lenin ve Gramsci'nin yeni bir toplumun inşasına ilişkin tezlerini kavramadaki geri kafalılık yanında salt «protesto»ya dayanan bir hafifmeşreplik. İşte bütün bunlar, örgütlenmiş işçi hareketinin öncü gücünün kökünü kazımak isteyen tutucu ve karşı-devrimcilerin ekmeğine yağ sürdü.

Korporatizm ve isyancılık: O yılların hareketi hep bu şekilde suçlanageldi. Harekete nasıl set çekileceği konusunda burjuvazinin önder gruplarında önüne geçilemeyen bir görüş ayrılığı elbette vardı. Bir yanda faşist ya da karşı-devrimci kanat, öte yanda ılımlı kanat. Ama yukarda sözünü ettiğimiz her iki alanda da bu iki kanadın eylem birliği yaptığı açıkça belliydi. Hıristiyan demokratların karşı-devrimci kanatla geniş çaplı ve kurnazca işbirliği de aynı şekilde açıktı. Mücadele hareketinin özünü, daha o «sıcak sonbahar» sırasında yıkmaya yönelik eylemlere destek çıkan Hıristiyan demokrat önderler, kendi çözüm önerilerini hayata geçirmek için faşist grupları kullandılar.

DC bir yanda, belirli çevrelerde —anarşist isyancılığın ya da korporatif isteklerin sözkonusu olduğu ge-

rekçesiyle— yasaların eksiksiz uygulanmasının istendiği görüşünü yayarken, bir yandan da, yasaların zor kullanılarak kaldırılmasının istendiği havasını yayıyordu. DC kendini böylece bir «hukuk devleti»nin bayraktarı, düzenli toplumsal hayatın güvencesi, özgürlük timsali olarak göstermek istiyordu. Böylelikle eskiden beri bilinen **mistikleştirme manevrasına** girişiyor, yani «yasa»nın olumlanıp uygulanmasını belli bir «yasa»nın savunulması için istiyordu. Böylece ne oluyordu? Muhafazakârlığıyla bilinen bürokratik devlet, devlet olarak örgütlenme ilkesiyle özdeş kılınıyordu. Bu mistikleştirmeyle amaçlanan şey, daha başka güçleri de yumuşatılmış bir blokun içine aynı amaçla sokmaktı. O güçler ki, kapitalist gelişmenin bir yığın çelişkileri arasında eza cefa çekenlerdi. Orta-sol hükümetin politikasıyla, devlet aygıtının yetersizliği ve eğitim sistemindeki bunalımla, giderek şişen kentsel yerleşimlerdeki suçluluğun artışıyla varılan kargaşa ortamından sorumlu tutulanlardı, bu ortamın kefaretini ödeyenlerdi.

İşte Hıristiyan demokratların dillerinden düşürmedikleri «özgürlükçü demokrasi» ideolojisi, «hukuk devleti»nin ifadesi, «düzen» ve «etkin yönetim» safsataları, «sürekli uyuşmazlığa» karşı çözüm gibi laflar, toplumun çeşitli katlarını saran bunalıma çözüm arayan tabakaların bilincine, genel ve soyut nitelikleri ve geleneksel anlamları çerçevesinde aşılandı.

Peki, bu ideolojik örtünün ardındaki somut tavır, DC'nin «hukuk düzeni»ni yeniden kurmak ve ülkedeki kötü durumla mücadele etmek için takındığını söylediği tutum neydi? Aslında DC'nin tutumu adli mekanizmanın (ister «düzeni» kuracak yeni yasalar yoluyla, ister eski normatif yasaların idare, polis vb. bir dizi organlar aracılığıyla) yeniden işletilmesinden yana değil. Tam tersine, adli mekanizmadan, yeni demokratik biçimleri

ve halkın katılımını olanaksız kılması isteniyor. «Özel girişim»e, büyük tekellere yeniden geniş serbestlik tanınması gerekiyor. Devlet aygıtının etkinliği, bu eltkinliği engelleyenler sanki PSI ve öteki işçi partileri imiş gibi, bu plan çerçevesinde arttırılmak isteniyor. Özetlersek kurumlarda ilkeler düzeyinde bir dönüşümden çok, bir geriye-dönüşüm, bir **restorasyon** öngörülüyor. Görünüşe bakılırsa, DC, devleti örgütlemeye yönelik reformcu **dirigist** planları buzdolabına kaldırmakla 60'lı yılların başlarına dönüyor. (1945-53 yıllarında DC önderi ve başbakan olan) De Gasperi'nin zamanındaki modelleri yeniden denemek istiyor, çünkü DC tıpatıp **De Gaulle**'cü yolları daha denemedi.

İşte DC'nin bu planıyla kendi kafasındaki öteki öğeler arası bağlam kolayca görülebiliyor. Bu bağlamda devlet aygıtını yöneten, gelir dağılımını ve (bizim genellikle «bahşiş» dediğimiz) korporatif tazminatları «ayarlayan» ana partinin kendisini rahatça teşhis ediyoruz. Hıristiyan demokrat önderlerin, güvencesi olduklarını ileri sürdükleri «özgürlük»ün yüzü gözü şimdi belli oluyor. Daima altını çizerek söyledik, dedik ki, Hıristiyan demokratlar bu gidişle yurttaşların «vekâleti»ne her zamankinden daha çok talip oldular. Bu vekâlet yani milletin vekilliği, egemen gücünden hiçbir zaman sorgu sual olunamayan «özel girişim yetkisi»dir ve bu özellikle Hıristiyan Demokrat Parti'ye verilmesi gereken bir yetkidir. Kısaca bu partiye, bir siyasal ittifaktan ötekine istediği gibi geçme şansını tanıyan açık bir çek verilmelidir. Hıristiyan demokrat liderler, Hıristiyan demokrat kitleye, devletle organik olarak bütünleşmiş bir parti oldukları ve korporatif (meslek gruplarına özgü) çıkarlar açısından terazi iğnesinin ellerinde olduğu izlenimini vermek için, ellerinden geleni ardına koymadılar. Gizliden gizliye oynanan oyunda gûya kendilerini denge unsuru imiş

gibi gösterirken, aslında meydanı kişisel çıkarların dalaşmasına, dalaşırken dengelenmesine açık tuttular.

Korporatif çıkarlar arasında oynanan aracılık rolü devlet örgütündeki değişmelere giderek esas oldu. Bir yandan devlet gücünün çelişkili genişlemesi, bir yandan da devletin gücünün başkalarına «teslim»i sözkonusudur. Büyük sanayi holdinglerinin belirleyici gücü artmış ve geniş anlamda düşünürsek, devlet aygıtının müdahale alanları da aynı zamanda genişlemiştir. Bu açıdan bakarsak «devlet gücünün teslimi» pek yerine oturmuyor, çünkü devlet büyük sanayi holdingleri karşısında eskiden varolan gücünü «yitirmedi», tam tersine devlet açısından özel nitelikte bir müdahale olanağı oluştu. Üretim sürecinin, devletin üretim mekanizmalarına doğrudan müdahale kanallarının genişlemesi yoluyla toplumsallaşması güç kazanırken, siyasal güç de aynı şekilde «meslek birliklerinin malı» olarak korporatifleşti. Bu siyasal gücün etkisi sadece meslek çıkarlarını dengelemekle kısıtlı bulunuyor. Devletin müdahalesine sık sık yol açan önemli kararlar, tekelci büyük (bugün artık uluslararası düzeydeki) holdingler tarafından o şekilde alınıyor ki devletin siyasal aygıtlarının bu müdahalede (devletin ortak olduğu işletmelerde bile) artık ne etkisi oluyor ne de bağlayıcı buyurma gücü.

Büyük holdinglerin kararları sonucu toplumsal ve siyasal doku içindeki tepede oluşturulmuş bulunan, ama tabandaki yargıları ezip geçen siyasal aygıtların işlev ve görevleri çok yönlüleşiyor, karmaşıklaşıyor. İşte seçtiğimiz meclislerin etkinliği de çok daha alt düzeyde böyle sınırlı kalıyor. Parlamento bunalıma yuvarlanıyor, ama bu duruma «dur» diyemiyor.

Devlet aygıtının, bugün baskın gelen kapitalist grupların buyrultularını örgütlü biçimde yansıtan bir görüntüden öteye geçemediği görüşü işte bu yüzden şematik

ve sekterdir: Sağlamca örgütlenmiş bir halk hareketinin devlete yaptığı baskıdan dolayı ve devletin içinde halkın kendi kontrolu altına aldığı yeni yapıların etkisinden dolayı değil, bambaşka nedenden dolayı: Tekelci büyük holdinglerin gücündeki artışla birlikte onların dağılıp çözülmesi, kamu işlerini kendi senaryolarına göre yürütmedeki yeteneksiklikleri de artıyor. Öyle ki bu özel-girişimcilik devleti bu çıkarlar arası çatışmayı boyuna dengelemek zorunda bırakıyor. Burada ortaya çıkan durum yeni bir feodalizmdir. Siyasal ve toplumsal kurumların, yitirdikleri düzeni boşuna aramaya çalışan kurumların düştüğü bunalımı şiddetlendiren bir feodalizm.

... Ne var ki bunalımın nedeni 50'li yılların kalkınma düzenindeki nesnel çelişkilerde ve bu çelişkilere eklenen öznel süreçlerde yatıyor. Uluslararası tablo değişti: Geçmişin kimi itici güçleri etkinliğini yitirdi, uluslararası işbölümüne de el uzatılmamış değil... Yine uluslararası düzlemde bazı tartışmalar başladı. Başlayan kavga sadece ekonomik konjöktür sorunlarıyla değil, formasyon sorunları ve kaynakların nasıl kullanılacağıyla ilgili. Ülke içinde ise, toplumsal yapıda belirli değişiklikler olunca ve kurumların güçlerinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle, işgücü piyasasının örgütlenmesi değişti. Belirli asalak pozisyonlarla ekonomik ve siyasal düzeyde yapılan uzlaşma, interklassist blokun bileşimi ve geniş ölçüde dağıtılan «bahşişler» bugün meşruluk açısından ortaya yığınlarla sorun getiriyor.

Devletin ve özel sektörün, bu arada **Carli, Cefis, Petrilli, Agnelli, Pirelli** bankaları gibi sermaye çevreleri 7 Mayıs'tan sonra daha hükümet bunalımı doruk noktasında iken bazı tasarımlarla ortaya çıktılar. Hükümet adayları ardı arkası kesilmeyen Bizans oyunlarıyla oyalanırken, özel sektörcüler ve devlet endüstrisinin kodamanları, çeşitli noktalarda rakamlarını açıkça ortaya koy-

dular. Getirilen önerileri karşılaştırırsak —bana öyle geliyor ki— bunlardan hiçbir genel çizgi çıkmıyor ortaya. Toplumun taleplerine cevap verebilecek hiçbir «bütünlük» yok. Ama şurası yeterince belli ki, bu beyler devletin sadece «bırakınız yapsınlar» demesiyle yetinmiyor, isyancıları hizaya getirecek etkin bir adalet mekanizması kurma güvencesini de istiyorlar.

Belli ki siyasal kurumlar sistemi sorununu yeniden masaya getiriyorlar, devlet mekanizmasında, «modernleşme»nin gereklerine uygun olarak değişiklikler yapmayı hedefliyorlar. Bu modernleşme —görüldüğü gibi— üretim sisteminin pek çok yönleriyle ilgilidir. Ekonominin bu büyük feodal beylerinin talepleri arasındaki tutarsızlık ve çelişkiler yüzünden ve onların ülkeyi kendi başlarına yönetmekteki belirgin beceriksizliklerinden ötürüdür ki, gerek toplumsal yapıda gerekse siyasal gücün örgütlenmesinde köklü değişiklikler isteyip duruyorlar.

Böylece İtalya'daki sanayinin yapısını sorguluyorlar, yani sendikalı çalışmanın mahkûm edilmesinde ve fabrika şûralarının kaldırılmasında diretiyorlar. Parlamentonun ve seçim bölgelerinin etkinlik ve nitelikleriyle uğraşıyorlar. O nedenledir ki yürütme organlarının başka türlü örgütlenmesini istiyorlar (Bunun için Cefis grubunun planlama komitelerinin raporlarını nasıl aşağılayarak geri çevirdiğini hatırlamak yeter).

Şimdi soralım: Hıristiyan demokrat önderlerin —eğer bunalımı isabetli olarak analiz ettikse— kendilerinin, sadece normal yönetim sorunlarıyla, varolan durumu sürdürücü sorunlarla değil, asıl kendi partilerinin yapısına ilişkin sorunlarla başlarının derde girdiğini söylersek, çok mu cüretli bir değerlendirme yapmış sayılırız? Biz hiç de öyle sanmıyoruz. Bu sorun, Hıristiyan Demokrat Parti'nin ilerdeki kaderi açısından bize çok an-

lamlı görünüyor. Hattâ sosyalist hareketin (PSI ve PSIUP*) içindeki üyelerine yansıyan kapsamı açısından da önem taşıyor.

Sendikalarda birleşme, tabana dayalı yeni demokratik organları genişletme, faşist sağı yalnız bırakarak dağıtma mücadelesinde yapılan girişimleri değerlendirirken yukarki sorunu çözmek ve cevaplandırmak zorundayız. Çıkarları denkleştirme işleviyle devletin halk kitleleri yararına yapacağı siyasal müdahalelerin kapsamı arasında devletin düştüğü çelişkileri çözmek bu bağlamda çok önem kazanıyor. Sözkonusu alanların hepsine müdahale etmek gerek, çünkü muhafazakâr güçlerin de kendilerine istedikleri yapı değişikliğini sağlayacak siyasal çerçeveyi garantileme yoluna gitmeye elleri mahkûmdur. İşte bizim seçimlerde gücümüzü arttırmamızın önemi de buradadır. Bir şartla ki, «bu güçle halktaki başka siyasal akımlara hitap edelim, yaptıklarımız yeter» düşüncesine kapılmaktan çok, günümüzdeki çalkantılara ve olaylara müdahele tutkusuyla hareket edelim, güç dengesi yeniden iyice şekillensin diye beklemeyelim.

*) Sosyalistlerin orta-sol hükümete katılması yüzünden PSI'den ayrılan hizip.

ENRICO BERLINGUER

Büyük Halk Güçlerinin Anlaşması İçin*

Demokratik dönem hükümetinin gerekirliği ve Tarihsel Uzlaşma'ya ilişkin tartışmaların yararı

Milano'da Mart 1972 tarihindeki son parti kurultayında ülkenin yeni bir yönetime kavuşturulmasına yönelik önerimiz açıkca tanımlandı: Bu yönetim, halkın bütün güçlerinin, özellikle İtalya'nın tarihinde ve siyasal gerçeğinde yeralan bileşenlere, yani komünistlere, sosyalistlere ve Katolikler'e dayalı güçlerinin işbirliği ve anlaşması temeline oturacak böyle demokratik bir dönüm noktasının hükümeti olmalıydı. Aynı kurultay önerimizin gerçek anlamına kesinlik getirdi ve yanlış anlamaya yer vermeyecek biçimde, komünistlerin orta-sol çoğunluğun yönetimine katılmasının hiçbir şekilde sözkonusu olmadığını, tam tersine bir çözüm arandığını ortaya koydu. Bu çözüm ulusal politikanın yönlendirilişinde, hükümetin yöntemlerinde ve iktidar'ın karakteristiklerinde köklü bir değişmenin başlatılması anlamına geliyordu. ... Tarihsel uzlaşma konusundaki tartışmalar sonunda, İtalya'nın sosyalizme yöneldiği yolun genel stratejisini derinleştirmek ve ulusal veya yerel düzeyde olsun çeşitli alanlarda yeni girişimler geliştirmek açısından partimiz için yararlı oldu.

*) 14. parti kurultayına merkez denetim komitesinin 10.12.1974 oturumunda sunulan hazırlık raporundan.

Şili'nin yaşadığı trajik deney, bizim siyasal tutumumuza daima ışık tutmuş olan köklü düşüncelerimizi doğruladı ve onların altını şimdi yeniden çizmemiz lazım: Ülkenin ve halkın iki karşıt ve düşman kampa bölünmemesi için elden gelen her şey yapılmalıdır; doğal olarak bunlar, şu veya bu siyasal evrede varolan somut koşulların farklılığına uyacak biçim ve taktiklerle yapılmalıdır. Siyasal mücadelenin sertleştiği anlarda bile, birbirimize en geniş çapta yakınlaşma ve ittifaklaşma arayışı içinde birlik siyasetini, mücadeleyi bırakmaksızın sürdürmek zorundayız. Bu eylem gerek toplumsal güçler arası ilişkilerde özellikle işçi sınıfıyla orta tabaka arasındaki kopmaları önlemek, gerekse siyasal demokratik güçler arasındaki dayanışmayı korumak açısından, en azından cumhuriyet ve anayasanın köklü ilkelerini savunma yolunda sürdürülmelidir.

Politikamızdaki bu ana düşünce —İtalya'daki durumun özellikleri nedeniyle— bizi birtakım öneriler getirmeye ve bizi ülke yönetiminin, İtalyan toplumundaki demokrat bileşenlerin ve halk güçlerinin büyük kesimi arasında sağlanacak anlaşmayı esas alması uğrunda çaba göstermeye zorluyor.

Şu demokratik dönüm noktasında elverdiğince kısa bir süre içinde hükümete gelmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Şimdiye kadar böyle bir çözüme gelinmemiş olmasının kabahatini, yüreklilik ve sorumluluk bilincinden yana yoksul oluşumuzda değil, öteki demokratik güçlerin —ya korkudan ya da yeteri kadar uzak görüşlü olmamalarından ya da sekter parti hesaplarından dolayı— eski kalıpların ve eski formüllerin dar çerçevesinde kalmayı yeğ tutmalarında aramalıyız.

Daha önce söyledik, yine de söylüyoruz: Bizim parti olarak acelemiz yok. Sorunun ivediliği, son yılların olaylarının sergilediği gibi, demokratik dönüm noktasına

ulaşırken göstereceğimiz her duraksamanın ülkede giderek daha onulmaz yaralar açmasından ve demokratik sistemin karşılaştığı tehlikelerin hızla büyümesinden kaynaklanıyor.

PCI'nin hükümet sorumluluğuna doğrudan katılması, siyasal yönetim metodları ve yönlendirme açısından, devlet kadrolarında, ülkenin genel ikliminde ve çalışanların kamu otoritesi karşısındaki tutumunda nitel bir dönüşüme yol açar. Böylelikle çalışan kitlelerin ve halkın güveni yeniden kazanılacaktır ki bu çalışanların ve tüm yurttaşların, şimdiki zor dönemi aşmak için yapacakları zorunlu katkıları sağlamak açısından çok önemlidir.

Tarihsel uzlaşmayı komünistlerle kurulacak yeni bir hükümet veya yeni bir çoğunluk önerisi olarak kabul etmemek gerek. Gerçi bu işin önemli bir yönüdür, ama tarihsel uzlaşma politikası, bir yandan yeni bir hükümet formülünden ötede bir şey olduğu gibi, öte yandan da daha bugünden siyasal ilişkiler ve eylem yöntemine ilişkin bir zemin oluşturmaya yöneliktir. Bu öneriler hep ivedi sorunların çözümünü kolaylaştırmaya yardımcı faktörler olup partileri ve ülkenin neresinden olursa olsun tüm temsilci kurullarındaki demokratik güçleri, karşılıklı anlayış ve anlaşma zemini aramaya çağırmaktadır. Bu açıdan bakınca, birçok toplantılarda ve yerel yönetim kurullarında daha şimdiden ilerlemeler kaydedildiğini görürsünüz, ama bu ileri adımları daha yaygınlaştırmak mümkün. Öte yanda PCI karşısındaki çekimserliği kökünden silmek de özlü bir sorundur ve demokratik partiler arasındaki ilişkiler elverdiğince verimli kılınması açısından çözüme kavuşturulması gerekir. Bu temkin ve çekimserliği yenmek ne partiler arasında bir bahar havası estirmek anlamına gelir ne de partilerin kendi pozisyonlarını birbirine harman etmek.

Ama şu anlama gelir: Siyasal tartışma ve hareketler demokratik kurallara saygı duyularak yürüsün ve demokratik kurumlar eksiksiz ve kusursuz çalışsın.

Katolik Dünyasıyla İlişkiler ve Democrazia Cristiana'nın Bunalımı

Demokratik sistemin kaderi ve ülkeyi yeni bir politik yönetime kavuşturma olanağı, büyük ölçüde sol güçler, özellikle komünistlerle sosyalistler arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve Democrazia Cristiana'nın izlediği siyasal doğrultuya da bağlıdır.

Biz o kanıdaydık ve yine de o kanıdayız ki Katolik dünyası karşısında güdülecek doğru bir politika önemli bir faktördür. Bu politika elbette sadece Democrazia Cristiana karşısında güdülecek politikayla sınırlı olamaz. Katoliklik hareketi bir dünya gerçeğidir ve bir işçi hareketi politikası bu düzeyde de zorunludur. Bu amaçlar açısından PCI'nin özel bir fonksiyon yüklendiğini, Gramsci ve Togliatti iyi kavramışlardı, çünkü PCI'nin faaliyet gösterdiği ülkede, Katolik kilisesinin önde gelenlerinin yaşadığı bir ülkede, burada Bergamo'da yaptığı ünlü konuşmasında (1963) Togliatti «söz konusu olan şey iki ideoloji arasında bir uzlaşmaya varmak değildir» diyordu. «Zorunlu olan şey komünist ve Katolik dünyasını reel güçlerin —devletlerin, hükümetlerin, örgütlerin, bireysel bilincin ve çeşitli hareketlerin— karmaşık bir bütünü olarak ele alıp öylece incelemektir. Çağımızdaki altüst-oluşlar ve geleceğin şimdiden görünümü karşısında artık hedeflere ulaşmak için karşılıklı olarak hoşgörü yaratmak, değerlere karşılıklı olarak saygı duymak, hattâ karşılıklı anlaşmak mümkün müdür, mümkünse ne ölçüye kadar? İşte sözkonusu inceleme bunun için gereklidir. Hedefler ortaktır, çünkü bu hedefler bütün insanlık için gerekli ve kaçınılmazdır.»

İtalya açısından baktığımızda İtalya Cumhuriyeti ile papalık görevi arasındaki ilişkileri ikili mutabakatlarla kesinliğe kavuşturmanın ne kadar önemli olduğunu daima sezinledik. Bu tutumu onaylıyor ve hükümeti, varılan mutabakatı yeniden ele almaya yönelik görüşmeleri başlatmaya bir kez daha çağırıyoruz.

Aynı zamanda İtalyan Katolikler'inin toplumsal ve siyasal hareketlerini de gözönüne alıyor ve büyük Katolik kitlelerle aramızda bir uyum, yaklaşım ve anlayış havasının yaratılması için durmadan çaba gösteriyoruz. Bu çabaların, çalışan sınıfların başarıları açısından olumlu etkileri, demokrasi davasına olumlu katkıları oldu, ülkemiz halkının bağrında onulmaz yaraların açılmasını önledi. Şuna işaret etmek gerekir ki, Katolik dünyanın önemli güçleri ve örgütleri son yıllarda hiç durmadan sola kaydılar. Hattâ anti-kapitalist ve anti-emperyalist anlam taşıyan söylem ve eylemlere giriştiler. Bu sola kayış, ifadesini, halkın Democrazia Cristiana içindeki güçlerinin yarattığı dipdiri baskıda buluyor.

Seçmenlerinin bir bölümü Hıristiyan demokrat hareketten elini eteğini çekti. Katolik dünyasındaki tüm güçlerin ifade biçimlerinden onların bizimle ilgilendikleri ve bize yöneldikleri açıkça belli oluyor. Şurası da kesinlikle belli ki, çalışmalarımızı sürdürmek zorundayız. Partimizin ve sol partilerin katolik seçmenler yönünden yeni ve daha yaygın bir katılıma ulaşması ancak böyle mümkündür.

Tüm Katolik âlemine karşı bu siyasal ve entelektüel eylemi sürdürürken DC (Democrazia Cristiana) ile olumlu ilişkiler arayışı içinde olma sorununu elbette bir yana iteklemiyoruz. Kimileri, İtalya'nın siyasal gelişimine ilişkin görüşlerimizin hiç kuşkusuz önemli bir öğesini oluşturan bu tumumuzu kınıyor. Bu suçlamaların, anti-komünizmin gemi azıya aldığı dönemdeki DC tem-

silcilerinden gelmesi ya da daha birkaç yıl önce, orta-sol siyaseti öven sosyalist partinin önemli kişilerinden gelmesi çok ilginçtir. O orta-sol siyaseti ki, DC ile PSI* arasında tarihsel bir mutabakat olarak yorumlamak gerekir. Komünist partisine bu suçlamalar yapılıyor. DC'nin siyasetiyle mücadele etmekten ve DC'nin küstahlık ve kibirine karşı direnmekten geri kalmayan biricik partiye yapılıyor. DC'nin tutum ve eğilimlerinde meydana gelebilecek köklü değişmelere karşı mücadele etme zorunluluğunun daima bilincinde olduk. Bizim kavgasını daima sorguluyarak verdiğimiz ve hâlâ vermekte olduğumuz şey, DC'nin değişmez gibi görünen «yapı»sından gelen çizginin bilimsel temelini ve ciddilik ölçüsünü açığa vurmaktır. DC (Hıristiyan Demokrat Parti) yapısında derin çelişkiler bulunan bir partidir. Büyük holdinglerle, çıkarcı ve asalak guruplarla sarmaz dolaş bir partidir. Ama öyle bir partidir ki, halkın taleplerini kendi köklerini ve belli geleneklerini saklı tutarak yerine getirmek zorundadır. Çünkü köylüler, kadınlar, işçiler gibi orta tabakanın geniş kitlelerini saflarında tutmaktadır.

DC içinde ya da onun çevresinde yer alan anti-faşist, demokratik ve ulusun birliğine yönelik halk katmanlarının ağırlığına yolu açmak, tutucu dar kafalı ve halkı uyuşturucu grupların ağırlığını azaltmak için ve işte bu çelişkiler nedeniyledir ki, manivelaya asılmak zorundadır bizim partimiz. İtalyan gerçeğinin en önemli olgularından biri olan bu koşullara yeni bir biçim verme eyleminden vazgeçerek, kimi gençlik gruplarının eleştiri ve karar yeteneklerini bulandırmaktan öteye bir sonuç

*) Partito Socialista Italiano, o dönemde komünistlerle bağlarını koparıp Tanassi'nin PSDI (Partito Socialista Democratico Italiano) partisi ile birleşme yolundaydı.

vermeyen sloganlarla kendimizi avutma ve uyutmaya kalkışmak çocuksuluğun dik âlâsıdır. 1962'de orta-sol hükümetin kurulduğu sırada Togliatti o zaman sosyalist partide yer alan Katolik çalışanlar kitlesiyle verimli bir diyalog oluşturmanın zorunluğundan yola çıkarak giriştiği polemikte şöyle diyordu: «Ayaklarımızın yere basması için» ve bu hedefi gerçekleştirmek için «DC ile o günkü yapısı ne olursa olsun, birlikte çalışmak zorundayız.» Ama şöyle bir tutuma karşı çıkmaktan geri kalmıyordu. Yani Togliatti, «Genelde siyasal bir yenileşmeye gitmek istiyorsak, bugünkü Hıristiyan demokrat yönetimin politik eğilimlerinde köklü bir değişikliği bir revizyonu amaçlamak zorundayız» demiyordu.

İşte önemli olan nokta da budur. Ve bugün bu nokta DC içinde yansıyan ağır toplumsal bunalımı, bu bunalımın bu partinin savaşın bitiminden bu yana geçirdiği kuşkusuz en derin bunalım olduğunu düşünürsek çok daha büyük boyutlar kazanıyor. Partinin bugün içine yuvarlandığı tartışma zeminini ele alalım. Ortaya çıkan sorunlar partinin siyasal eğiliminin, onun ülkeyle olan ilişkilerinin, yani İtalya'daki fonksiyonunun temellerini ilgilendiriyor. Ola ki, sağda bir bütünleşme eğilimi ya da anayasal düzenin anti-demokratik biçimde değiştirilmesi eğilimi ağır basabilir. Ama başka olanaklar da var. Bunlar arasında, tüm işçi hareketiyle olumlu bir diyaloga açık demokratik eğilimlerin öne çıkma olanağı da var. Son yılların olayları, bu yönde bir çözüme gitme düşüncesini güçlendirmiş bulunuyor. Geçen temmuzda Lombardiyalı Hıristiyan demokratların son ulusal danışma toplantısında verilen beyanlar bu yolda ilginç belirtiler taşıyor.

Söz konusu eğilimlerden birinin ya da ötekisinin ağırlık kazanması doğal olarak sadece Hıristiyan De-

mokrat Parti içi diyalektikten değil, aynı zamanda ülkenin yaşadığı gelişmelerden ve kamuoyunun bir veya öteki yönde hareketlenmesinden kaynaklanıyor.

Bizim görevlerimiz de buradan başlıyor. Hareketimizin başlıca eylem alanı, kitlenin hareket alanıdır. Bunu bildiğimize göre, DC ve Katolik âlemi karşısında yürüttüğümüz siyaseti daha bir inanç ve kararlılıkla sürdürmeliyiz. Kısıtlamalara ve çelişkilere rağmen, olumlu gelişme ve süreçleri engellemek isteyenlerin pençesine düşme riskini göze almalıyız, başka politikaların aldatmaca ve çağrılarını bu yüzden geri çevirmek zorundayız.

PCI ile PSI arasında açık diyalogun zorunluğu: İşçi hareketini daha nitelikli bir birliğe götürecek süreci sürdürmek.

Şuna güveniyoruz ki, sol güçlerin —daha doğrusu Marksist düşünceli solcu işçilerin— rol ve birliği denen kritik sorun halk güçlerinin geniş tabanlı ve yepyeni bir demokratik çoğunluğunu yaratmak gibi uzun soluklu bir sorunu yadsımakla yola çıkamaz. Tam tersine bu uzun soluğun gördüğü işlev çerçevesinde ele alınmalıdır.

Deneyimler şunu gösteriyor ki, el verdiğince geniş bir halk tabanına dayanan bir birleşme siyaseti işçi sınıfının ve onun partilerinin daha kararlı bir birliğini engellemez. Tam tersine geliştirir. Öte yanda ciddiye alınabilecek sol pozisyonlarla yakın ilişkileri, hattâ Marksizmle hiç ilişkisi olmayan gruplar, büyük sol partilere ve işçi hareketi örgütlerine, bunları az çok birer alet yerine koyarak kışkırtıcı çağrılarda bulunuyorlar. Bunu, DC ile kesin ve sonuç alıcı boy ölçüşme yolu bırakılsın, hiç ayrım gözetmeksizin sekter bir tutuma girilsin ve doğrudan çatışmaya başlansın diye yapıyorlar.

Bizim kanımıza göre, örgütlü işçi hareketinin tüm kesimlerinin bütün bu tür çağrıları şimdiye kadar olduğundan çok daha açık biçimde geri itmesi gerek. İtalyan solunun iki büyük partisinin birbirlerinden kopmamacasına etkin ortak eylemini, PCI ile PSI arasında bütünsel ilişkileri yaratmak, bütün yenileşme süreçlerini ileri götürmek açısından başlıca koşuldur. Bu süreçlere Katolik âlemde ve DC içinde gerekli olduğu kadar mümkün olan süreçler de dahildir. Toplumun sosyalist anlamda yeniden biçimlenmesine giden yolu açma uğrunda sosyalist ve komünistlerin ortak eylem sorunu neyse bu da öylesine önemli bir sorundur. Soldaki seçmen oylarının % 51'e ulaşmasını belirleyici bir faktör olarak görenlerin tutumunu hayalcilik olarak nitelerken bu sorunu göz ardı etmedik, aşağılamadık da. DC ile sol partiler arasındaki kuvvet dengesinde sol partiler lehine bir kaymanın —üstelik böyle bir kaymayı gösteren somut belirtiler var ortada— DC'nin eğilim ve pozisyonundaki gerekli değişmeyi belirleyecek en önemli koşullardan biri olduğunu vurgulamak isteriz.

Bu koşullar altında, gerek bizim gerekse PSI için iki parti arası ilişkilerin durumunu dürüst ve açıkça tartışma masasına getirme zamanının geldiğini söylüyoruz. Bunu, İtalyan işçi sınıfının siyasal ve düşünsel birliğini yükseltmek ve sürdürmek için istiyoruz. Bu arada işçi sınıfı partilerinin farklılığını ve tam özerkliğini de vurguluyoruz.

PSI, İtalyan toplumunda kendini çeşitli katmanlara ve gerçeklere bağlayan binlerce bağ sayesinde kökleşmiş bulunuyor. Bu parti aynı zamanda işçi hareketinin önemli bir parçasıdır, bu hareketin tarihsel zenginliğini oluşturan özgül damarları temsil ediyor. Yeni ve bizim partimiz açısından çok önemli bir olay baş göster-

diğinde, yani PSIUP*'nın çoğunluğu özgürce düşünüp bize katılmaya karar verdiğinde de aynı kanıyı bir kez daha belirttik. PCI'nın sosyalist gelenekle bağlarını güçlendirmesi yanında bu olgu bizi, işçi hareketinin PSI tarafından temsil edilen özerk sosyalist kanadının işlevini zayıflatacağı düşüncesine itmedi.

Bu iki partinin, orta-sol hükümetin ilk döneminde ve PSI ile PSDI'nın birleşmesi sırasında birbirlerine yönelttikleri acı polemik çok gerilerde kaldı. Nedir ki bu polemiğin zorladığı kararlar işçi hareketinin ağırlığını yumuşatarak bu harekete büyük zararı dokundu, hareketin perspektifini bir ölçüye kadar gölgeledi. Buna rağmen hareketin önceki yıllarda kurulmuş dokusal bütününde hiçbir çatlak meydana gelmedi. Ne ilkeler açısından ne de orta-sol hükümet deneyimi sırasında iki partinin, halkın bu ikisi de sosyalist zihniyetli partisinin hükümete karşı farklı birer tutum içinde olabileceklerini asla yadırgamadık. Polemiğin konusu Katolik kitleleriyle ve DC ile iletişim yollarını aramaktan neyin kastedildiği idi ve bu arayışın, demokrat ve işçi hareketlerinin bütünsel dokusunu parçalama tehlikesi de ele alınıyordu. Olaylar, birliği bozucu ve zıtlaşmacı bir siyasetin, işçi hareketi ve özellikle PSI açısından ne denli zararlı olduğunu kanıtlamıştır. Sosyalistlerin büyük çoğunluğu bundan hiç kuşku duymuyor.

Sosyal demokratlarla birleşmenin başarısızlığa uğrayıp taraflar birbirinden koptuktan sonra, PSI işçi ve halk hareketi içindeki yerini kendi özgün fizyonomisi ve özerkliği çerçevesinde yeniden buldu. Bizlerle anlayış ve işbirliği ilişkilerini yeniden kurdular ve gerek çalışanların mücadelesinde, sendika hareketinde ve başka

*) Partito Socialista Italiano di Unita Proletaria.

kitle örgütlerinde olsun, gerekse yerel kurullarda ve bölgelerde olsun, birbirlerine sıkı sıkıya bağlandılar. Ayrıca parlamentodaki ve ülkemiz düzeyindeki önemli siyasal sorunlar açısından parti pozisyonlarının birbirine yaklaştığı görüldü. PSI'nin DC ile ve öteki partilerle birlikte koalisyon hükümetlerine katılma sorunu hakkında, bu katılma koşulları ile ilgili olarak ve çeşitli somut durumlara, hükümetin eğilim ve eylemlerine göre değerlendirmeler yaptık. Bu arada muhalefet olarak tutumumuzda, koyduğumuz ağırlıkta, orta-sol siyasetin yetersizliği konusundaki temel değerlendirmelerimizde hiçbir değişiklik yapmadık. İster genel yönlendirme konusundaki kararlar ister tek tek siyasal pozisyonlar konusunda olsun son yıllar hep polemik ve tartışmalarla dolu geçti. Ayrıca PSI'ye hep eleştirel gözlerle baktık, çünkü bu parti, kendisini DC'nin ağır bastığı ve bizim şiddetle karşı çıktığımız «sottogoverno»* biçiminde bir genel sistemi benimseyici bir tutuma itmiş ve itmekte olan yöntemlerden vazgeçmeyi bir türlü göze alamadı.

Buna rağmen en önemli olgu, iki parti arası iklim ve ilişkilerin beş yıl içinde olumlu yönde değişmiş olmasıdır.

Peki, yeterli midir bu? Hem sosyalist arkadaşlara hem de kendimize sormak istediğimiz soru budur. Geçmişe ve orta-sol deneyimine ilişkin değerlendirmelerimiz ne olursa olsun — ayrıca bu deneyimin bazı siyasal yönlerini biz de olumlu karşılıyoruz — koca bir siyasal dönemin sona erdiğini kabullenmemek şimdi artık çok zor. O bakımdan bulunduğumuz koşullardan ileriye doğru bakıp yeni bir perspektifin nasıl oluşacağı sorununu birlikte tartışmaya başlamak gerek.

*) Yan veya yedek hükümet, (çev.)

Biz sanıyoruz ki bu tartışma PSI içinde çoktandır başladı. O nedenle — gerek partilerimiz arası ilişkiler, gerekse çıkarlar ve geniş çapta ortak olan hedeflerimiz açısından — bu konuları birbirimize karşı fazla diplomasi yapmadan birlikte tartışmak doğaldır ve doğrudur. Üstelik bunu bugün yapmazsak, sol güçler arasında, hattâ işçi hareketi içinde çelişik eğilimlerin doğma tehlikesi baş gösterecektir ki daha şimdiden bunun bazı belirtileri de sözkonusudur.

Sol cephede tartışmaların eksilmediği ve bu tartışmaların zaman zaman meselelerin özüne dokunduğu bir gerçektir, ama bu tartışmalarda ilke sorunları daima ağır basmıştır, örneğin iktidar kavramı sorunu, sosyalist ülkelerle ilişkiler sorunu, işçi sınıfı partileri sisteminin kendi iç sorunları. Bu yönde bir uzlaşmanın gerekirliğine inanmazlık etmiyoruz, ama bu karşılaştırmaların çoğu kez rastgele ve siyasal araçlar düzeyinde yürütülmesinden, önemsiz formüllere tıkanıp kalmasından üzüntü duyuyoruz. Hattâ bazan bizim tuttuğumuz gerçek pozisyonların bile çarpıtıldığı oluyor. Tartışmaların bu konulara ilişkin yönleri soyut kalıyor, işler saptırma ve çarpıtma düzeyine vardırılıyor ki bunların, ülkeye yeni politik yönetimi kazandıracak mücadelelerin stratejisini, siyasal bir stratejiyi oluşturmakla hiç ilgisi yoktur. İşte İtalyan işçi hareketinin karşılaştığı sorunların çekirdeği budur. Bu çekirdek sorunun bizimle sosyalist arkadaşlar arasında birlikte tartışılabileceğini ve tartışılması gerektiğini düşünüyoruz, teorik ve siyasal yönden açık ve verimli bir uzlaşma ancak böyle gelişebilir, diyoruz.

Bizim şöyle düşündüğümüzü herkes bilir. Biz diyoruz ki, halk ve işçilerin güçleriyle demokratik başka bir alternatif gücün birlik ve bütünlüğü sorunu İtalya'da

başka ülkelerde olduğundan tamamıyle farklı bir biçim taşıyor. Sol'un, gücünü daha da yaygınlaştırması ve siyasal uzlaşma alanında, ülkenin yönetimine yeni çözümler ararken ağırlığını eksiksiz koyması ve bunu demokrasi ve sosyalizm mücadelesi çerçevesinde yapması zorunluluğu gerçek ve ivedi bir zorunluluktur ve sözkonusu güçlerin bütün içindeki kendi özgül ifade ve esnekliklerine halel getirmeyecektir.

Liberal-Demokratik Öğelerin Rolü

Uğrunda çalıştığımız ve ruhunu, İtalyan halk hareketinin üç büyük tarihsel öğesi arasındaki uyum ve işbirliği gereğinin yarattığı siyasal perspektif, bizi, ülkenin siyasal hayatında öbür ögelerin oynayabilecekleri olumlu rolleri desteklemeye sürüklüyor değildir. Sözkonusu ögeleri ilerici eğilimleri liberal-demokrat tipler olarak tanımlayabiliriz. Ne yazık ki bu tipin önemi bugün artık zayıflamıştır. Bunun çeşitli nedenleri var. Üstelik ülkemizdeki liberal ve demokratik geleneğin en iyi kesimi işçi sınıfının ileri güçleri de partimizin içinde yer almış bulunuyor. Liberal ögenin ağırlığını yitirmesindeki bir başka neden de PLI*nin önüne geçilemeyen çöküşüdür. Bu parti, sağın kendi içine kapalı dar görüşlü ve dinamiğini yitirmiş köhne şemalarını durmadan tekrarlamaktan kendini kurtaramadı. PSDI'ye gelince, onun şimdiki çoğunluğu, kendi içinde giderek daralarak, hattâ anti-komünist ve anti-sosyalist provokasyon yapma işlevini yüklenerek DC'nin bile sağına kaymaya başladı. O nedenle artık İtalyan sosyal demokrat geleneğini bile temsil edemiyor. DC'nin bu partiye

*) Partito Liberale Italiano.

kendi siyasal ve parlamenter gücünden daha geniş çapta ağırlık ayıracağını tahmin etmek saflık olur.

Buna rağmen, PLI ve PSDI içinde öyle dar görüşlü kapanık ve maceracı pozisyonlara teşne olmayan ve belirli demokratik değişikliklerin gerekirliğine inanan azınlık kanatların bulunduğunu görmezlikten gelemeyiz.

PRI'nın** temsil ettiği pozisyonlarla da ciddi bir uzlaşmanın gerekirliğini takdir etmiyor değiliz. Gerçi bu pozisyonlarlar bizimkilerle taban tabana zıt, ama onlar da halk katlarından ve ideoloik akımlardan gelen kaygı, ihtiyaç ve önerileri ifade ediyor ki belirli noktalarda bunlarla da uyum sağlamak mümkün.

İşçi Sınıfının Ara-Tabakalarla Büyük Ulusal Sorunlar Açısından Geniş İttifaklara

Bugün görüşlerimiz ve pratikteki davranışımız, bir yandan partilere aşıladığımız ve temsilcilerin toplantılarında yaydığımız girişim ruhu ve heves ile, öte yanda toplumsal güçlere yönelik eylem arasındaki örgütlenmeye dayanıyor. Bugünün meselesi, birleşik süreci ileriye doğru geliştirmek ve derinleştirmektir. İşçilerin birliğini günlendiren, halk yığınlarının örgütlenme ölçeğini artıran ve işçi sınıfının ittifakını genişletip pekiştiren mücadele ve gişimlere güç katarak bu birleşik ve bütünsel süreci tüm toplumsal çevrelere yaymak meslesidir. Genel hedef bellidir, yani sağdaki güçlerin taban ve yandaşlarını çoğaltmasından sakınmak ve sayıca giderek daha azalmalarına çalışmak, nüfusun yeni kesimlerinin demokratik ve sol pozisyonlara katılmalarını sağlamak...

**) Partito Republicano Italiano

İttifak politikamız konusunda nasıl çalıştığımızı yeniden anlatmanın, elde edilen sonuçların analitik dökümünü yapmanın ve çeşitli alanlardaki eksiklikleri yeniden saymanın gereği yoktur.

Toparlarsak diyebiliriz ki, özellikle 13. parti kongresinden yola çıktığımızda — ki ittifak konusu bu kongrenin ana temasıydı — bir yanda dikkate değer ilerlemeler kaydedilirken, öte yanda (özellikle kadın kitleleri çerçevesinde) yeni olanaklar başgösterdi. Bunların yanı sıra karmaşık sorunlar, yepyeni güçlükler belirdi.

Faşist güçlere destek veren kesimi daraltmayı son iki yıldır başardık. Bu önemli bir sonuçtur, ama henüz kesin bir sonuç sayılmaz.

Olumlu bir gelişmeye her şeyden önce, zanaatçıların ve köylü kesiminin, ayrıca tüccar, küçük ve orta sanayici kesimlerinin eğilim ve pozisyonlarında rastlıyoruz. Bütün bu doğrultularda ileriye yönelik yeni büyük adımlar atma olanağımız var. Burada hedef, sözkonusu kesimlerin etkinliklerine kolaylık göstermek, onların ağırlıklarını artırmak, onların işçi sınıfına ve bu sınıfın düzeni yenileştirici mücadelesine katılma olanaklarını güçlendirmektir. Bu alanda partinin eylemi çerçevesinde önemli aksaklıklar oldu. Bunları parti örgütünün yardımıyla aşmak gerekiyor.

İşçi sınıfının ittifak politikasının, sosyal ve ekonomik yapıdaki yeri az çok belirli olan ara kategorilerle temas arayışından ibaret olmadığını şimdiye kadar pek çok kez hatırlattık. Gerçi bu temas arayışı önemli bir faktördür, ama biricik faktör o değildir. İttifak politikası güderken işçi sınıfı, ülkenin büyük sorunlarını derleyip toparlayacak, toplumun büyük kesimlerini bir araya getirecek, büyük sorunların çözümü uğrunda mücadele verecek güç ve yeteneği, bu ulusal becerisini göstermek zorundadır. **İttifak politikası, yalnızca toplum-**

sal ve ekonomik hedeflere değil, siyasal ve demokratik hedeflere de yönelmelidir.* Ülkenin büyük çoğunluğunun (mezzogiorno sorunu, kadın sorunu v.b.) talep ve beklentilerine ancak böyle yanıt verebiliriz.

Bu sorunların tartışılıp incelenmesinde atılacak adımlar açısından ilerlemeler kaydettik. Ancak gerek yönlendirme ve sonuçlandırma eksiklikleri gerekse günümüzdeki büyük toplumsal sorunların ve siyasal gelişmelerin izlediği yeni çizgiyi saptama açısından bu ilerlemeleri eleştirerek sınamamız gerekiyor.

PCI'nın Kimi Tarihsel Momentlerini Derinlemesine Değerlendirmek Gerek

Partinin durumundan söz etmeye gelince, bu arada örgüt çalışmalarındaki başarılı sonuçlardan söz edeceksek, şunu daima akılda tutmamız gerekir: Bizim uzlaşmak üzere çıktığımız yol yalnızca geçmişi içermiyor. Değerlendirme yanılgısına düşmek istemiyorsak, değerğerlendirme ölçüsü olarak yalnız tüm siyasal durumu değil, partinin bugün karşılaştığı görevleri de ele almalıyız. Sahip olduğumuz gücün gelişmekte olması ve bizden beklenen şeyler bir yanda, tüm siyasal durumun fiilî gelişmesi öte yanda, işte dikkatimizi bu ikisi arasındaki ilişkiye çevirmeliyiz. Ulusun demokratik yenileşme perspektifi içinde somut olarak atılan adımları izlemeliyiz. Partinin gücüyle verdiği mücadelenin sonuçları arasında bir oransızlık ortaya çıkabilir ki bu da, yürüttüğümüz eylemin içerik ve çizgisi, hattâ ittifak politikamızın sınırlarına ilişkin sorunları önümüze birlikte getirecektir. Bu tür sorunlar varılan belirli başarıların sağlamlığına kuşku düşürebilir. O nedenledir ki

*) Altını ben çizdim. (Çev.)

komünistlerin meselesini ulusal bir sorun olarak ele aldık. Ve bu anlam çerçevesindedir ki demokratik bir değişmenin geçerlik ve ivediliğine aralıksız parmak bastık.

Önümüzde duran görevler, partimizin tarihi üzerinde, onun İtalya tarihiyle ilişkileri açısından durup derinlemesine düşünmemizi istiyor bizden. Daha birkaç ay önce, parti kongresi sırasında çözmemiz gereken bazı tarihsel düğümlerle ilgili sorunlar belirdi. Parti kongresinin parti tarihini araştırmaya yönelik bir form veya tartışma zemini olamayacağı açıktır. Üstelik bu konuda sayısız araştırmalara, belge ve ciddi incelemelere (protagonistlerin tanıklık ve anılarına) dönüp bakabiliriz. Sözkonusu belgeler araştırmalara derinleştirici ışık tuttuğu gibi, birçok sorunu da aydınlatmış bulunuyor. Bu arada partinin kuruluşuyla anti-faşist direnme, dolayısıyla savaş sonrası kurtuluş arasındaki tarihsel dönemde de açıklığa kavuşturuldu. İtalya'da verilen zorlu mücadele içinde hiçbir parti (ki bunu göğüs gere gere söyleyebiliriz) tarih araştırmalarına böylesine titizlik ve eleştirel bir dürüstlükle yönelmedi. Bu başarıyı Marksist ve komünist tarihçilere borçluyuz; ve partinin liderlerine, öncelikle Togliatti'ye, Longo'ya ve Amendola ile öteki bir yığın arkadaşa.

Ne var ki kurtuluştan sonraki dönemde bu tarihsel temeller üzerine oturtulacak bir yapıyı kurma çalışmaları yavaşladı, dersek yanlış olmaz ve bunu da anlayışla karşılamak gerekir. Ama bizim yeteneklerimizi kanıtladığımız, şu son 30 yılın olayları üzerine siyasal ve tarihsel yönleriyle düşünüp taşındığımız sonunda eleştirel bir yargıya vardığımız da söylenemez. Kimi arkadaşlar söz konusu yollarda çeşitli yanlışlar yapıldığını söylediler. Gerek bakan, gerekse kurucu meclis üyesi ve halk lideri olarak komünistlerin, ülkenin sos-

yo-ekonomik kalkınmasına ve demokratik devletin kurulmasına büyük katkılarını adayanlar olarak.

Komünistlerle sosyalistlerin örgütte birleşme önerisi konusunda 1945'de açık ve eleştirel değerlendirmeler yapıldı. Ve önerinin o sıralarda zamansız olduğuna değinildi. Yugoslavya'nın kınanmasına ve 1948'de başgösteren kopukluğa ilişkin eleştirel sesler duyuldu. Ve bu sesler, en başta Togliatti olmak üzere şu gerekirliği ortaya koydu ki, Yugoslav komünistleriyle somut ve olumlu bir ilişki yeniden kurulmalıydı. Bu arada, sürtüşmelere neden olan ve hem özü hem de yöntemi ilgilendiren yanılgılar sergilendi.

1953-54 sıralarında partiyi, büyük fabrikalarda emeğin örgütlenmesi ve üretim yapısı açısından yapılan değişiklikleri gereği gibi yorumlamakta duraksadığı için, güç duruma sokan sapmalar da eleştirildi. Son yıllara ilişkin şunları da eklemek yerinde olur: Biz 1970-79 reformları uğrunda verilen mücadele ise, belirli eğilim ve kararları titizce eleştirmekten ve bunları kısa sürede düzeltmekten geri kalmadık. Bu eğilim ve kararlar, düştükleri şematik yanlışlar, sonucu radikalleştirici ve entelektüelleştirici saldırılar ve ayrıcalıkçılıktan dolayı ittifak politikamıza gölge düşürdü ve Güney İtalya uğrundaki mücadelemizde karşımıza zorluklar çıkardı.

Tarihsel Uzlaşma, DC İçindeki Bunalım Sendikaların Partilerle ve Hükümetle İlişkileri*

Tarihsel uzlaşma önerimizin, Democrazia Cristiana'yı ağır sorumluluklardan kurtaran bir çeşit aklanma kararıyla sonuçlanacağını savunanlara ne cevap vereceğiz?

*) (Autovox fabrikasındaki bir grup işçiye yönelik bu yazı «La Tribuna dei Lavoratori» gazetesinde 9.2.1975'de yayınlardı).

Tarihsel uzlaşma önerisi (daha doğrusu, çizgisi ya da stratejisi) kimseyi kendi suç ve sorumluluklarından aklamaz. Herkesten çok daha ağır sorumluluklar taşıyan DC'yi ise hiç aklamaz. Bu sorumluluğu sergilemekten asla geri durmadık ve bundan sonra da durmayacağımızı hepiniz gördünüz ve göreceksiniz de...

Tarihsel uzlaşma çizgisinin kamuoyuna açıklandığı ana gereğinden fazla bir anlam yakıştırmanın bence çok önemi yok. Pek çok kez yinelediğimiz gibi, bu çizgi bizim yıllardır izlediğimiz bir ana düşüncenin ileriye yönelik geliştirilmesinden başka bir şey değildir. Kamuoyuna yansıtılma anına gelince, bu konuda deriz ki, tarihsel uzlaşma önerisi açıkca yaygınlaştırmanın nedeni, ilerde doğacak pozisyonları şimdiden boşluğa düşürmek ve yok edilmesini sağlamaktır. DC'nin özellikle 1968-69 yıllarındaki politikasına damgasını vuran pozisyonları, eminim ki hepiniz hatırlarsınız. Bu önerinin bir başka amacı da, DC'nin kendi içinde patlak veren çelişkileri olumlu biçimde yakalamaktı. Bu çelişik pozisyonların çok ağır sonuçları oldu (devlet kesiminde birtakım tersine gelişmelere, toplumsal ve ekonomik bunalımın keskinleşmesine yol açtı). DC ileri gelenlerinin bir bölümü, partilerinin güçlü olduğu tüm pozisyonları bu bunalımdan uzak tutma çabası içindeler, bu kaygılarını da açıkça belli ediyorlar. Onların cepheden bir saldırıya geçme eğilimi de bu bunalımlı pozisyonlarda yansıyor aslında. Ne var ki böyle bir çatışma ülkede büyük bir çatlağın meydana gelmesine, işçi sınıfının, çalışanların ve halk yığınlarının birbirinden kopmasına varacaktı. **Oysa bizim stratejimiz, ülke çıkarlarını koruma temeli üzerinde tüm siyasal güçlerle, halk yığınları içinde, tüm çalışanlar ve işçi sınıfı arasında çeşitli düzeylerde kök salmış güçlerle işbirliği yapmak ve konuşup anlaşmayı amaçlıyor. Bunu bugünkü bunalımdan çıkmanın tek ve alternatifsiz yön-**

temiyle, yani toplumu dönüştürme yoluyla amaçlıyor. Ve bizim bu çizgimiz, cephe cepheye gelerek parçalanıp gitmektense birleşik süreç ve ortak yaklaşımları geliştirmeye çok yoğun katkıda bulundu. Hattâ karşılıklı çatışmayı red eden katolik güçleri de aynı amaçlar doğrultusunda yüreklendirdi. Bizim çizgimizden ayrı, ama bizimki kadar gerçekçi ve etkin, bizimki kadar zorunlu ve uygulanabilir bir çizgi önermiş olanlar var mıydı ya da önerenler var mı? Hayır, sanmıyorum.

Evet, şöyle söyleyenler var: «Birleşmeye evet, ama Democrazia Cristiana'ya karşı» (Uniti si, ma contro la DC). **Ve biz, sizlerden daha devrimci, daha ilericiyiz demek istiyorlar.** Ama çok yanılıyorlar, hele iyi niyetle düşünüyorlarsa, hem kendilerini hem de başkalarını aldatıyorlar. Bu yanlış sloganların ardında yanlış bir perspektif var, sonunda kaybetmeye mahkûm bir perspektif, yani sol alternatif dedikleri veya oyların yüzde 51'inin sola yönelme perspektifi. Biz komünistlerin solu oy ölçeğinde güçlendirmek için aralıksız çalıştığımız ve çalışacağımız açıkca bellidir.

Oy çoğunluğunun (%51 ve daha fazlasının) sola kaymasını sağlamak bizim de hedeflerimizden biridir. Bizim eleştirimiz aslında %51'e ulaşılmasına karşı değildir. Tam tersine iki yönlü bir aldatmacaya karşıdır. Aldatmacalardan biri İtalya'nın sorunlarını genelde seçim yoluyla ve çeşitli sol listelerin bir seçimden ötekine kazandıkları yüzde oranlarını birbirine ekleyerek ulaşılacak bir sol çoğunluğa emanet etmektir. Etmektir, ama bu, ülkede ve toplumdaki (ve seçimlerde ve parlamentodaki) gerçek güçler dengesini sola doğru kaydırmayı amaçlayan somut hareketler ve sosyo-politik kitle mücadelesi yoluyla olmamalıdır. Engellemek istediğimiz ikinci aldatmaca ise, sol oylar sonunda %51'e ulaştıktan sonra bu oyları temsil eden bir hükümetin siyasal

açıdan kendi başına yeterliğine inanmak gerektiği aldatmacasıdır. Böyle bir hükümetin sağlamlığı ve becerisi — bir «sol» hükümetten beklenmesi gerektiği, beklenebildiği kadarıyla — ülkede toplumsal ve ekonomik yapıyı kökünden değiştirecek akımlara, seçmenlerin ve parlamentonun %49'u karşısında olmasına rağmen, girilebilmesiyle ölçülecektir.

Buna karşılık bizim tarihsel uzlaşma çizgimizin hedefi, İtalya'yı dengeli, yenileşmeye yatkın ve etkili yeni bir siyasal yönetime kavuşturmaktır. Çünkü bu yeni yönetim, halkın ve çalışanların, kökten yenileşmeci ciddi bir programı onaylayan, hükümete her türlü tutucu ve karşı-devrimci direnci kırması için yeterli demokratik irade ve siyasal güç tanıyacak büyük çoğunluğunu kapsayan yeni ve sağlam bir birlik ve beraberliğin ifadesidir.

Hıristiyan Demokrat Parti, bizim çizgimizi red etmeyi daha ne kadar sürdürecek bilmiyoruz, ama gerçek şu ki, biz önerimizle onları köşeye sıkıştırdık ve düştükleri bunalımı hızlandırdık. Biz komünistlerin DC'nin bugünkü siyasetine karşı yaptığımız mücadele sadece inat ve acımasızlıkla değil, ama gerçekçilik ve akılcılıkla yürütülüyor. Günün gerçeklerini olumlu doğrultuda değiştirmek isteyen güçler olarak biz, DC'yi kendi tarihindeki olumlu geleneklere ve demokratik zihniyete yeniden döndürmek için mücadele vermeyi görev edindik.

DC bugün bunalıma yuvarlanmıştır: Bunu herkes görüyor, herkes söylüyor. Verdiğimiz mücadeleyle ve birleştirici girişimlerle DC'nin içindeki güçleri (seçmenleri, üyeleri, demokratik ve anti-faşist ve yeniliğe açık önderlerini), ulusal çıkarları daha önemsedikleri sürece, şuna çağırıyoruz: Siyasetinizin önüne geçilemeyen çöküşünden mantıklı sonuçlar çıkarın. DC'nin bunalımı,

köklü bir analiz açısından, aslında ana yoldan sapmanın sonucudur, yani halk yığınlarının bütünlüğünden ve İtalyan siyasal gerçeğinin üç büyük tarihsel bileşeniyle birlikte çalışmaktan kaçınmanın sonucudur. Çünkü o bileşenler hareketimizi desteklemesi gereken bileşenlerdir. Bizi faşizmden kurtaran ana yol buydu ve yeni bir demokratik devleti bu yol üzerinde kurduk.

Ülkenin bugünkü zor durumunu aşmak için yoğun çabalara başarıyla göğüs germek ancak bu ana yola dönmekle olabilir. Biz komünistler kendimize yapıcı ve birleştirici bir yol çizdik. Kendimizi böylece ülkenin ve —Hıristiyan demokratlar da dahil— tüm çalışanların hizmetine adadık. Bu ana çizginin ileriye doğru hareketi bazı siyasal güçleri ve özellikle DC'yi, yaptıkları yanlışların ve şimdiye dek aldıkları kararların bedelini ödemeye iteliyorsa, bu, ödenen bedelin tarihsel açıdan kaçınılmaz olduğu ve ülke çıkarları açısından ödenmek zorunda olduğu içindir.

Sanıyorum ki işçilerin, çalışanların ve genç Hıristiyan demokratların ,aramıza yeniden duvar örmek isteyen DC önderlerine verecekleri cevap ödenecek olan bu bedelin ta kendisidir: Komünist, sosyalist ve Hıristiyan demokrat işçiler omuz omuza mücadele verirken o önderler bu birleşik çarpışmalarda yenik düştüler.

Pek çok arkadaş, özellikle sendika hareketinin en önde gelenleri, reformlar ve tam istihdam alanında ekonomik gelişmeye ilişkin sorunlar konusunda, sendikanın kitlesel mücadeleye çağrı yapmasını istiyorlar. Bu istekler, sendikalar konfederasyonunun oturumlarında alınan kararlara uygun düşüyor.

14. parti kongresini hazırlama komitesine verilen bir raporda, ayrıca geçen eylülde Bologna'da UNITA'nın ulusal bayramında yaptığın konuşmada bu konudaki parti düşüncesi olarak, mücadele etmek ve birleşik

siyasal kitle hareketlerini örgütleyip yönetme gereğini vurguluyorsun. Üstelik anti-faşizm, emperyalizm ve yeni burjuva haklarını desteklemek konuları dışında bunların da yapılması gereğini söylüyorsun. Eğer bu, haklı olarak partimizin mücadeleci karakterini doğrulamak anlamına geliyorsa, bununla bugün sendika pratiğinde düzenlenen kimi girişimlerin «ikinci baskısını» ortaya çıkarmış, bu hareketlerde böyle bir riske girmiş olmuyor muyuz?

Bu hareketlerden maksat, önceden olduğu gibi aynı yerlerde, aynı mücadele biçimleri ve aynı içerikle yapılan hareketlerse, «ikinci baskı» ancak o zaman söz konusu olabilir. Ama durum öyle değildir. Yeni bir ekonomi politikasını amaçlayan eylemlerin toplu sözleşmeleri yenilemek için **sendikaların yaptıkları eylemlere indirgenebileceğini elbette savunamayız. Yeni bir ekonomi politikasını amaçlayan eylemlerin önemini küçümseyemeyiz**, çünkü bu eylemler sanki sendikaların fabrika dışı mücadelelerinin bir uzantısı ya da yansıması imiş ve bununla fabrika içi mücadelenin savunulup geliştirilmesi amaçlanıyormuş gibi düşünemeyiz.

Yeni ekonomi politikasına yönelik eylemi sendikaların işverenler karşısındaki gücüyle sınırlandıramayız, çünkü bu eylemin işverenleri, fabrika ve sendikaları aşarak devlet ve onun kurumlarını kapsaması gerek. Bu hareketin demokratik kurumları, yerel ve ulusal seçmen topluluklarını içine alması gerek. Karşıt güç olarak bu hareketin yalnızca sendikal kurullarını değil, partileri de, toplumun emeğiyle geçinen tüm kitlelerini kapsaması gerek.

Örneğin, diyelim ki okul ve eğitim politikasının değiştirilmesi amaçlanıyor. Bu durumda mücadeleyi sadece öğretmenler ve öğretmen sendikalarının vermesi yetmez. Öğrencilerin, demokratik öğrenci hareketinin, gençlik ör-

gütlerinin, öğrenci aileleri, işçi ve köylülerin, yurttaşların siyasal iradesini yorumlayan partilerin de bu amaç çevresinde birleşmeleri gerek. Diyelim ki sözkonusu yenileşmeyi ulaşım politikasında da yapmak istiyoruz. O zaman yalnız yetkili (tramvay, otobüs, demiryolu, karayolu, deniz, liman ve havayolları) sendikaları değil, ulaşımın çok daha iyi örgütlenmesinden yararı olan, daha iyi bir kent planlamasından, ülkenin yönetsel açıdan daha etkin bölümlere göre düzenlenmesinden yana olan herkes yer almalıdır bu eylemde. Belediyeler halkı, vilayet, bölge halkları ve parlamento da ağırlığını koymak zorundadır.

Bu örnekleri çoğaltmak, mezzogiorno siyasetine, tarım reformuna, savunma politikasına ve istihdam politikasına kadar yaymak mümkün. Peki, bu örnekleri sayıp dökmenin ne anlamı var? Anlamı şu: Mücadele çok karmaşık, çok yönlüdür, geneli kapsayan bir anlam taşımaktadır, demek istiyorum. Bu mücadele, ekonomik gelişmenin mekanizmasını ve hedeflerini değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ekonomik gelişme çeşitli çevreleri, halkın değişik katlarını ilgilendirmektedir. Değişik karşıt çıkarlar ve yararların oluşturduğu karmaşık örgüyü çözmeli, dengeli bir ittifak politikası geliştirmelidir, ve bu mücadele, böylece bir dizi özel çıkar mekanizmalarını aşarak ulusal çıkarlara dayalı bir çözüme ulaşmak istemektedir. Bu mücadele, halkın her şeyden önce ön saflarda yer alması gereken öncü siyasal güçleri tarafından ve doğrudan doğruya ve öncelikle partimiz tarafından yürütülmek zorundadır.

Toplumsal ve ekonomik sorunlarla ilgili olarak partimizin ortaya atıp yürüttüğü hareketlere, sendikal hareketlerin «ikinci nüshası» demek ne zaman mümkündür? Ya PCI daha büyük daha politize olmuş bir sendika durumunda düşünülürse mümkündür ya da kitle-

lerle canlı ilişkilerini koparmış, onlarla aradaki bir tranmisyon kayışı gibi dolaylı ilişkiler içinde olmaktan öteye varmayan bir «siyasal kurmay heyeti» düzeyine düşmüş olursa mümkündür.

Şu son 30 yıl boyunca kurduğumuz yeni parti —Togliatti'nin açıklığa kavuşturduğu biçimiyle— öbür partilerden apayrıdır. Partimiz, yalnızca ekonomizm illetine yakalanmış bir siyasal oluşum olmadığı için değil, her şeyden önce bir mücadele ve kitle partisi olduğu için özgündür. Geçmişin deneyimleriyle kıyaslarsak hiçbir benzeri yoktur. Partimizin işçi sınıfıyla, çalışan halkla, çeşitli toplumsal güçlerle doğrudan bağları vardır. Partimizin işçi sendikaları ve aynı bütün içinde yer alan öteki demokratik kitle örgütlerinin çağırdığı mücadeleye öncülük etmesi doğaldır ve yine doğaldır ki, aynı bütün içinde yer alan siyasal kitle mücadelelerini hayata kavuşturmak onun görevidir.

Eğer partimiz bunu yapmıyorsa ve yapamayacak durumda ise —yani bu tür hareketlere öncülük etmekte kusur ediyor, kitle mücadelesinin hedef ve içeriklerini saptama ve yönlendirme görevinde yetersiz kalıyorsa— o zaman, hükümetle sol muhalefet arası kuvvet ilişkilerini ne sınıflar ne de partiler düzeyinde değiştirme şansına, ülkenin siyasal ve ekonomik yönlendiriminin kararlaştırıldığı hiçbir yerde sahip olamayacaktır.

O nedenle, partimizden kitlelerle özgül ve doğrudan ilişkiler içinde olmasını istemek, partinin bütünsel politik hareketleri teşvik edici görevine gereken değeri vermek demek —fabrika ve işyerlerinin içinde ve dışında— toplumun ve yönetici sınıfın köklü ve kalıcı biçimde dönüşme ve yenileşmesi uğrunda kesin ağırlığın konulması açısından, ona gereken siyasal niteliği kazandırmak demektir.

— CGIL-CISL-UIL federasyonu hükümete karşı tutumunu son zamanlarda değiştirdi: Ekonomik gelişme sorunlarına ilişkin «toplu» görüşmeler evresinden bireysel (rant, elektrik tarifesi v.b.) konuları görüşme evresine geçtiler. Sendikanın bu iki ayrı tutumu arasında, hükümetle ilişkiler açısından ne gibi bir siyasal farklılık vardır. Bütün sendikaların gireceği pansendikalist riziko partilerin ve parlamentonun görevlerini yok saymanın pek de kaçınılmaz olmadığı anlamına gelmiyor mu?

Çalışan kitlelerin örgütlendiği konfederasyonların son zamanlarda hükümetle ilişkilerine verdikleri anlam, kaba olarak söylersek, sanıyorum ki daha önce yaptıkları şu «toplu» görüşmelerin içeriğinden daha iyidir. Şimdiki anlam pek çok açıdan önemli olan daha ilerdedir.

Ayrıca toplu görüşmelerde önemli olan şey biraz da sendikanın program çalışmalarına katılması konusunda konfederasyonların genelde temsil ettikleri görüşlerdir. Bu konudaki en açık ve en dürüst tutum (eğer iyi hatırlıyorsam, sendikaların katıldıkları tutumdur) şöyledir: Program saptanması bakımından sendika, bağlayıcı olarak danışılması gereken, ama işe doğrudan karışması istenmeyen güçtür. Sendikanın, programların gerçekleştirilmesine yönelik zorunlu ve kaçınılmaz denetim görevi —pek çoklarının vurguladığı üzere— programcı kurulların içinde değil, dışında yapılmalıdır. Planlama kurulunu sendikalarla ilişkiye sokabilmek, dolayısıyla işçi sınıfının ve çalışan kitlelerin de işin içinde olduğunu söyleyebilmek ya makroskopik bir yanılgıdır ya da açıkça bir hiledir. Çünkü işçi sınıfı ve çalışan kitleler ulusal ekonomi planının hazırlanmasında ve gerçekleştirilmesinde sendikalar yoluyla değil, kendi siyasal ifadeleri, ifade organları ve partileri yoluyla yer alabilirler.

İşte birbirinden bağımsız konularda sendika ile hükümet arasında görüşme ve tartışmalar yapılmasının daha yararlı olmasının nedenleri bunlardır. Ama demokrasinin savunulup geliştirilmesi uğrunda ekonomi politikalarının genel yönlendiriminde değişiklik yapmak için sendikaların düşüncelerini söylemesinin zorunluğu ve yararı da açıktır. Bu zorunluluk, sorunlara daha geniş bir nesnellik kazandırmakla, sendikaların birliğini ve bağımsızlığını güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda birbirinden ayrı birtakım konularda yapılan eylem ve mücadelenin etkinliğini artırıyor, üstelik kısa zamanda, kısmen de olsa, elle tutulur başarılara daha büyük boyutlarda ulaşma olanakları sağlıyor.

Hükümetle ilişkilerin bu çerçevede kurulması, pansendikalizm yanılgısına düşmemek açısından daha basit olduğu kadar —sendikaların kendi açısından— partilerin bağımsız siyasal girişimlerine olumlu katkı da sağlar. Partilerin, ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişme sorunlarını çözmeye yönelik bütünsel kitle eylemlerini de güçlendirir.

LUCIO LOMBARDO-RADICE

L. L. Radice, Batı Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde Marksist bilim adamları arasındaki, özellikle sosyalizmin perspektifi nedir konulu tartışmaları ele alıyor.*

Geçen haziranda Korcula (Yugoslavya)'daki yaz okulu başkanı Rudi Supek ve sekreteri Goran Svob imzalı şöyle bir mektup aldım:

Sevgili Meslekdaş, Korcula yaz okulunu örgütleme komisyonu bu yılki (1975) seminer çalışmalarını tatil etti. Okulun çalışmaları gerek Yugoslav basınında gerekse siyasal toplantılarda çok sert eleştirilere uğradı. Yugoslavya'nın en ileri gelen filozof ve sosyologları şu anda düşüncelerini açıkça savunamaz durumdalar. Bu koşullar altında okulun artık ana amacını gerçekleştirebilmesine, yani hayatın can alıcı sorunlarıyla ilgili konularda özgürce fikir alışverişi yapabilmesine olanak kalmadı. Gelecek yıl «sosyalizm ve insan hakları» konusunda bir seminer düzenlemeye çabalıyoruz.

Düşüncelerimi açıklamadan ve bu durumda bir öneride bulunmadan önce, bu mektubun bir «haber» olmaktan çıkmasını şu ana kadar özellikle bekledim. Öbür İtalyan Marksistleri gibi ben de, Zagreb'de yayımlanan Marksist felsefe dergisi Praksis'in dayanışma komitesindeyim. Korcula'daki yaz seminerleriyle sıkı bağları olan derginin bu komitesinde PCI'nin merkez komite üyesi Umberto Cerroni ve Aldo Zanardo'dan başka filozof Enzo Paci ile birlikte çalışıyoruz.

*) **Rinascita**'nın 8.8.1975 tarihli nüshasından

Biz komitede (öteki üç İtalyan bilim adamı için de aynı şeyi söyleyebilirim) sırf yer almak için bulunmadık, bulunmuyoruz da. **Praksis** dergisiyle Corcula okulu arasında bir bağlantı gördüğümüz ve —neden olmasın ki— Avrupa'da ve uluslararası düzeydeki Marksist akım ve kişileri bir araya getirme olanağı gördüğümüz içindir ki, buraya isimlerimizi ve katkılarımızı koyduk. Praksis'in dayanışma komitesinde, bazı sosyalist ülkelerdeki resmî Marksizm gözüyle eleştirilip kovuşturmaya uğratılan bilim adamları gerçekten de var, örneğin Macar arkadaşımız Agnes Heller ve Bohemyalı Karl Kosik. Bu arkadaşların ülkelerinde değil yazı yayımlamak, yazdıkları müsveddeleri ellerinde tutma olanağı bile yok (bak **Rinascita**'nın 4.7.975 tarih 27. sayılı nüshasında yayımlanan Uluslararası Çağrı). Ben şimdi burada Varşova Paktı'nın kimi ülkelerinde, patlak veren ağır kültürel çelişkilere, o büyük sorunlara değinmek istemiyorum. O ülkelerde her şeye kadir karanlık bir bürokrasi ileri gelen Marksist bilim adamlarını bir kenara atıp işçi hareketinin günümüzdeki teorik sorunlarına tartışılması gereken önemli yaklaşımlarda bulunan bu adamları susmaya zorluyor.

İtalyada Luciano Gruppi **L'unita**'daki yazısıyla bu davaya, özellikle Kosik davasına olumlu bir tutumla yaklaştı. Amacım baştan sona paylaştığım bu tutumu burada tekrarlamak değil. Ama çok daha sınırlı bir sorunu irdelemek istiyorum. Aslında hiç de küçük olmayan bu sorun, Marksistler arası teorik tartışmalar ve Batı Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde sosyalizmin perspektifiyle ilgilidir.

Sosyalist bir toplumun perspektifi bugün eşyanın gerçekliğinden kaynaklanıyor ve ülkelerimizdeki sosyalizmin ancak demokrasinin gelişimi ve eksiksiz açılımıyla kendini gösterebileceği inancından yola çıkıyor. Bun-

ların temelinde, kişisel ve kollektif özgürlükleri birer değer olarak vurgulamak ve güven altına almak koşulu var. Devletin dünyevi karakteri, onun demokratik yapısı ve partiler yelpazesinin özgür diyalektiği, sendikaların özerkliği, din ve düşünceyi açıklama özgürlükleri bütün bunların garantilenmesi birer koşul olarak temelde yatıyor.

İspanyol ve İtalyan komünist partilerinin ortak belgesinden alınan bu kesit bu yılın 12 Temmuzunda Unita'da yayımlandı. Bu belgede göze çarpan «temel yenilik», **Rinascita**'nın 25 Temmuz tarih ve 30 sayılı nüshasında Alfred Reichlin'in başyazısında doğru olarak belirttiği üzere «işçi hareketinin sosyalizm doğrultusunda şimdiye dek denenmemiş yolları serin kanlılıkla yürümesi gerektiği bilincidir».

Şimdi Yugoslavya'nın sosyalizmi, özyönetimli, özgür kültürel uzlaşmalı ve özerk üniversiteli biçimiyle «denenmemiş yolları serin kanlılıkla arayan» Batı Avrupalı Marksistler'in teorik tartışmalarında çok önemli bir model durumundadır. Ve bu model, Marksistler arasında bir diyalog ve buluşma noktası olmuştur.

1963-74 arasında Korcula'daki yaz seminerleri Marksizm alanında son on-on beş yılın en önemli olgularından biridir. Seminerlerin belgelenen sonuç ve ürünlerini bir yana bırakırsak, bu okul Marksistlerin birbirleriyle tanışıp tartışması açısından önem kazanmış ve karşılıklı düşünce alış verişi sağlamıştır. Korcula yaz okulunu düzenleyen Yugoslav sosyalist yetkilileriyle Marksist bilim adamları arasındaki artan gerilimin kişisel değerlendirmesine girmek niyetinde değilim. Ben, Korcula seminerlerine ve Zagreb'deki **Praksis** dergisine dayanan Yugoslav Marksist hareketinde pek çok nitelikli (hepsi demiyorum) Marksist'in yer aldığını belirtmekle, bunlar arasında «Marksizm'in Tarihi» adlı temel eserin

yazarı, Pedrag Vranicki'yi anmakla yetiniyorum. Yine Yugoslavya'nın, yani anti-otoriter ve özyönetimli bir sosyalizm teorisini geliştirmek açısından bakarsak, böyle bir sosyalizme baş koyan bilim adamlarının suskunluğu çok ağır bir yoksullaşma ve zayıflıktır.

İnsanlar gibi kurumların da birer hayat dönemi vardır. Korcula'daki yaz okulunun belki de hayat dönemi sona ermiştir ya da eriyor, denebilir. **Praksis**'in yönetim grubu, değişik ülkelerin Marksistler'inin ve çeşitli akımların odak noktası olma görevini belki artık sürdürmeyebilir. Ortadaki diyalogun kopması iki nedenden ileri gelebilir: Eğer şimdi irdelemek istemediğim gerekçelerden ötürü, bir yanda Korcula ve **Praksis**, öteki yanda Yugoslav Komünistler Federasyonu arasında bir zıtlaşma olmuş ise, Marksistler arası buluşma ve diyalog, Yugoslav Marksistler'inin girişimi üzerine ve bugüne kadar tarihsel olarak kurumlaşmış biçimlere dokunmadan sürdürülmelidir. Demokrasi ve özyönetimle ilgili veya sosyalizme uzanan yeni yolları araştırmaya yönelik bu tür buluşmalar ve tartışmaların gelecekte de çok büyük önemi vardır. Korcula'daki son toplantıların havasını (Batı Avrupa'daki küçük sosyalist grupların oylarını arttırması, yanlış ve hattâ tehlikeli tezleri etkili biçimde cevaplamada yetersizlik) eleştiren Yugoslav arkadaşlar varsa ve bunlar, genelde takındıkları vakur tutumu koruyabiliyorlarsa, Korcula/**Praksis** formülünü sürdürmelerinde bir sakınca yoktur. Avrupalı Marksistler'in Yugoslavya'daki yıllık buluşmalarını sosyalist muhalefetin değil, hükümetin düzenlemesi gerekir. Kişiler ve savunulan pozisyonların önceden ayıklanmasını bir yana bırakıp bu ayıklamanın Avrupa'daki büyük akımları temsil eden Marksistler'in etkin katılımıyla diyalektik bir dengeye kavuşturulması beklenir. Yugoslav Komünistler Federasyonu üyelerine ve özyönetimli kültür kurumla-

rındaki arkadaşlara derin saygım var. O bakımdan benim ricamı, yabancı ülkeden de olsa bir dostun kendi iç sorunlarına yersiz bir müdahalesi olarak değerlendirmemelerini dilerim. III. Enternasyonal tipindeki komünist partiler arası ilişkileri, açık tartışma ve önerilerden, eleştirel uyarılardan vazgeçip salt «diplomatik» temaslar düzeyine indirgemek, bana kalırsa sosyalist enternasyonalizmin yozlaştırılması demektir. 1919-43 arası komünist partiler kendilerini uluslararası merkezi bir tek örgütün parçaları olarak görüyorlardı ve gerçekten de öyle idiler. Bu tarihsel evre'nin aşılması çok yerinde oldu. Ama partilerin bağımsızlıklarını korumak yollu tarihsel kaygılarını abartarak ortak bir diyalogdan kaçınmak istemeleri de doğru bir şey sayılamaz. Öbür ülkelerdeki arkadaşlarla buluşup analizler yapmaktan çekinmeleri yanlış olur. Batı Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde demokrasi ile sosyalizm arası ilişkiler sorunu, «sosyalizme doğru gelişmenin henüz denenmemiş yollarını serin kanlılıkla yürümek» isteyen herkes için ortak bir sorun mudur, değil midir. Bu eğer ortak bir sorunsa, o zaman açıkça ve herkesin gözü önünde tartışılmalıdır.

Benim kanımca bu, doğrudan doğruya siyasal zemini ilgilendiriyor, strateji, teori ve perspektifleri ilgilendiriyor. Bu kesinlikle böyle. Çünkü Marksistler arasında akıllıca tutkulu ve özgür bir düşünce alış verişi olmadan hiçbir devrimci teori olmaz, devrimci teori olmadan devrimci pratik de olamaz.

GIORGIO AMENDOLA

Sosyalizmin İtalya'daki Güncelliği*

(Reformlar ve Yaygın Konsensus)

Bu bölüm, geniş bir konsensus bulabilecek ve toplumu Batı-Avrupa türünden bir sosyalizme yöneltecek yol ve çözümlere hangi sosyo-ekonomik ve tarihsel politik süreçlerle ulaşılabileceği gösteriyor. Amendola böylece Togliatti'nin öğretisini yeniden güncelleştiriyor.

Yenileşme hareketinin nesnel gerekçesi

Cumhuriyetin ilk 25 yılında İtalya'da köklü değişiklikler oldu. Bu yıllarda İtalya'nın, son yetmiş beş yılda aldığı yoldan çok daha fazlasını geride bıraktığını söyleyenler haklıdır. Genç kuşaklara, İtalyanların hiçbir zaman şimdiki kadar rahat (besin, konut, eğitim, sağlık) yaşamadıklarını, bu kadar geniş demokratik (kişisel ve kollektif) özgürlüklere sahip olmadıklarını söyleyecek olursanız, bugün bile İtalyan halkının çoğunluğunu oluşturan, ama adaletsizlik ve acıyı tadan insan yığınlarının yoğun protestosuyla yüzyüze bulursunuz kendinizi. Ama yine de İtalyan halkının sağladığı ilerlemeleri unutmamak gerekir: İşçi hareketinin boşuna olmadığını bilmemiz gerekir, çünkü ülkemizin son 25 yıldır ulaştığı başarıları doğru değerlendirirsek, İtalya'yı saran şu çok

*) Annali Feltrinelli'de çıkan «İtalya'daki Durum ve Togliatti'de Sosyalist Hareket Düşüncesi» (1975) adlı incelemeden.

yönlü, yani hem ekonomik hem siyasal hem de ahlaki bunalımın nedenlerini anlamak kolaylaşır.

Ülkemizdeki anti-faşist devrim eski düzeni parçalamıştır. O düzen halkın çoğunluğunca doğal, tanrı vergisi, değişmez sanılan nesnel koşullara, o koşulları sineye çekme temeline oturuyordu*

Oysa çalışanlar doğrudan yaşadıkları deneyimlerinde gördüler ki, güçler dengesinin yol açtığı sömürü ve baskıların acısını tadacaklardı ve bu acılı koşullar ancak birlikte bir mücadele yoluyla aşılabilirdi. Ayrıca görüldü ki, büyük tekellerin yararına yürütülen büyüme modeli tüm eski çelişkileri keskinleştirdi. Sonunda sanayinin gelişmesi kuzeyde yoğunlaştı, güneyde göç ve mülksüzleşme başgösterdi. Yöre nüfusunun içinde kitle halinde kopmalar olunca nesnel hayatın koşulları altüst oldu. Aileler ve toplumsal birliktelikler dağılıp gitti. Yaklaşık 20 milyon İtalyan evini barkını bırakıp güneyden kuzeye, yaylalardan kıyılara göçtü. Bunun üzerine et, şeker, yağ v.b. tüketimi arttı, hattâ yıllık istatistiklere bakarsak, İtalyan yurttaşının beden ölçüleri bile büyüdü. Çeşitli okul basamaklarında şimdi milyonlarca genç var. Üniversitelilerin sayısı bir milyona yaklaştı. Aile ilişkileri dönüşüme uğradı. Karşı cinsler arasında ikiyüzlülüğün yüzyıllarca gizlediği ilişkiler şimdi su yüzüne çıkarılıyor, tartışılıyor ve dayandığı gerçekler kamuoyuna yansıtılıyor.

(* Y. Ö.) Bu kitabın bir bölümü olarak yayınlanan ve Din-Üretim Biçimleri'ni çözümlemeye çalışan incelememizde belirttiğimiz gibi, içinde bir devrimin tohumlarını taşıyan, örneğin İsa döneminde yaşanan köleci düzenin düştüğüne benzer (ama içinde restoratif tohumlar taşıyan ve siyasal bir örgüt durumuna gelmeye hemen teşne İslâmcı bir bunalımın tersine) bir bunalım, öznellik bilinci düzeyinde ve de Amendola'nın sezinlediği üzere, yaşanan nesnel koşullarının, tanrı gibi, «değişmez-değiştirilemez» olduğu vehim ve varsayımında köklenmektedir.

İş ve yaşama biçimindeki değişmeler ekonomi, toplum ve devletin içinde derin yapı değişikliklerini zorunlu kılıyor. Reformlar, artık az çok direnen bir öncü takımına özgü parlak düşünceler olmaktan öteye, kesin cevap bekleyen nesnel gerekler haline geldi. İtalyan deneyimi, Togliatti'nin düşüncelerini doğruluyor, yani şunu demek istiyorum: Toplumsal organlarıyla eski bir yapıya dayanan İtalya gibi bir ülkede sosyalist devrim, ne tepeden aşağı veya zor kullanarak hareket eden sınırlı birkaç öncünün işidir ne de parlamentodaki sınırlı çoğunlukların desteğini alacak merkeziyetçi hükümetlerin eylemiyle olabilir.

Yukardan aşağıya yapılacak bir eylem, merkezileşmiş bir devlet aygıtına özgü yapıların desteğine dayalı bir hareket, reformlara karşı belirecek farklı ve çok yönlü direnmeleri, zora başvurmadan önleyemez (çünkü hareket yaygın bir konsensus sağlayamamıştır. Çev.) ve bu zorlama yüzünden de yeni direnmelere yol açar. İtalya benzeri ülkelerde demokratik ve sosyalist bir devrim ne bir günde yapılacak bir iştir ne de sınırlı bir evre içinde kotarılabilir. Tam tersine bu iş, birbirine paralel veya yanyana yürüyen birçok süreçlerin sonucudur. Bütün bu süreçler farklı hızlarla yürüseler bile aynı yönde hareket etmek zorundadırlar.*

Bu süreçler, yurttaşların siyasal ve toplumsal hayata bilinçle katılmasını yaygınlaştırmaya ve demokratik yeni odakların yaratılmasına yöneliktir. Reformların, üretici güçlerin gelişmesi yolundaki engelleri kaldırması açısından, ulusun maddi ve kültürel kalkınması için nesnel birer gereklilik olduğu anlaşılırsa, böyle demokratik ve

(* Y. Ö.))Amendola, öteki PCI liderlerinin de vurguladığı gibi, herhangi bir özgül sorun karşısında bu sorunu çözmeye halkın farklı kesimlerinin birlikte, yani demokratik bir dayanışma ve yaygınlıkla katılması ilkesini yineliyor.

sosyalist bir devrimin tarih karşısında bilincinde olan farklı siyasal güçlerin bir araya gelmesi ilkesi esas alınmalıdır.

Sosyalizme giden demokratik yolu böyle anlarsak işçi sınıfının siyasal partisi de kendi hedefini, artık sadece siyasal iktidarı ele geçirme amacıyla sınırlayamaz ve bu amacını, belli koşullarda zorla ya da belli seçim sonuçlarına dayanarak gerçekleştirmeye kalkamaz. Partinin yapacağı iş, hegemonyasını toplumun değiştiğini yansıtan tüm süreçlerde güçlendirmek üzere, tüm yönleriyle sürekli bir faaliyet geliştirmektir.

İtalya gibi demokratik bir anayasayla yönetilen bir ülkede, gerek çoğunluk ve azınlık biçimindeki parlamento yapıları, gerekse seçim mücadeleleri, ulusun siyasal hayatı açısından birer göz boyaması olmaktan öteye geçmiyor. Çünkü bu tür yapı ve mücadeleler sadece devletin siyasal gücünü onaylıyorlar. Sonuç olarak bunlarda dışlayıcı hiçbir nitelik kalmıyor.

Gerçi parlamentodaki çoğunluğun yapısı ve hükümetin siyasal doğrultusu yine de önem taşıyor, ama asıl önemli ve anlamlı olan şey, çoğunluğun içindeki ilişkiler, ayrıca çoğunluk ile azınlık arası bağlar, devletin merkez ve çevre organları arasındaki, sonra parlamento ile yerel idareler arasındaki, idare ile yurttaş arasındaki ilişkilerdir. Halkın fabrikalarda ve işyerlerindeki, ayrıca fabrikanın dışındaki örgütlenme biçimlerinin çeşitliliği de, demokratik hayatta ve denetimde yeni odaklar yaratmak açısından özel ağırlık taşıyor.

İtalya gibi bir ülke gerek sanayi gerek tarım alanında ileri bir kapitalist ülke durumuna gelir ve toplumsal, kültürel ve siyasal yapılar ülke hayatında daha sağlam biçimlere kavuşurlarsa, yapısal değişmelerin basamak basamak ve birbirini tamamlayarak gerçekleşmesi önemlidir. Ne açıdan önemlidir? İsyanlarla karşılaşılmama-

sı açısından önemlidir. Reformların kaçınılmaz olduğu genel bir kabul görüyor, bunların gerçekleştirilmesi kamuoyunda geniş bir konsensus buluyorsa, reformların tehlikeli bir reaksiyonla yüzyüze gelmeden yürütülmesi mümkündür. Reformlardan zarara uğrayacak kesimlerin, orta tabakanın ve çalışanların büyük kitlesini savunmaya itecek biçimde kışkırtmasının önüne böyle geçilebilir. Reformlara giden mücadelede telaşa kapılmak duraksamak kadar tehlikeli olabilir. Bir yapıyı yenileştireyim derken gereğinden fazla yakıp yıkmanın nedeni yoktur. Yenileşme süreci elbette sancısız olmayacak, karşı-çıkışlar daima olacak ve bunları aşmak için kesin mücadelelerde bulunmak gerekecek. Ama ulusun siyasal ve manevi birliğinde çöküntüye meydan verilmemeli. Bu reformların gerekirliğini kabul edenler daima çoğunlukta olmalılar. Bugün eğitim, kentleşme, sağlık ve ulaşımla ilgili reformların kaçınılmaz olduğunu gören büyük bir çoğunluk var İtalya'da. O çapta büyük olmasa bile yine azımsanamayacak bir çoğunluk da «güney sorunu»nun çözülmesi gerektiğini, kuzeydeki genişleme sürecine ancak bu şekilde devam edilebileceğini anlıyor. İtalyan halkının artan beslenme ihtiyacının tarımı ve tarımsal yapıyı yenileşmeye nasıl zorladığı, hele dünya tarımında bunalımın giderek genişlediği gözönüne alınırsa, artık iyice kabul ediliyor. Reformlara karşı direnme hareketlerini tümüyle bastırmaya yetkin geniş bir konsensus'u sadece reformlarını uygulamakla görevli olanlar değil, varolan nazik dengenin bozulmasından ürkenler de sağlayacak. Reformların nesnel ve taraf tutmayacak bir haklılıkla yürütülmesi, ayrıca ekonomik büyüme sürecini kösteklememesi ya da bunalıma sokmaması, kamu düzenini tehdit etmemesi gerekiyor. Eğer reformlar, muhafakârların ileri sürdükleri gibi, işsizliğin kabarmasına ve enflasyonun patlamasına yol açа-

caksa ve doğacak düzensizlik iç savaşa varacak ölçüde silahlı eylemlere neden olacaksa, reformlara katılan tabakaların bir bölümü ürküp geri dönecektir. Ekonomik zorlukların ve silahlı hesaplaşmaların yabancı güçler ya da içerdeki gruplar tarafından kasden çıkarıldığı iddiası da böylece orta tabaka ve çalışan kitlelerin öbür kesimlerindeki ürküntüyü azaltmayacaktır. Ne olursa olsun, sorumluluk payı her zaman var. Ayrıca zorlukların içteki ve dıştaki reaksiyoner güçlerin yürüttükleri sabotaj stratejisinden kaynaklandığı düşüncesine gelince, bu konuda kitleler genellikle şimdiye kadar elde edilen sonuçları tümüyle tehlikeye atmamak için, daha fazla riski göze almanın pek hayırlı olmayacağına inanıyor.

Şimdiye kadar elde edilenleri, daha da hayırlısını elde etmek uğrunda tehlikeye atmadan mücadele etmek zorundayız. Orta tabakalarda ve halkın geniş kesiminde yaygın düşünce budur. Çalışan tabakaların çoğunluğu elindekiyle ve uzun mücadeleler sonunda kopardıklarıyla geçinip gittiği sürece ne şimdiki istikrar ne de kazandığı hakların kullanımı uğrunda riski göze alır. İleri kapitalist ülkelerde sosyalist ve sosyal demokrat partilerin (bu arada İtalya'daki Hıristiyan demokratların) kitle tabanında bu kadar istikrarlı olmalarının bir nedeni de budur.

Ayrıca klasik ustalar bu konuyu kendi öğretileri içinde işliyorlar, diyorlar ki: Çalışan sınıflar artık eski koşullar altında yaşayamaz, eski egemen sınıflar da bu yeni durumda artık eski koşullardaki gibi hükmedemez duruma gelirlerse devrim ortamı oluşmuş demektir.

Bugün için ne İtalya'da ne de Avrupa'nın başka bir ülkesinde, kesin anlamıyla alırsak, böyle bir devrimci ortam var. Dünyanın bu bölgesinde halklar, dünyadaki olağandışı ayrıcalıkları tatmanın bilinci içindeler ve elde edilmiş hakları ve pozisyonları savunmaya, bu hak-

ları her şeyi sorun haline getirmeden geliştirmeye çalışıyorlar.

Belki de bu ülkelerde gelişmekte olan öbür birtakım ülkelerin genişleyen ihtiyaçlarının dürtüsüyle yeni koşullar oluşuyor. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını güçlendirmek, günün hayat koşullarını iyileştirmek için kendi tarım ürünlerini ve ham maddeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerin sanayi ürünleriyle eşitsiz mübadele içindeler. Gelişmekte olan ülkelerin yükselmesi, kapitalist ülkelerdeki pek çok şeyi sorgulayacak ve bununla da kalmayacak, günümüz sanayi toplumunun bunalımından doğan yeni sorunların çözümü için sosyalist bir devrimin gerekirliğini daha somut, daha elle tutulur duruma getirecek. Ortadoğu geriliminin yol açtığı petrol bunalımında, gelişmekte olan ülkelerin aldıkları yeni tutum ileri sanayi ülkelerinde eski dengeleri korumanın neye mal olduğunu gösteriyor. Şimdilik bu sorunları soran pek yok gibi, çünkü henüz patlama noktasına ulaşılmadı.

«İtalyan usulü sosyalizm yolu» düşüncesi, Togliatti'de İtalyan toplumunun tarihsel yargılarından doğdu ve ileri kapitalist ülkelerdeki yeni koşulları, ekonominin uluslararasılaşmasını, ulusal devletin kontrolu dışına kaçan çok-uluslu yeni merkezlerin oluşmasını İtalya'nın kendi başına değerlendirmesiyle oluştu.

İtalya'nın sosyalizm yolu tek başına seçimler ve parlamentoyla sınırlı bir yol değil ve ille de barışçı bir yol izlemesi gerekmiyor, çünkü eski egemen sınıfların dışardaki karşı-devrimci güçleri yanlarına alıp zorla müdahale etme olanakları daima var. Ama bu yol kesinlikle —ki bu onun karakteristik çizgisidir— kitlelerin büyük mücadele hareketleri boyunca yürüyeceği demokratik bir yoldur. Siyasal, sendikal, kültürel ve seçimsel her türlü mücadelede atılacak her adım, ancak çok yay-

gın demokratik bir seferberliği başarırsak, ileriye doğru atılmış bir adımdır. Bu yolun her adım başında ve bizden her gün beklediği şey şudur: Ulaşılan hiçbir pozisyondan geri çekilmemek, diretmek ve yeni eylemlerin koşullarını önceden belirlemek.

Şili'de kısa süre önce yaşanan trajik olaylar, Togliatti'nin getirdiği analizin değerini göstermiştir. Şili'de yaşanan olaylara bakıp acılanmamak elde değil, ama buradan aşırı sonuçlar çıkarmayalım, ordakinden daha büyük yanlışlara ve çocuksuluklara kapılmayalım. Şili'de işçi sınıfı ile orta tabaka arasındaki bir ittifakı sağlamlaştırırken karşılaşılan zorlukları değerlendirince anlıyoruz ki toplumsal ve siyasal ittifakların önemi tüm açıklığıyla ağır basmaktadır. Gerçekten de Şili devrimi birbirine çok ters görüntüler taşıyordu ve halkın büyük çoğunluğu tarafından fiilen destek görüyor değildi.

Şili örneği, ekonomik reformlar yanında devlette de reform yapılması gereğini vurgulayan Togliatti'nin ne kadar haklı olduğunu doğruluyor. Devlet düzleminde istenen reform İtalya'da, anayasanın tüm alanlarda gereği gibi uygulanması anlamına geliyor. Bu reform toplumsal reformlarla aynı zamanda gerçekleştirilmelidir. Tünel inşa ederken her ileri adımda tavanı ve yan duvarları desteklemek için yeni bir iskelet kurmak zorundasınız. Bu kaçınılmaz önlemleri önceden almazsanız, bir gün gelir hepsi başımızın üstüne yıkılır, inşaatta çalışanların topu birden yere gömülür. Bunu gözönünde tutmalıyız ve onun içindir ki, uluslararası düzeydeki sorunları, ekonomik ve toplumsal güçlerle devlet arası ilişkiyi, siyasal güçler arasındaki bağları, ayrıca parlamentoda yansıyan çoğunluk-azınlık ilişkilerini hesaba katmak zorundayız.

Togliatti Öğretisinin Güncelliği

İtalya'daki son olaylar faşist tehditlerin yeniden başgöstermesi, dramatik Şili olayları Togliatti'nin düşüncelerine ve onun politikacı ve parti önderi olarak takındığı tutuma karşı ilginin tazelenmesine yol açtı. 1965-70 karmaşası içinde ve düşmanca bir tutumla, Togliatti'nin düşünce ve eylemini kötü bir taklitçilik örneği diye gösterme deneyi ardından onun tarihteki somut yerini gözardı ederek, belirli genel yasalara yeniden sözüm ona onur kazandırdıklarını söyleyenlerin, bu arada, İtalya'ya özgü sosyalizm yolunun koşullarını, ulusal gerçekler çerçevesinde, kendi neden-sonuç ilişkileri ve sürekliliği içinde aramayı red etmeleri üzerinedir ki gençlik, Togliatti'nin öğretisindeki özgünlüğü, yaratıcılığın tazeliğini ve güncelliği bugün çok daha iyi anlıyor. Togliatti'nin yazılarının ardarda tükenen yeni baskıları bunun kanıtıdır. Togliatti'ye ilişkin yazı ve incelemeler hızla çoğalırken şu düşüncenin gittikçe yaygınlaştığı ve güç kazandığı görülüyor: Gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyalizmin, 1919'daki bölünme deneyiminden sonraki elli yılı aşkın gelişimi, bu döneme özgü işçi hareketinin tarihini, Avrupa ve Dünya tarihini irdelemeyi gerektiriyor. O zamanlar, modern sosyalizmin beşiği olan Batı-Avrupa'nın proletaryası Sovyetler Birliğinden kopuktu ve genç Ekim ihtilalinin doruk noktasını yaşamıyordu.

İtalya, Batı Avrupa'nın kapitalist ülkeleri arasındadır ve Avrupa Birliği'nin üyesidir. Siyasal ve ekonomik birlik ve bütünlüğü kurmak gibi zor, zahmetli ve yavaş yürüyen bir iş Avrupa'nın bu bölgesinde, İtalya'da gerçekleştirilmektedir. İtalyan komünistleri Togliatti'nin «Yalta Anıları»nda getirdiği önerileri izlemekle bu çalışmaya katılırken toplumun güncel yapısına demokratik yeni bir biçim kazandırma yolunda mücadele veriyorlar.

Toplu hayatın kurumları halk kitlelerinin desteğini hesaba katmak zorundadır, ama hesaba katmak için de kurumların karakterinde köklü bir dönüşüm gereklidir. Aslında kurumların karakteri büyük ölçüde bürokratik olup hükümetlerle varılan uzlaşmalara dayanmaktadır, oysa beklenen şey, onların adamakıllı demokratik olmalarıdır. Avrupa topluluğu özerk ve barışçı bir yapıda olmalı, sosyalizme doğru gelişmeye açık, toplumsal yapıları ne olursa olsun tüm Avrupa devletlerinden oluşan bir Pan-Avrupa birliğini gerçekleştirmeye hazır olmalı, her ülkenin kendi geleceğini belirleme açısından egemenlik haklarına saygı, saldırmazlık ve eşitlik düzeyine oturmalıdır.

Şu var ki böyle bir Avrupa'da sosyalizme giden yolu tek başına yürüyemeyiz. Bunun nedeni yalnız tüm ekonomik ve askerî silahlarıyla dışardan tehditlerde bulunan ve fırsat bulursa, bir karşı-devrim yapmaktan çekinmeyen yabancı emperyalizm değil... Böyle bir politikaya İtalyan halkının bağımsızlığını mümkün olan bütün araçlarla savunma iradesi bir yana, barış içinde birlikte yaşamayı sağlayan uluslararası bir sistem de «dur» diyebilir. Devletlerin egemenliklerine ve halkların kendi kaderlerini belirleme hakkına saygı temeline oturan bu sistem bugün için yoktur. Ne zaman olabilir? Avrupa'nın, her ülkedeki askerî üsleri ve yabancı silahlı kuvvetleriyle iki karşıt bloka parçalanmışlığına son verilirse olabilir. Ne var ki, ekonomik, parasal ve siyasal kökenli belli birtakım koşulları, yeni sorunları ve yeni bağımlılık biçimlerini yok sayamıyoruz. Fransa'daki siyasal mücadelenin İtalya'ya ve Almanya'ya yansıyan sonuçları oluyor. Kimse bir ülkenin birtakım değişmelerin üzerine salt kendi adına yürüdüğünü ve sosyalist bir Avrupa'nın da, hepsi kendi başına sosyalist olmuş ülkelerin bir araya gelmesiyle oluşacağını sanmasın. Tam

tersine, belli ortak hedeflere kendi ulusal yolu üzerinde ulaşmak için verilen mücadelelerle Avrupa düzleminde bir araya gelmesi gereken sendikal ve siyasal güçler giderek birleşiyorlar.

Avrupa sendikalarının oluşması, Strassburg'da Avrupa Parlamentosundaki siyasal grupların (sosyalist, Hıristiyan demokrat, komünist v.b.) çok uluslulaşması siyasal ve sendikal güçlerdeki gelişmeyi yansıtıyor ve tek tek devletlerin dar sınırlarını aşan bir gelişmedir bu. İşçilerin ve halkın mücadelesi giderek Avrupa çapında gelişiyor. Ama bu, her ülkenin kendi renk ve dinamiğini yansıtan ulusallığın yitirilmesi çerçevesinde değil, tam tersine bu, tek tek ulusal düzeyde ele alınıp çözülemeyen birtakım yeni (enerji, sağlık, çevre) sorunları irdeleyen (finans kuruluşları gibi) çok-uluslu güçlerin türemesi kapsamında oluyor. Bu yeni sorunlar karşısında, Avrupa'da halkın demokratik onayına dayanan kurumların güçlenmesine ihtiyaç var. Avrupa'da demokratik ve sosyalist devrim yolunda ilerleme imkânı, Avrupa'nın komünist, sosyalist ve Hıristiyan demokratlar gibi üç büyük halk gücünün birlikte olması sayesinde çok daha artabilir. Bu güçler, aralarındaki kuvvet dengelerinin farklı olmasına rağmen her Avrupa ülkesinde var. Her büyük siyasal akımın son 50 yılda büyük siyasal ve toplumsal mücadeleler sonunda oluşturduğu bugünün kuvvet dengesini bilmesi gerek.

Modern Avrupa'nın siyasal tarihi kültür içeriği açısından zengindir, son iki yüzyılda dünyayı değiştirmiş olan düşünce akımlarının mirasını üstlenmektedir. Düşünce akımlarının bu bolluğu, kurumların ve yaşama biçimlerinin çeşitliliği, halkın acılı deneyimlerinin zenginliği sadece ulusal değil, geleneksel insancıl değerlerle dolup taşan yöresel farklılıklarında titizce incelenmesi-

ni gerektirmektedir. Ama yine bu zenginlik hiçbir şemalaştırmaya ve kuşkulu genelleştirmelere yer bırakmaz.

Togliatti'nin siyasal düşüncesi, o nedenle, tarım ve kent kesimlerinin orta tabakalarıyla ittifak içinde yer alan işçi sınıfının, sosyalizme demokratik yoldan yürüyen birleşik bir Avrupa'nın inşasına çalışan hegemonik bir güç olarak vereceği mücadeleler boyunca, tutarlı bir kılavuz rolünü oynamaktadır.

İTALYAN KOMÜNİST PARTİSİ'NİN SOSYALİZM YOLU

Giorgio Amendola

Şematik bir ayrım yapıldığında, sosyalizme giden üç değişik yol «model»i, üç tür geçiş stratejisi çıkıyor karşımıza. Birincisi, ihtilâlci solun kendisine temel aldığı Leninist ya da «klasik» model. **Büyüyen ve şiddetlenen kapitalist çelişkiler sonucu işçi sınıfının döğüşkenliği artar, bilinci gelişir ve giderek bir devrim-öncesi bunalımı doğar: Yaygınlaşan çatışmalar, ikili iktidar, politik-askerî güç denemesi ve sonunda devrimin başarıya ulaşması ya da yenilmesi. Bu model, Şubat ve Ekim ayları arasında Rusya'da; Kasım 1918 - Mart/1923'te Almanya'da: 1936'da İspanya'da ve daha belirsiz ve olgunlaşmamış biçimiyle 1973'de Şili'de, 1975'de Portekiz'de uygulandı. İkincisi** sosyal-demokrat model. **Seçim zaferi sosyalist bir hükümeti iktidara getirir. Hükümet, örgütlü kitlelerin de desteğiyle, sosyalizme açılan toplumsal reform programını uygulamaya koyar. Son olarak da 1960'larda İtalya'da komünist ve sendikalı solun benimsediği** reformist-devrimci modeli **görüyoruz. İşçi sınıfı partisi iktidara gelir ve uzun bir sosyalizme geçiş süreci başlatır. Hükümet ve kitleler arasındaki diyalektik giderek, gerçekleşmesi uzun zaman alan, ancak sonuçta gerçek bir birikim sağlayan bir dizi anti-kapitalist yapısal reform uygulanmasına yol açar. İtalyan Komünist Partisi'nin stratejisi bu «model»lerden hangisine uygun düşüyor.**

İKP'nin stratejisi bu «model»lerden hiçbirini temel almamıştır, çünkü sözkonusu modellerin hiçbiri var olmamışlardır ve olamazlar. Örnek almamız gereken bir sosyalizme geçiş modeli ya da modelleri olduğu düşüncesini kesinlikle yadsıyorum. Sadece özgül, benzersiz, değişik dünya koşulları içinde, özgül, benzersiz, değişik toplumlar vardır. Bütün ülkeler ve bütün değişik koşullar için ortak bir devrim modeli aramak metafizik bir tavırdır. Feodalizmden kapitalizme geçişin bir tek yolu var mıydı? Üçüncü dünyayı sözkonusu bile etmiyorum —Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'da burjuva devrimleri, aynı yol sorununu bırakalım bir yana, karşılaştırılabilir mi? Evrensel bir modelden bir strateji çıkarmaya kalkışırsanız kaçınılmaz olarak fazla soyut genellemelere düşer ve şu ana noktayı gözden yitirirsiniz: Özgül bir strateji gerektiren özgül tarihî konum.

Şüphesiz her toplum ve her devrim benzersizdir. Somut bir devrimci süreci tarihî olarak değişik bir topluma ve koşullarla, mekanik bir biçimde aktarmak değil sorunumuz. Ama her devrim özgül bir boyut içerdiği kadar evrensel bir boyut da içerir. En azından Lenin Rus devrimi için böyle düşünmüştü. Rusya deneyinden açıkça, komünist stratejiyle ilgili dersler çıkarmaya çalıştığı, pekçok makale, broşür ve kitap —örneğin, ünlü «Sol-Kanat Komünizmi— vardır. 1917 Rusya'sı, 1918-23 Almanya'sı ve 1936 İspanya'sı gibi değişik ülkelere (ve değişik dünya koşullarına) baktığımızda, yine de aynı sorunsal ve aynı kavramlar içinde teorize edebileceğimiz devrimci süreçlerle karşılaşırız.

Komintern diliyle konuşursak bunların aynı şeyler olduklarını söyleyebiliriz. Ancak, verdiğimiz örnekte bile, tarihî analizin amacı, bize neyin değişik olduğunu göstermektir. Belli bir akademik dili kullandığımız halde, anlatmaya çalıştığımız gerçeklik kesinlikle heterojen-

dir. İspanya'da işçi sınıfının birliği vardı; Almanya'da komünistlerle sosyalistler bölünmüşler, kıyasıya çatışmaktaydılar; Rusya'da ise durum bambaşkaydı. Bütün bu değişik deneyimleri aynı kaba koymak metafizik bir tavırdır.

İtalya'ya gelince, isterseniz önce Enrico Berlinguer tarafından 10 Aralık 1974'deki merkez komitesi toplantısında sunulan 14. Kongre hazırlık raporundan bir alıntıyı aktarayım: «Sosyalist toplumu kısa vadedeki hedefimiz olarak koymak diye bir sorunumuz yok, çünkü bunun için belirli önemli koşullar —ulusal ve uluslararası planda— hâlâ gerçekleşmedi. Ama bunun yerine, belirli bakımlardan sosyalistçe diyebileceğimiz bazı önlem ve yönelmelere başvurabiliriz». Şimdi size şunu sormak istiyorum: Bugün ulusal ve uluslararası koşullar, ne bakımdan sosyalizme geçişe elvermiyor?

Çok belirgin uluslararası engeller var. Avrupa, askerî bloklara bölünmüş durumda. Her ülke şu sorunla koşullanmış; tüm ülkeler «kısıtlı egemenliğe» sahip, ülkelerin hiçbiri tam bağımsız değil. Büyük bağımsız devlet, ulusal bağımsızlığın vatanı Fransa'nın bile egemenlik hakları kısıtlı; ekonomik planda uluslararası şirketler ve malî bağımlılıklar, politik planda ise Atlantik Antlaşması'na karşı yükümlülükler. Bugünkü durumda Fransa NATO üyeleri arasında yer almıyorsa bile hâlâ ittifak içindedir. Böylece bütün bu anlaşmazlıklar öncelikli etmen olan bir güç dengesi oluşturuyor... Angola'da işlemeyen bir etmen.

Angola'da durum değişikti, bir yerleşmemişlik ve örgütsüzlük vardı, durum açıktı...

Aslında Portekiz'de de işlemedi.

Portekiz'de bu etmenin özellikle ekonomik alanda derin etkileri olduğunu sanıyorum. Portekiz solunun yanlışı, kesinlikle, devrimci sınıf eylemini etkileyen sınırla-

maları anlayamamış olmasıdır. Portekiz'de bugün ortaya çıkan bunalımın sorumlusu büyük ölçüde bu anlayış kıtlığıdır.

İtalya'da başlıca engel sadece bu dış koşullar değildir; İtalyanlar'ın büyük bir çoğunluğu sosyalizmin —bizim anladığımız anlamda, toplumun global dönüşümü olarak— gereğine inandırılamamışlardır. Çoğunluğun isteklerine karşın bir devrim yapamazsınız. Silahlı bir devrim olan Bolşevik devrimi bile temel kitlelerin, askerlerin, köylülerin ve pek tabii işçilerin güçlü desteğini kazanmıştır. İtalya'da sık sık yapıldığı gibi sistemi yıkma amacı açıkca ilan edilmedikçe dönüşüm tedbirlerinden yana bir çoğunluk bulabilirsiniz. Halk, grupların ve partilerin —sosyalist partinin bile— stratejik hedeflerine aldırış etmiyor hiç. Sosyalistlerin Lombardi kanadı şunları söylüyor: Sistemi parçalamaya yönelik talepler getirmeliyiz.[1] Evet. iyi bir akıl yürütme bu! İşçilerin çoğu şöyle söylemek hakkına sahiptir: «Bu senin işin; sen devrim stratejistisin, kendi işine bak; ama ben kendi sorunlarımla uğraşmak istiyorum.» Özel sorunları —günlük hayatla, çalışmayla, kültürel koşulların dönüşmesiyle, sağlık ya da bu gibi şeylerle ilgili sorunları— çözüp, sosyalizme doğru ilerlemek gibi bir sorun çıkıyor karşımıza böylece. Ancak bu yolla, sadece öğretiden, ya da şiddetten kaynaklanmayan, ekonomiyi düzenleyecek bir planlamanın ancak özel mülkiyeti sınırlandırarak gerçekleşebileceği anlayışı, halkın fiilî yaşantısı içinden doğarak gerçekleşen bir sosyalizm mümkün olabilir. Sosyalizm halkın katılmasıyla kurulur, özgürce erişilen bir özgürlüktür. Azınlığın değil çoğunluğun sorunudur.

1) Riccardo Lombardi, Sosyalist Parti içinde sol bir akıma önderlik etmektedir.

1968'den bu yana İtalya'da yaşananlara bir göz atınca, yönetici blok içinde bunalımlar doğduğunu ve kitle hareketinin geliştiğini görüyoruz. Bütün bu olanlardan sonra, sosyalizm için oy verenlerin azınlıkta olması olayını nasıl açıklıyorsunuz?[2]

Bu kesinlikle, İtalyanlar'ın büyük bir çoğunluğunun ikna olmadığını kanıtlar. Antonio Labriola sosyalist bilinci oluşturmanın zaman —on yıllar— isteyen zor bir süreç olduğunu söylemiştir. Faşizmden kurtulduktan sonra İtalya büyük bir ilerleme dönemine girmiştir. İtalyanların hiçbir zaman bugünkü kadar özgür ve refah içinde olmadıklarını söylediğimde herkesi şaşırtmıştım. Demecim kışkırtıcıydı ama temelde yanlış değildi. İtalyanlar'ın çoğu şöyle diyor: Bu kazanımlarımızı savunmalıyız. İşçiler, ne şimdiye kadar fabrikalarda bugünkü kadar çok hak sahibi oldular, ne de bu kadar çok özgürlükleri oldu. İtalya'da, Fransa'dakinden daha çok özgürlük vardır.

Tabii

Tabii demekle neyi kastediyorsunuz? Hiç de tabiî değil. Eskiden Fransa'da, faşizm sonrası İtalya'sından daha ileri demokratik bir rejim vardı. Ben üç yıl Fransız direniş hareketinde bulundum, iki yıl da İtalyan direnişinde. Tam beş yıl illegal bir hayat sürdürdüm, işgal kuvvetlerine karşı silahlı mücadeleye katıldım, onun için her iki ülkedeki durumu da iyi biliyorum. Artık karşımıza —demokrasi açısından— Batı Avrupa'nın en

2) İtalya'da 1976 Haziran'ında yapılan genel seçimlerde sol —komünistler (İKP), sosyalistler (İSP), radikaller (RP) ve Democrazia Proletaria (DP)'nun devrimci sol listesi— oyların % 46'sını elde etmiştir.

ileri ülkesi var. Bu durum gökten inmedi; uzun demokratik zaferler süreciyle başarıldı. Şimdi pek çok insan bu yüzden «bu zaferleri savunmalıyız» diyor. Pek çoğu bu ilerlemeyi sağladığı için Hıristiyan demokratlara (DC) teşekkür borçlu sayıyor kendini. Hıristiyan demokratlara oy veren 14 milyon kişinin hepsi burjuva değildir. Bu kitlenin büyük bir çoğunluğunu, istekleri uğruna çetin savaşlar verebilen mücadeleci ve militan işçiler ve köylüler oluşturuyorlar ve bunlar oylarını Hıristiyan demokratlar (DC) için kullanıyorlar. Bu seçmenler köylüler, beyaz yakalı işçiler, zanaatkârlar ve çalışan insanlardır.

Az önce andığım Berlinguer'in raporu, komünistlerin, bunalımın çözümüne ilişkin önerileriyle sona eriyor. İKP İtalyan halkına şunları öneriyor: «Demokratik antifaşist devrimde yeni bir aşama için ülkenin kurtuluşunu ve yeniden doğmasını sağlayacak ve onu ileriye götürecek bir dizi istek çevresinde, bütün yurttaşların, çalışma hayatında, mücadele alanında, kültürde ve yaratıcılıkta birlik olmaları, bunun için büyük bir çaba harcamaları gerekiyor.» Devam eden bir kapitalist yapı içinde, kurtuluş ve yeniden doğuş için, bütün yurttaşların birliği —bu, komünistlerin sınıf işbirliği dedikleri politika değil mi?

Buna o adı 1931 - 32'de vermiştik. Dürüst olmak gerekirse, yanılmışız. Büyük dünya krizi sırasında Alman yoldaşlarımız, bunalımı çözmek için proletarya diktatörlüğünün gereğini savunmuşlar ve oy kazanmışlardı, ama işin nerede bittiğini hepimiz biliyoruz. En can alıcı ve yakıcı sorunda —işsizlikte— Hitler'in işsizleri elde etmesini önleyememişlerdi. İşsizler proletarya diktatörlüğü sloganına aldırmıyorlar, derhal iş istiyorlardı; faşist demagoji bu büyük işçi ve genç insan kitlesini aldatmayı başarmış, ve onları tüm Avrupa'yı kasıp kavuran İkin-

ci Dünya Savaşı macerasının tehlikeli yoluna sürmüştü. Şimdi halk bilmek istiyor: Bizimki gibi bir parti ne öneriyor? Bizden sosyalizmi bu düzenin yıkıntıları üzerine hemen yarın kurmamız değil, ilkin bu düzenin yıkıntısının işçilerin yaşama koşullarını berbat etmesini önlememiz isteniyor. Bizim öncelikle, kitlelerin bu toplumda korunması ve koşullarının düzeltilmesi için, kesin ve önemli tedbirleri almamız, bu hedefleri saptamamız gerekiyor. Bugünkü bunalımı sistemi parçalayacak bir çözüm olarak desteklersek, yazıklar olsun bize. Bu tür çareleri savunan aşırı sol kendine fazla dinleyici bulamadı **Democrazia Proletaria** genel seçimlerde oyların ancak % 1,5'unu alabildi ve altı milletvekili çıkardı.

Fransa'da, İtalya'nın aksine, komünist ve sosyalist partiler, ortak program'ı sosyalizme geçiş programı olarak sunuyorlar ve Schmidt ve Callaghan'ın yaptığı gibi düzeni işler halde sürdürmek diye bir sorunları olmadığını öne sürüyorlar.

İtalya'da bizim **ortak program**'ımız yok. Sadece sosyalistlerin, en azından şimdiye kadar, bir program istemediklerinden değil, aynı zamanda biz İtalyanlar programlara biraz şüpheyle bakarız —bu bizim politik kültürümüzün bir özelliğidir. Fransa'da Kartezyen gelenek insanları herşeyi kesin bir dille ifade etmeye, siyah beyaza dökmeye zorluyor. Bu, İtalya ile Fransa arasında, politik değil, kültürel bir farklılıktır.

Ama ortaya koyduğumuz analize göre, İKP iktidara geldiğinde, kısa vadede, toplumu değiştirmeden geliştirmek ve modernleştirmek dışında, başka şeyler yapabilecek mi —başka bir deyişle klâsik bir sosyal demokrat parti davranışı dışında neler yapacak?

Biz sosyal demokrat parti değil, komünist partiyiz. Biz dağıtım alanında marjinal reformlar, üretim alanında köklü reformlar gerçekleştireceğiz. Yani millileştir-

meler, tarım reformu... Sorun toplumu olduğu gibi yönetmek değil, demokratik ve sosyalist bir yönde dönüştürmektir.

Millileştirmeler?

Hemen yeni millileştirmeler önermiyoruz. Bu alanda neler yapılabileceğini önceden kestiremiyoruz. Planlama ve endüstride devletin egemen rolü sorunlarına çözüm aradığımız zaman, toplumsal artığın denetimi ile ilgili temel reformlar yapmayı düşünüyoruz. İtalya'da bugün yönetiminde türlü zorluklarla karşılaşılan çok geniş bir millileştirilmiş sektör ve kamu sektörü vardır. Buna hemen yenilerini eklemek istemiyoruz. Fakat her ne kadar bu anlamda önceden kararlaştırılmış ideolojik bir planımız yoksa da, özel sektörün ayrıcalıklarını önemli bir düzeye kadar kısıtlama imkânına sahibiz; özel sektörün faaliyet alanlarını daraltıp, devlet sektörününkini genişletebiliriz. Yatırım üzerinde kamu denetimi kurma politikamız, toplumu değiştirmeden yönetmek değil, bir yapısal değişiklik politikasıdır.

Ama bu politika gerçekçi mi? Dünya kapitalizm sistemi içinde kalan, ekonomik ve politik gücün burjuvazinin elinde olduğu bir toplumda, savunduğumuz ileri dönüşüm süreci kolayca engellenebilir.

Bir neden göremiyorum. Biz değişiklik önerilerimizi, bir ideolojik tercihin kaçınılmaz sonuçları olarak değil, önemli bir ihtiyaçtan doğan bir tercih olarak ortaya koyuyoruz: İflastan kurtulma ihtiyacı. Diyelim ki Fiat, bugün olduğu gibi, kendi sorunlarına çözüm getiremiyor, bu nedenle kamu denetimi sorunu gündeme geldi. Fiat'ın bankalar sistemine ve devlete çok borcu var. Artık bu aşamadan sonra Fiat'ı kamu denetimi altına sokmak, politik bir tercih değil, İtalya'nın ana kombinalarından

birini tasfiyeden kurtarmak için alınacak zorunlu bir karardır. İtalyan ekonomisinin batmasını istemeyen herkes, firmanın yönetiminde ve statüsünde yapılacak böyle bir değişikliği onaylayacaktır. Yalnız, tekrar ediyorum, bu değişikliğin içsel olduğu kadar, dışsal nitelik taşıyan özel bir ihtiyaca dayandırılması şarttır. İleri atılacak her adım bir ihtiyacın karşılığı olmalı, yönetici sınıfın işlevini yerine getiremediği durumlara çare bulmalı. Bundan sonra sosyalizm düşmanları bile gerçeği kabul edeceklerdir. Eski işveren sınıfı iflas halindedir. Güçlü bir işçi sınıfı vardır. Orta tabakalarla geniş bir ittifak sistemi içindedir ve bu ittifak topluma yeni bir atılım hızı sağlamıştır. Bu yeni güç devletin denetimi ele geçirecek ve eski Alman, ya da İsveç sosyal demokratlarının savunduklarına benzemeyen reformları gerçekleştirecektir.

İsveç sosyal demokrasisi de yapısal reformlar gerçekleştirmişti.

Hayır. Yenilgiden birkaç ay önce bir şeyler yapmaya çalıştı İsveç sosyal demokrasisi; çeyrek yüzyıl boyunca kendisini gelir dağılımını yeniden düzenlemekle sınırladı ve üretim araçlarının mülkiyeti konusuna hiç dokunmadı. Oysa İtalya'da bugün zaten üretim araçlarının mülkiyeti önemli oranda devletin elinde bulunuyor. Tabii bunlar kötü yönetiliyorlar. Bu yüzden Hıristiyan demokratları eleştiriyoruz. Bu üretim araçları üzerinde üretimi geliştirecek ve işsizliği azaltacak bir kamu denetimi kurmak için mücadele verebiliriz. Ve zaten bunlar sosyalizmin ögeleridir.

Açık sözlü olalım: Aslına bakılırsa, İtalya'da bir patron kapitalist anlamda, mülkünün tam ve bütün tasarrufuna gerçekten sahip değildir. Örneğin onu istediği gibi satamaz, çünkü fabrikasının işgali, sendikalar, be-

lediye, yerel ve bölgesel kurullar, devlet ve başkaları bunu engelleyecektir. Serbest girişim, kapitalist sistemin temeli, gerçekte, sınıflar arasındaki güçler dengesi tarafından sınırlanmıştır. Şirket içindeki bütün toplumsal ilişki görünümlerini etkileyen örnekler verilebilir. Tabiî bu, yasallaştırılmamıştır. İşçi sınıfı hareketinin güçlüğü, sendikal birlik, birliklerin pazarlık gücü, çeşitli türden baskılardır bu yöne iten. Bizim sosyalizme giden yol kavramımız, çok pragmatiktir: Toplumsal devrimin, uzun bir yol katetmiş ve etmekte olan bir süreç olarak, historisist bir kavranışı üzerinde kurulmuştur.

Fransa'da, sizin İtalya'nın başlıca demokratik güçlerine önerdiğiniz «tarihî uzlaşma»nın gerçekte ne demek olduğunu tam olarak anlamakta çok güçlük çekiliyor. Ortada bir yorum bolluğu var gibi görünüyor. Öyleyse, kesin olarak nedir bunun içerdiği?

Uzlaşma kelimesi İtalyan tarihçileri tarafından, birleşik devletin oluşumunu açıklamakta kullanılmıştı. İtalyan Birleşik Devleti, Fransız Devleti gibi radikal bir burjuva devriminin ürünü değildi. Savoy monarşisi ile aristokrasi ve burjuvazinin belli tabakaları arasında yapılan bir uzlaşmadan doğmuştu. Bu ögeler, yeni devletin çekirdeği olan ve halk yığınlarını dıştalayan bir sağ kanat bloku oluşturuyordu... Böylece bu, İtalyan tarih yazımının kelime haznesinin bir parçası olan bir düşüncedir. İtalya dışında kavramak zor.

Her neyse, «tarihî uzlaşma»yla ne kastediyoruz? İtalya'da Katolik kilisesinin bütün dünyadaki merkezi olan Vatikan var. Onu icat eden bizler değiliz. Onu hazır bulduk ve hesaba katmak zorundayız. Vatikan her zaman İtalyan politik hayatına güçlü bir şekilde ağırlığını koydu. Başlangıçta köylülüğün büyük bir bölümünü yeni ulusal devlete karşı düşmanca bir tavır içinde tut-

tu. Daha sonra bu köylüleri, yönetici sınıfın örgütlenmesinin bir parçası olan yeni bir politik gücün kitle desteği olarak, özel bir biçimde örgütledi. Yani ortada Katolik kitlelerin bir örgütünde ifadesini bulan bir Vatikan sorunu vardır. Bu örgüt Katolikler'in tek partisi olma talebiyle kullanıldı, ama başarılamadı bu. Katolikler'in büyük bir çoğunluğu bizim saflarımızda bulunuyor. Ben kendim ateistim —eski komünist çekirdek ateistlerden oluşur. Ama bugün komünistlerin yüzde doksanı Katoliktir. Bütün İtalyan Katolikler'i gibidirler: Fazla sofu değil. Kilise'yi vaftizlerde, düğünlerde ve cenaze törenlerinde hatırlarlar. Gene de, bağnaz olmaksızın, Katoliktirler. Ve kesinlikle, bağnaz olmadıklarından ötürü, 1949'da İKP'nin afaroz edilmesini yadsımışlardı. Bu önemli bir sorundu; Fransa'da komünistlerin afaroz edilmesi diye bir şey yoktu, ama İtalya'da vardı.

Evet, Hıristiyan demokratlar'la burjuvazinin partisi olarak, baş düşmanımız olarak, savaşmamıza karşın, yıllar geçti ve bu partinin emekçi yığınlarla güçlü bağlarını koruduğunu gördük. Belirttiğim gibi bu kitleler sendikal mücadelede bizim yanımızda savaşıyorlardı —ama politik düzeyde bölünmüşlerdi. Kürtaj, boşanma v.b. serbest bırakan yasalara karşı oy kullanıyorlardı. Sonuç olarak, komünistler, sosyalistler, aşırı - sol ve Katolik işçiler arasında sendikal düzeyde ulaşılmış olan birlik, politik alanda da elde edilmeliydi. Ve amacımız buysa, taktik sonuçlar da çıkarmalıyız. Eğer büyük bir bölümünü bizimle birlik halinde eyleme kazanmak istiyorsak, Hıristiyan demokratlarla ölümüne bir savaşa girişemeyiz. Mücadele, özel bir biçimde, belli kurallar içinde sürdürülmelidir. Bizim Andreotti hükümeti karşısındaki çekimserlik politikamız, İtalyan halk hareketinin üç tarihî oluşturucusu, komünistler, sosyalistler ve Ka-

tolikler arasında bir anlaşma sağlamak üzere sürdürdüğümüz bu mücadelenin bir parçasıdır.[3]

Bu tümüyle İtalya'ya özgü bir olaydır ve onun sizlerin Fransa'daki perspektifinizde yeri olmadığının tamamen bilincindeyim. İngiliz perspektifinde de yeri yoktur. İngiliz İşçi Partisi nisbî temsile karşı çıkarken, siz Fransa'da böyle bir seçim sistemi için mücadele ediyorsunuz ve biz de İtalya'da onu savunuyoruz. Şunu aklımıza koymalıyız ki, işçi sınıfı hareketi —yalnızca komünistler ve sosyalistler değil— pek çok ulusal özellikler taşır. Biz çokuluslu bir Avrupa örgütlenmesine taraftarız, Fransız yoldaşlar ise karşılar. Bu, İKP ve FKP politikalarının basitçe bir yansıması değildir. İtalya'nın bir tarihi, Fransa'nın ise bir başka tarihi olduğu gerçeğini yansıtır. Gördüğünüz gibi, hep tarih sorununa dönüyorum. Bizim sosyalizme ilerleme çizgimiz, hâlâ gerçek bir ulusal birliğe ulaşması gereken, bölgeden bölgeye büyük farklılıklar gösteren bir orta tabakayı barındırarak yüzyıllar boyunca bölünmüş olarak kalmış bulunan eski bir ülke olarak, bizim tarihimizden çıkar.

Yani, tarihî uzlaşma, öncelikle toplumsal temeller v.b. düzeyinde yer alan bir süreç değil, ama bir yenileme programı temelinde, bir parti olarak Hıristiyan demokrasiyle bir anlaşmaya varmayı içeriyor?

Önemli süreçler her zaman her düzeyde gelişir— toplumsal temelde ve politik dorukta. Büyük bir tarihî süreç, açıktır ki geniş bir deneyim temeli gerektirir, yoksa entelektüel bir kurgudan başka bir şey değildir. Ama bu deneyim temelinin kapsamı, kitle hareketinin benimsenmiş önderleri arasında varılan politik ittifaklara bağ-

3) 1976 seçimlerinden beri İtalya, Giulio Andreotti başkanlığındaki Hıristiyan demokrat bir azınlık hükümetince yönetiliyor. Hükümet yaşamak için İKP'nin güven oylamasındaki desteğine dayanmakta.

lıdır. İki şey elele gitmelidir. Eğer yukardan inisiyatifin üstünlüğü varsa, bu, bürokratik yozlaşmaya götürebilir; öte yandan, eğer merkezî inisiyatifin rolü fazla küçümsenirse, kendiliğindencilik suçunu işlemiş oluruz.

Açık olmayan bir başka şey de sizin İtalyan Hıristiyan demokrasisi'ni niteleyişiniz. Açıkça, geniş halk tabakalarını örgütleyen bileşik bir parti. Ama bu çok özgül bir şey değil; aynı şey bütün büyük burjuva partileri için söylenebilir. Ayrıca, bu parti içinde karar verme gücünün İtalyan yönetici sınıfının politikalarını yürüten kesimlerin elinde olduğu da aynı ölçüde açık gibi görünüyor. Şimdi, sizin metinleriniz, onun sınıflararası bir kuruluş, heterojen güçlerin bir çeşit cephesi olduğu izlenimini vermekte; ve her ne kadar bugün güçlü durumda olan bu cephenin sağ kanadıysa da, yarın bu sol olabilir. Sınıfsal tanımlamaya dayanarak, ben İtalyan ve Alman Hıristiyan demokrasisi arasında herhangi bir fark görmüyorum, hattâ —ikincil ayrımları bir kenara bırakırsak— Fransız UDR arasında. Öyleyse, Hıristiyan demokratlar'ı niteleyişinizi neye dayandırıyorsunuz?

Cumhuriyetin ilk günlerinde, Hıristiyan demokrasisi, İtalyan burjuvazisinin partisiydi. Bunu daha baştan söyledik, ve ben bunda dayatıyorum. Bugün bile, doğrudur, büyük burjuvazinin ihtiyaçlarına tekabül eden politikaların yürütücüsü olan kişilerce yönetiliyor. Yalnız, bu parti, bırakın Fransız UDR'sini, Alman Hıristiyan demokratları'na da indirgenemez. Çünkü onun, kökleri partinin gerçek kuruluşundan çok daha önce varolan bir toplumsal gerçekliğe uzanan, çok uzun bir tarihi vardır. İtalyan Hıristiyan demokrasisi, örneğin Fransa'da Gaullecülüğün başardığı gibi kitle tabanı oluşturmaya çalışan bir burjuva partisi değildir. Tersine bu kitle tabanı Katolik hareketi biçiminde zaten vardı, partinin doğmasından epey önce —hattâ, 1919 - 22 arasındaki sa-

vaş sonrası krizinde, onun ilk politik ifadesi olan Halk Partisi'nin kuruluşundan da önce.[4] Bundan başka, DC faşizm sorununda bölünmüştü: Bir kanadı Papa'nın kışkırtmasıyla faşizme kaydı, öteki kanat ise anti-faşist konumunu korudu ve dolayısıyla anti-faşist mücadelede ve direnişte bizimle birlikte çalıştı.

Yani, DC, kendi amaçları için bir kitle tabanı oluşturmayı başarmış bir burjuva partisi değildir. Hayır, işçi sınıfı hareketinin laik geleneğiyle arası açık olarak, kendine özgü karakteriyle, kendi özerkliğinin keskin bir kavranışıyla o, ulusal sosyo-politik alanda derinlemesine kök salmış bir harekettir. Bundan dolayı o, kolayca bir kenara bırakamayacağımız kültürel ve ahlaki bir boyutu da olan, kendine özgü bir dünyadır. Kürtaj ya da boşanma konusunda sizin aşırı-sol İtalyan yoldaşlarınız bizi ılımlılık ve «yavaşlığımız»dan ötürü şiddetle eleştiriyorlar. Ama bizim yavaş yaklaşımımız, Katolik kitlelerin ve Hıristiyan demokratların gerçekten çok sınıflı olan, ünlü toplumsal temelinin politik olgunlaşmasının ritmini hesaba katmayı ihmal etmemiz halinde, ülkenin iki kabaca eşit bloka apaçık bir biçimde bölünmesine yol açacağımıza ve sola kazanılabilecek olan kitlelerin sağa itilmiş olacağına inanmamızdan kaynaklanmaktadır.

Bizim en büyük sorunumuz, her zaman, Katolik hareketiyle yüzyüze bir cepheleşmeye gitmekten kaçınmak olmuştur; çünkü böyle bir cepheleşme işçi sınıfı hareketi için çok tehlikeli olurdu. Eğer bu ikincisi kendini, bütün uluslararası müttefiklerince desteklenen ve ayrıca —bugün mücadelelerde aktif olan, ama yarın, kendi

4) Halk Partisi 1919'da kuruldu ve özellikle kuzey ve merkezi İtalya'nın tarımsal alanlarında hızla büyüyerek İSP'den sonra ikinci gerçek ulusal parti durumuna geldi. Faşizme karşı tavır alışta bölünmüş olarak, 1925-26'da faşist olmayan öbür partilerle birlikte kapatıldı.

kültürel dünyalarının tehdit edildiğini hissetmeleri halinde, antikomünist bir cihat için harekete geçirilebilecek olan— milyonlarca samimi insandan oluşan gerçek bir kitle temelini peşinden sürükleyen İtalyan gericiliğine karşı bir güç denemesine atarsa, yenilgi riski açıkça çok büyük olur. Fransa'yla bir karşılaştırma yapacak olsaydım, eski Radikal Parti'yi ele alırdım. Hiç şüphesiz o, Üçüncü Cumhuriyet'de burjuvazinin partisiydi, ama ihmal edilemeyecek bir köylü tabanı vardı. Ve bu parti Halk Cephesi'ne katılmıştı.

Halk Cephesi Radikal Parti'nin programı çevresinde kurulmuştu.

Hayır, tamamen değil, Radikaller kırk saatlik haftayı desteklemiyordu.

Halk Cephesi programı da öyleydi. Onu zorla kabul ettiren 1936 Haziran'ının genel greviydi.

Hayır, hayır —bu eski bir tarihî polemik. Halk Cephesi partilerinin programı Matignon Anlaşması'na uygun biçimde formüle etmediklerini kabul ederim.[5] Ama fabrika işgali hareketi komünistlerce yönetilmişti. Bu noktada Komünist Partisi kesin bir rol oynadı. Fransız solu içindeki etkisinin bir nedeni de budur. Bütün bunların önemli yanı Radikal Parti'nin burjuvazinin, ama aynı zamanda da köylü kitlelerinin partisi olduğuydu ve sosyalist sol da sürekli olarak bu ikinci olguya yeterli dikkati göstermeme yanlışını yapmıştı.

Sizin stratejiniz Hıristiyan demokratların eninde sonunda dağılabileceği ya da parçalanabileceği görüşünü içeriyor mu?

5) 7 Haziran 1936'nın hükümet, işverenler federasyonu ve sendika önderleri arasındaki Matignon anlaşmaları Mayıs - Haziran büyük grev dalgasına son verme yolunda bir ilk girişimi simgeliyordu, ama gerçekte işçi eylemlerini şiddetlendirmişti. Bu anlaşmalar o sıralar, FKP tarafından, pekiştirilmesi gereken bir zafer olarak gösterilmişti.

Yalnızca DC'nin şimdiye kadar her zaman bu tehlikeyi önlemeyi başardığına işaret edeceğim. Ama son seçimler sırasında, İKP'nin listesinden bağımsız olarak aday olan bir miktar tanınmış Katolik'i kapsayan önemli bir kopma olmuştu. Bununla birlikte bu henüz kitlesel bir olay değildir. Aslında, bizim listemizde bağımsız Katolikler olmasına karşın, DC oy oranını korumuştu.

Bütün bunların DC'yi hesaplaşmaya çağırmayı amaçlayan bir taktik olduğuna ve ayrıca, DC taban kaybetmeye başladığından beri başarılı da olduğuna inanan, tanıdığım pek çok komünist dostum var. Amaç partiyi parçalamak için onun kitle tabanını kazanmaktır. Başka bir deyişle Üçüncü Enternasyonal zamanında «kuşu yolma» diye bilinen şey.

Kesinlikle değil, bu kuş çok fazla yağlı. Katolik hareketinin özerkliğine karşı çok saygılıyız, çünkü onun yapay bir bina olmadığını kavramaktayız. O, kökleri derinlerde olan belirli eğilimlere tekabül eden bir gerçekliktir, İtalyan halkının geçmişine uzanır —bizim ortadan kaldırmak istediğimiz, ancak bunu, kendisini yok saymakla başaramayacağımız bir geçmiş. Eğer etkili bir biçimde üzerine gideceksek, onu anlamalıyız. Hıristiyan demokrasi içinde, bir noktada yenileme eğilimi gelişecek olursa, belli sağ kanat gruplarının açıkça saldırgan bir tavır alacaklarına inanıyorum. Ve umarım bölünme onların inisiyatifinde gerçekleşir, faşizm sorununda olduğu gibi: Halk Partisi anti-faşist olduğunu açıklarken, faşizme kayan bir sağ kanat dinci-faşist eğilimi olmuştu, üstelik faşistler iktidarlarını daha pekiştirmemişken.

Peki ama İKP'nin Hıristiyan demokratlar karşısındaki politikasının —ki onlara güven vermek için düzenlenmiş gibi görülebilir, çünkü DC'nin büyük bir popüler, demokratik parti olduğunu söylemekle onun halkın gözündeki güvenilirliğini isteyerek ya da istemeyerek yük-

seltiyorsunuz— bu politikanın DC'nin son parlamento seçimlerinde durumunu korumasında bir hayli yardımcı olduğu doğru değil mi?

Ben politik bir çizginin yürürlükte olan güçlerin nesnel bir analizine dayanması gerektiğine inanıyorum. Biz Hıristiyan demokratlara güvenilirlik sağlıyor muyuz? Kitle tabanlarını koruyabildiklerini göstermekle bunu kendilerinin kazandıklarını sanıyorum. İtalyanlar budala değildir. Eğer 14 milyonu DC'ye oy veriyorsa —enflasyon, skandaller ve kötü yönetime karşın— bunu bizim partiyle anlaşmaya çalışmamızdan dolayı yapmıyorlar, ama yanlış biçimde anlamamamız gereken başka nedenlerden dolayı yapıyorlar. Bunu yapıyorlar, çünkü Hıristiyan demokratlar'ın yönetiminde İtalyan hayat standardında büyük bir yükselme oldu. İtalya Batı Avrupa'daki en büyük ilerlemeyi yaşadı. Eskiden 5 milyon öğrenci varken şimdi bunların sayısı 14 milyon. En iyi biçimde eğitilmiyor olabilirler, ama hiç olmazsa okula gidebiliyorlar. Ben kendim —Napoli'de milletvekiliyken—, işçi mitinglerine katılan militanların çoğunluğunun okur-yazar olmadığını hatırlayabiliyorum! Günümüzde ise bütün genç işçiler yazabiliyor ve konuşabiliyorlar, ideolojik mücadeleye en geniş ölçüde katılıyorlar. Aynı şey başka pek çok alan için de geçerli. Dolayısıyla bu ilerlemeyi küçümsememeliyiz. Durumumuz bu kazançları görmezden gelmeyi değil, ama halkın bunlar için neler feda ettiğini belirtmeyi ve alternatif bir politikayla elde edilebileceklerle kıyaslandığında bunların ne kadar gösterişsiz kaldığını göstermeyi gerektirmektedir. Hepsinden çok açığa çıkarmak istediğimiz, bu gelişmeleri savunma ve ilerletmenin değişme gerektirdiği —ve dolayısıyla bizimle işbirliğini, çünkü biz olmadan değişme de olamaz. Sonuç olarak bizim taktiklerimiz Hıristiyan demokratlar'ı bölmek üzere düzenlenmiş değil-

dir, bunlar, ne olursa olsun gerçek durumu hesaba katan mücadele taktikleridir.

Daha genel bir bakış açıcıyla, Batı Avrupa'da sosyalizm için nasıl bir gelişme çizgisi görüyorsunuz?

Batı Avrupa dünya ölçüsünde gerçekleşen gelişmelerden derinlemesine etkileniyor. Avrupa'daki yüksek hayat standardı büyük ölçüde onun uluslararası işbölümündeki konumundan doğmakta. Ucuz fiyatlarla hammadde alıyor ve yüksek fiyatlarla işlenmiş mallar ve üretim araçları satıyor. Bu durum böylece sürüp gitmez ve şimdiden sonu yaklaşıyor: Petrol krizi üçüncü dünya ülkelerinin mübadele ilişkilerini değişikliğe uğratmadaki kararlılığını gösterir. Bu, dünyadan Avrupa'ya akan gelir oranını sınırlıyor. Avrupa'nın orta tabakaları ve hattâ işçi sınıfı dünyadaki durumlarını gelecekte daha değişik bir tarzda düşünmek zorundadırlar. Ya biz Avrupa ve Dünya boyutunda sosyalist olmayı öğreniriz, yani Avrupa'yı sosyalist ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliği temelinde yeniden düzenleme yoluna gireriz, ya da bugünkü hayat standartlarının savunulmasını sağın ele alması tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Avrupa'da etkili demokratik güçlerin olduğuna inanıyorum —yalnızca komünistler değil, ama aynı zamanda sosyal demokratlar ve sosyal Hıristiyanlar. Bu güçler arasında Avrupa ölçüsünde birlik sağlanırsa, Avrupa'nın, ekonominin dünya çapında yeniden planlanması çerçevesinde yeniden düzenlenmesinin getirdiği sorunları çözmek mümkün olacaktır. Eğer bunu başaramazsak, eğer herkes ulusal çıkarlara ve kendi konumlarının savunulmasına sığınırsa, bundan en kötü sonuçlar doğabilir.

İşte bu yüzden, İtalyan dostlarınız bana: «Krizden sistemi yıkmak için yararlanmalıyız», dediğinde, 1929 - 31 krizini hatırlıyorum. O dönemde bir komünist çözüm sözkonusu olamıyordu. İki çıkış yolu vardı: Faşist çö-

züm ve Roosevelt çözümü. Roosevelt Amerika'yı krizden çıkarmıştı ve bunu izleyen ekonomik büyümenin yolunu açmıştı. Şüphesiz bu kapitalist büyümeydi. Ama faşizm değildi. Yani biz Avrupa'nın, yalnızca 1930'daki Amerikan modelini yinelemeyen, ama sosyalizmi ilk kez doğurmuş olan kıtaya lâyık biçimde, özgün bir yaradılış olan bir gelişmesine ulaşmayı istiyoruz, ve bunun da eşsiz kültürel güçleri vardır. Hattâ şimdi burada, ikimiz arasındaki ilişki, geniş kapsamlı ayrılıklarımıza karşın, tamamen Avrupalıdır —hattâ İtalyan diyeceğim! O, hoşgörünün belli bir düzeyiyle nitelenmiştir, ve bu, bugünlerde bu kadar küçümsenen, tüm dünyada —Marx'ın ve Lenin'inki dahil— demokratik düşüncenin esin kaynağı olmuş ve olmakta olan eski Avrupa uygarlığının aslî bir zaferidir.

Yöneliminizin bugünkü sınıf bilincinin doğasının özel bir değerlendirilmesine dayandığı izlenimini edindim: Bir yandan 1930'ların birikmiş yenilgileri sayesinde, ve bir yandan da kapitalist Batı Avrupa'nın son otuz yılda yaşadığı dikkat çekici gelişme...

Ve şimdi yıkılmakta olan.

Bana öyle geliyor ki, sizce bütün Avrupa proletaryası, dünya proletaryası karşısında, bir işçi aristokrasisi oluşturuyor. Dolayısıyla, sonuç olarak da, devrimci değil.

Peki ama devrimci olmak ne demek? Yeni bir sistem kurmak üzere hareket etmek demek. Güzel, biz yeni bir sistem kurmak için varolan durumdan yola çıkmak gerektiğini düşünüyoruz: Hayat düzeyini yükseltmiş bir işçi sınıfı ve hepsinin üstünde, sol ve sağ arasındaki politik mücadele onların nasıl hareket ettiğine bağlı olduğundan, varlıklarını reddedemeyeceğimiz geniş küçük burjuva tabakaları. Bütün İtalyan işçi sınıfı işçi aristokrasisi haline mi geldi? Böyle olmadığı açık, bu

saçma olurdu. Aristokrasi ayrıcalıklı bir azınlıktır ve bütün İtalyan proletaryasının ayrıcalıklı bir azınlık oluşturduğunu söylemek açıkça anlamsız olurdu. Her zaman kenarda kalan işçiler vardır, sürekli işsiz olanlar. Oyların yüzde 42'siyle, Napoli'nin en yoksul bölgelerinden senatör seçilmiştim, herhangi bir söz vermeden, ama sadece şunu söyleyerek: «Size iş bulmak için söz vermiyorum. Eğer ulusal politikayı değiştirmeyi başarırsak, iş olacak. Başaramazsak, olmayacak.»

Yani. Avrupa işçi sınıfında büyük bir enerji yükü vardır. İşçi aristokrasisi şemasıyla kendimizi sınırlandıramayız. Bu enerji, pek çok mücadeleden sonra kazanılmış olan hayat düzeyinin savunulması ve yükseltilmesinde kullanılıyor, sonunda toplumun sosyalist olarak yeniden düzenlenmesine götürecek bir savunma. İşçi sınıfı yaşama düzeyini koruyabilir ve yükseltebilir, kendini dünyadan soyutlamaması, ama onun sorunlarını, sosyalist ve yeni bağımsızlık kazanmış ülkelerle birlikte, göğüslemesi koşuluyla. Bu işçi sınıfının ulusal işlevidir, Gramsci'nin kullandığı anlamda hegemonik bir sınıf olarak işlevi. Kendini, ne zaman ve nasıl ulaşılacağını kimsenin bilmediği silahlı bir devrimin bakış açısıyla soyutlamaması. Ve İtalyan komünistlerinin yapmakta olduğu da budur.

İKP'nin stratejisi FKP'ninkine göre farklı bir türden midir?

Evet, öyle olduğunu sanıyorum. Bizim, çok farklı iki ulusal duruma tekabül eden iki özerk stratejimiz var. Bizimkinin daha iyi olduğunu söylemiyorum. Sanırım Avrupa komünizminden söz edenler yanılıyorlar, çünkü böyle bir şey yok —komünist partilerinin sayısı kadar özel strateji vardır. Moskova'da komünist hareketin tek bir dünya merkezinin yeniden kurulmasına karşı çıktık ve Roma ya da Paris'te Avrupa komüniz-

minin tek bir merkezini de kurmayacağız. Fransa halkının tarihini iyi bildiğim için, FKP'nin ulusal bir politika formülü yaptığını ve bunun İtalya'da varolmayan bazı özelliklere tekabül ettiğini de biliyorum. Bizimki de öyle. Örneğin, AET konusunda İKP tavrı FKP tavrından daha olumlu, çünkü İtalyanlar işçi göçüne zorlandı. Fransa'da, Almanya'da, Belçika'da, İsviçre'de v.b. milyonlarca İtalyan var ve bunlar bugün AET'nin varoluşu sayesinde yeni haklar elde etmiş durumdadır. Ama Fransızlar işçi göçüne hiç zorlanmadılar, onun için bunun sert sonuçlarının da pek farkında değildir.

Çev : **Alp Kaya**

15 HAZİRAN 1975 SEÇİM BAŞARISI ÜSTÜNE*

Enrico Berlinguer

Aşağıda PCI'nin ve sol partilerin 15.6.1975 seçimlerindeki başarılarının nedenleri ve önemine, ayrıca bu seçim zaferiyle açılan yeni siyasal evre'nin ufuklarına ilişkin konularda Berlinguer ve Chiaromonte'nin yorumları aktarılmaktadır.

15 Haziran seçimlerinin önemi nerededir?

Bu seçimin ana özelliği anti-komünizmin yenilgiye uğramasıdır. Bu yenilgiden, komünistlerle aynı görüşleri paylaşmayan —ki bunu doğal karşılıyoruz— kimseleri kastetmiyoruz. Bizim mahkûm ettiğimiz tutum, PCI'nin ulusal veya yöresel düzlemde olsun, kamu işleriyle ilgili yönetimlerden İtalyan Komünist Partisi demokratik bir parti değildir gibi sudan bir bahaneyle uzaklaştırılması biçiminde beliren anti-komünizmdir.

Bu seçimlerde, tıpkı soğuk savaş döneminde olduğu gibi, anti-komünist bir haçlı seferi havası yaratma girişimleri bozguna uğramıştır. Biz halkın içine kök salmış tüm demokratik siyasal güçler arasında olumlu bir ilişki geliştirmek istiyoruz. Tarihsel uzlaşmanın özü işte bu atmosferin yaratılmasıdır.

Komünistler açısından en yakın siyasal perspektifler nelerdir?

Süreç ister istemez birtakım basamaklara ayrılmaktadır. Ülkenin sorunlarını bir çırpıda çözmek olanaksız.

*) Time Magazine muhabirinin E. Berlinguer ile yaptığı 23.6.1975 tarihli görüşmeden alınmıştır.

Merkezî bir hükümete girme arifesinde bulunduğumuzu sanmıyorum. Tahminler ileri sürmek de mümkün değil. Daha önceleri belirttiğim gibi, acelemiz yok. İlk seçim sonuçları bizim tutumumuzu değiştirmiş olamaz.

Ama bizim kanımızca, kanayan toplumsal ve ekonomik yaraları hemen sarmak, devleti sağlığına kavuşturmak en ivedi sorunlar. Bu sorunları komünist partisinin katkısı olmaksızın çözmeye kalkışmak hayalci, saçma ve sorumsuz bir davranıştır. Seçmen gücü olarak Hıristiyan Demokrat Parti'yle hemen hemen aynı düzeye geldik.

Bu parlamentoda, hattâ yakın bir gelecekte sanıyorum ki yapıcı ilişkiler kurmak mümkün. Biz siyasal seçimlerin tercihli olmasını önermiyoruz. Biz tüm demokratik partileri oylarda açıkça yansıyan eğilime saygılı olmaya çağırıyoruz. Partiler bu eğilime kulak verdikleri sürece siyasal seçimlere gerek kalmaz.

İtalyan komünistlerinin ayrı bir özelliği var mı?

Uluslararası komünist hareketi biricik homojen birlik diye kabul eden bir görüş var. Aslında bu görüş farklı bir manzara gösteriyor... Ve bu panoramanın içinde bir İtalyan Komünist Partisi var ki onun tarihsel gelenekleri ve karakteristikleri apayrı. Partimizin en belli başlı karakteristiği ülkemizin en ileri demokrasi ve yurtseverlik geleneklerini benimsemiş olmasıdır. Bu gelenekler Risorgimento dönemine kadar uzanmaktadır. Bizim anti-faşistlerle koalisyon halinde ve ABD'nin yanında ulusal kurtuluş savaşına büyük ölçüde katkılarımız var. Partimiz 1948 anayasasıyla saptanan ileri bir toplumsal ve ekonomik sistem çerçevesinde, temel —koalisyon özgürlüğü, konuşma özgürlüğü v.b.— özgürlüklerin güvence altına alınması uğrunda mücadele verdi.

Demokratik açıdan bakarsak, bu anayasayı tüm Batı Avrupa'nın en ileri anayasalarından biri sayıyoruz. Bu yasanın bütünsel bir yapıya kavuşturulmasında parti önemli rol oynadı. Ama hiçbir zaman, hattâ daha 1945'lerde bile, ülkemizin sorunlarını bir tek partinin çözebileceğine inanmadık.

İtalyan Komünist Partisi bir kadro partisi değil, başka bazı komünist partiler gibi bir kitle partisidir. Üyelerimizin sayısı, yaklaşık 1.700.000'i buluyor. Bunların yarısı sanayi ve tarım işçileri, öteki yarısı memur, zanaatçı, aydın, öğretmen, hekim ve ev kadınları, kısacası çalışan nüfus. Salt hesap açısından bakarsanız Batı dünyasının en güçlü komünist partisidir. Partimizin kitle karakteri sekter gruplara karşı bir güvencedir.

İtalyan Komünist Partisi gerçekten özerk bir parti mi?

Biz uluslararası işçi hareketi içindeki özerkliğimizi korumak istiyoruz. Şunu kabul edelim ki komünist hareket içinde «önder partiler» dönemi artık bir daha geri gelmemek üzere kapanmıştır. O dönemde komünistlerin hareketlerini örgütlü bir merkez genelgeçer ve bağlayıcı direktiflerle yönetmek istiyordu. Bizim dünyadaki tüm komünist partilerle ilişkilerimiz dürüst ve dostçadır. Biz bu ilişkilerin mutlak özerklik düzeyinde temellendirilmesinde kararlıyız.

Bunun iki nedeni var: Birincisi, çok açık bir neden, yani her parti kendi ülkesi için kendi politikasını özerk olarak belirler. İkincisi, parti uluslararası olaylarla ilgili hükümlerini özgür olarak vermeli, olumlu ya da olumsuz yargılar üretebilmelidir. Başkalarını kendimiz gibi düşünmeye zorlamak çabasında değiliz, ama halkımıza —ve yabancı ülkelere— İtalya'da sosyalist bir toplum oluştururken bu gelişmenin alacağı özgül biçimleri açık-

lamak zorundayız. Biz o kanıdayız ki, bu oluşumun biçimleri öteki ülkelerde gelişen biçimlerden farklı olacaktır. Dostça ilişkilerimizi yalnızca Çin ve Arnavutluk'un komünist partileriyle sürdürmüyoruz, üstelik bunu sadece kendimiz istediğimiz için de yapmıyoruz. Uzun bir süre —örneğin Komintern döneminde— Sovyet Komünist Partisi'ne özel bir üstünlük tanındı. O zaman bunu biz de tanıdık, ama şimdi tarih bu dönemi çoktan aştı.

PCI ulusal hükümete üye olursa kendisinden beklenenler nedir?

Her şeyden önce iç politika alanında önemli toplumsal reformlar devreye sokulacak, örneğin konut yapımında, eğitim ve sağlık hizmetlerinde ve kentleşme alanında. Sonra teknolojik yenileşmeyi amaçlayarak tarımsal ve sınai üretiminde büyük bir atılıma yöneleceğiz. Yurtiçi talebi karşılamak ve uluslararası rekabeti sürdürebilmek için üretim sektöründe bir dönüşüm ve yenileşme kaçınılmazdır. İkincisi, ki bunun hayati bir önemi var, İtalya'da siyasal, toplumsal ve hukuki yapıyı ahlaki yönden sağlığa kavuşturacağız. Seçim kampanyamızda işlediğimiz esas konu da buydu: Çürümeye, rüşvete, kamu yönetiminde ve partilerde olsun tüm işleyiş bozukluklarına son vermek... Halk bu tür işleri çok yakından izler ve fark eder. Örneğin İtalya'daki vergi sistemi Batı dünyasındaki en karmaşık, en etkisiz ve en eşitliksiz sistemlerden biridir. Biz kamu ve özel sektör odaklarının, hattâ bunların partilerdeki gruplarının birbirleriyle karışıp kaynaşmasına son vermek istiyoruz. Aynı biçimde partizan ekonomi denen yaygın sistemi, korkunç israfa yol açan bu sistemi ortadan kaldırmaya başlayacağız. Suçların artma oranıyla siyasal kargaşa arasında yakın ilişki var. Ahlakî çürümeye, özellikle yüksek görevliler

katında engel olamazsak, sokaklarda işlenen suçlarda da hiçbir azalma bekleyemeyiz.

Komünistlerin hükümete katılması durumunda NATO'nun tepkisi ne olabilir?

Uluslararası ilişkiler açısından İtalya'nın bağlı olduğu uluslararası örgütlerden çekilmesini önermiyoruz. Hükümete gelsek bile böyle bir öneride bulunmayacağız. Özellikle AET ve NATO'dan söz ediyorum. Bu taktik bir tutum sayılamaz. Uluslararası durumu ve İtalya'nın çıkarlarını dikkatle incelersek bu yargıya varıyoruz. Şu sıralarda dünyada bir yumuşama süreci yaşanıyor. ABD ve Sovyetler Birliği bu yumuşamanın en büyük mimarlarıdır, öteki ülkelerin de katkıları var. İtalya eğer NATO'dan tek yanlı olarak çekilecek olursa bu, tüm yumuşama sürecini altüst edecektir, çünkü bu süreç NATO ve Varşova Paktı kuvvetlerinin stratejik dengesi üzerine oturmaktadır. Bu süreçte üyelerden birinin dengeyi bozucu tutumu, barışçı çıkarlara, gerek kendimizin gerekse öteki ülkelerin çıkarlarına karşı çıkmak anlamına gelir.

ABD ile ilişkiler nasıl olacak?

İzin verirseniz ABD'nin bazı yanlış değerlendirmelerinden söz etmek isterim. Geçtiğimiz yıllarda kimi Amerikalı politikacılar bağımsız ülkelerin komünist partilerinin bağımsızlıklarını kabul etmekten aciz kaldılar. Bütün bağımsız partileri sanki bir tek komünist bloku tamamlayan öğelermiş gibi görmek eğilimindeydiler, örneğin Vietnam olayında böyle oldu. Amerika'nın politika önderleri orada büyük bir ulusal güçle karşı karşıya geldiklerini zamanında kavrayamadılar. Bu yanlış değerlendirme Vietnam Savaşına katılan halklara, bu arada Amerikalılara da pahalıya maloldu. İtalyan Komünist

Partisi'ne gelince biz Amerika'dan İtalya'nın iç işlerine karışmamasını istiyoruz.

Burada sözkonusu olan bir tehlike mi, yoksa bir olgu mu?

Bu yöndeki olgular ABD basınında da yansıtıldı. Sadece Amerikan halkının değil, Amerikalı önderlerin de anlaması gerekir ki, iç işlerimize herhangi türden bir karışma onların en özgül çıkarlarına da ters düşecektir.

İçişlere karışma tehlikesi yalnız Amerika'dan mı geliyor?

Hayır, bu tehlike başka ülkelerden de gelebilir. Ne var ki bizim bu konuda pek kaygımız yok, çünkü halkımızdaki bağımsızlık bilinci güçlüdür. Bağımsızlık anlayışı başkalarına zarar vermediği gibi, başka halklarla dostça ilişkiler kurmamıza engel de değildir.

ABD'ye ziyarette bulunmaya ne dersiniz?

Amerikayı ziyaret etmekten sevinç duyarım. Benim açımdan orada keşfedilmeyi bekleyen koca bir dünya var. Amerikalı politikacılara çoğu kez saptırılarak yansıtılan politikamızı açıklamaktan mutluluk duyarım.

İtalya'da komünistlerle sosyalistlerin bir halk cephesi kurma olanağı var mıdır?

Bizim yönelmek istediğimiz amaç bu değildir. Halk cephesi kurmak yerine sosyalistlerle daha sıkı bir işbirliğinden yanayız, ama bu, halkın öteki partilerini karşısına alan bir ittifak anlamını taşımaz. Halk cephesi bizi Hıristiyan Demokrat Parti içindeki ve dışındaki Katolik güçlerle karşı karşıya getirir.

Komünistler hükümete girerlerse bu hükümetin içinde görev alır mıydınız?

Kişi olarak hükümetin içinde yer alma isteğim yok. Bulunduğum noktada yapacak yeteri kadar işlerim var.

Tarihsel uzlaşmacı büyük birlik çerçevesinde parlamenter demokrasi etkin bir muhalefet olmaksızın nasıl işleyebilir?

Bir sağ muhalefet zaten var. Bugün için bunları faşistler temsil ediyor. Ama toplumsal reformlara set çeken sağ güçler yalnızca faşistler değil. Mesele böyle bir muhalefe demokratik yollarla karşı koyacak kadar yaygın onaya sahip bir hükümet yaratmak.

ENRICO BERLINGUER :

1922'de Sassari'de doğdu. 1937'de anti - faşist gruplarla ilişki kurdu. 1943'de PCI'ye girdi ve Sassari bölgesi gençlik bölümü sekreteri oldu. 1944'te tutuklandı 4 ay hapis yattı. Aynı yıl Palmiro Togliatti'yle tanıştı. Komünist Gençlik Federasyonu ulusal sekreteryasının bir üyesi olarak Aralık 1944'te Roma'ya çağrıldı. 1945'te PCI merkez komitesi üyesi oldu. 1949'da FGCI'nin (İtalyan Komünist Gençlik Teşkilatı) genel sekreteri, 1950'de de Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu başkanı oldu. 1957 yılının Ocak ayında parti merkez okulunun yönetimi görevine getirildi. Aynı yılın Ekim ayında mahalli sekreter yardımcısı olarak Sardunya'ya döndü. 1958'de Togliatti tarafından Roma'ya çağrıldı ve PCI'nin ulusal sekreterya'sına katıldı. 1964'te PCF'nin kongresine katıldı. 1968'de 151.134 oyla Roma milletvekili seçildi. 1972'-de Milano'da yapılan XIII. parti kongresinde Luigi Longo parti başkanlığına, Berlinguer ise genel sekreterliğe seçildi. Bu görevde iken 11 Haziran 1984'te Padoue'de öldü.

ANTONIO GRAMSCI :

(1891 - 1937) 1913'te Sosyalist Parti'ye girdi. 1919'da Ordino Nuovo (Yeni Düzen) isminde bir gazete kurdu. 1921'de Komünist Parti'nin kuruluşuna katıldı. PCI'nın Komünist Enternasyonal'de temsilciliğini yaptı. 1924'te komünistlerin parlamentoda grup lideri olan Gramsci 1926'da milletvekiliyken faşistlerce tutuklandı ve ölene kadar 11 yıl hapishanede yaşadı.

PALMIRO TOGLIATTI :

(1893 - 1964) İtalyan Komünist Partisi'nin kurucularından. Faşistler tarafından takip edildiği için yurt dışına kaçtı. 1926'da partinin genel sekreterliğine seçildi. İspanya iç savaşı sırasında siyasi komiser oldu. Badoglio hükümetinde sandalyesiz bakanlık Bonomi hükümetinde başbakan yardımcılığı ve adalet bakanlığı görevlerinde bulundu. 1964'te ölümüne kadar PCI'nin başında kaldı.

LUIGI LONGO :

(1900 - .....) İtalyan Komünist Partisi kurucularından. İtalyan komünist gençliğininin yayın organı olan Avanguordia'yı çıkardı. İspanya'da milletlerarası tugaylar genel müfettişi oldu. (1936 - 1939) Fransa'da sonra İtalya'da hapis yattı. Roma'nın kurtarılışına katıldı. 1946'dan sonra milletvekili ve İtalyan Komünist Partisi sekreter yardımcısı oldu. Togliatti ölünce partinin genel sekreterliğine seçildi. 1972'ye kadar bu görevde kaldı. Bugün partinin onur başkanlığını yapmaktadır.

GIORGIO AMENDOLA

21 Kasım 1907'de Roma'da doğdu. Parlamentoda milletvekili. Hukuk doktoru. Gazeteci. 1926'da Napoli Üniversitesi'nde anti-faşist propogandayı yaymaya başladı. 1929'da PCI'ye yazıldı. İlk defa 1932'de Milano'da tutuklandı. 1940 başlarında birkaç yıl Fransa'da kaldı; 1944'-de döndü. PCI'nin V. Ulusal Kongresi'nde merkez komitesine seçildi. İlki 1945'de olmak üzere, birçok defalar milletvekili seçildi. Son görevi siyasi büro üyeliği ve PCI yöneticiliğidir.

PIETRO INGRAO

1915'de Latina bölgesindeki Lenola'da doğdu. 69 yaşında. 1966 Ocak ayında Roma'da yapılan Komünist Parti'nin X. kongresi siyasî hayatının dönüm noktasıdır: Togliatti öleli iki sene olmuştu, partinin sekreterliğini Luigi Longo yürütüyordu. Bu kongrede öne sürdüğü, İtalyan kapitalizminin yeniden örgütlenme sürecine ilişkin tezler, hayli radikal özellikler taşıyordu ve geniş yankı uyandırdı. 1972 seçimlerinden sonra komünist milletvekilleri grubunun başkanı oldu. 20 Haziran 1976'da Millet Meclisi'nin başkanlığına getirildi. Siyasi konumu son on yılda hayli hareketli ve canlı geçti; demokrasi görüşleri PCI'de, tüm ülkede, sendikal harekette ve işyerlerinde çok etkili oldu. Siyasi fikirlerini «Masse e Potere» (Halk ve İktidar) adıyla 1977'de yayınladı. 1983'deki son parti kongresinde, PCI'nin iç yapısının demokratikleştirilmesine ilişkin görüşlerini savundu.

LUCIO LOMBARDO - RADICE

10 Temmuz 1916'da Catania'da doğdu. Roma'da yaşıyor. Matematik doktoru. Roma Üniversitesi'nin Fen Bilimleri Fakültesi'nde geometri dersi veriyor. 1955'de kendi kurduğu «Riforma della scuola» (Okulda Reform) adlı derginin yöneticisi. PCI (İtalyan Komünist Partisi)nin merkez komite üyesi. 1938'de İtalyan Komünist Partisi'ne girdi, 1969'daki XII. kongrede merkez komiteye seçildi. 1946'da «Fascismo e anticomunismo» (Faşizm ve Anti-komünizm) ile 1968'de «Socialismo e libertà» (Sosyalizm ve Hürriyet) adlı siyasi kitapları yazdı. Pedagoji ve fen konularında yazılmış kitapları da var.

ALESSANDRO NATTA

1983'de Milano'da yapılan komünist kongresinde parti sekreterliğine yükseldi. Ayrıca partinin disiplin organı olan merkez denetim komisyonu başkanlığını kabul etmeye karar verdi. 66 yaşında, 1918'de İmperia'da doğdu. Gizli örgüt faaliyetlerine Pisa'daki Scuola Normale'de öğrenci iken başladı. PCI'ye 1945'te girdi. 1948'de milletvekili oldu. Merkez komitesine seçildi, önemli görevler üstlendi. Düşünsel çalışmalarını partinin iç işleyişi üzerinde yoğunlaştırdı. «Critica Marxista» ve «Rinascita»nın direktörlüğünü yaptı.

YILMAZ ÖNER

Din-Üretim Biçimleri Üstüne

A.GRAMSCI • L.LONGO • P.TOGLIATTI
A.NATTA • P.INGRAO • E. BERLINGUER
L.LOMBARDO-RADICE • G.AMENDOLA

Tarihsel Uzlaşma

'Tarihî Uzlaşma' 1960'lardan sonra dünya komünist hareketinde ortaya atılmış yeni strateji önerilerinden biri. İlk kez İKP genel sekreteri Enrico Berlinguer tarafından dile getirilen bu formül, Ortodoks komünist stratejilerinden bir hayli farklı olarak nitelendi. İKP, 'Tarihî Uzlaşma' siyasal güçler değil toplumsal güçler arasında gerçekleşecek diyordu. Ülkedeki Katolik çoğunluğun devrimci potansiyeli önemliydi. Konu İtalya'da gündemde olduğu dönemde belirleyici sorun olarak tartışıldı. Bu derlemede yeralan yazılar çeşitli dönemlerde İKP'nin ülkedeki Katolik çoğunluk ve HDP ile ilişkileri konusunda okura geniş perspektif imkanı sağlıyor.

İletişim: 28